

**T.C.**  
**AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

**2021-YL-014**

**OECD ÜLKELERİNDE SOSYAL YARDIMLARIN**  
**YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ**

**HAZIRLAYAN**  
**Gamze Duygu UZA**

**TEZ DANIŞMANI**  
**Prof. Dr. Abdullah ÖZDEMİR**

**AYDIN- 2021**

**T.C**  
**AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**  
**AYDIN**

Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gamze Duygu UZA tarafından hazırlanan “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerine Etkisi” başlıklı tez, 08.01.2021 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	<b>Ünvanı, Adı Soyadı</b>	<b>Kurumu</b>	<b>İmzası</b>
<b>Başkan</b>	Prof. Dr. Hatice EROL	ADÜ	
<b>Üye</b>	Prof. Dr. Abdullah ÖZDEMİR	ADÜ	
<b>Üye</b>	Dr. Öğrt. Üyesi Funda Hatice SEZGİN	İÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

**T.C**

**AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

**AYDIN**

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2021

İmza

Gamze Duygu UZA

## ÖZET

### OECD ÜLKELERİNDE SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ

Gamze Duygu UZA

Yüksek Lisans Tezi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı Abdullah ÖZDEMİR

2021, XV +127

Bu çalışmanın temel amacı OECD ülkelerinde sosyal yardımların yoksulluk üzerine etkisini ortaya koymaya yöneliktir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 36 OECD ülkesinin 2000-2018 yılları arasında sosyal harcamaları/GSYİH oranı ile yoksulluk göstergesi olarak milli gelirden en düşük pay alan %20'lik grup veriseti kullanılmıştır. Analizde birinci nesil birim kök testleri Im, Peseran, ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1996), Choi (2001) uygulanmış, ikinci nesil birim kök testlerinden CADF testi ile durağanlık test edilmiş, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Uzun dönem katsayı tahminleri FMOLS ile yapıldıktan sonra, kısa dönem ilişkiler için hata düzeltme modeli uygulanmıştır. Son aşamada Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik analizi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda sosyal harcamalar ile yoksulluk arasında çift yönlü anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır. Sosyal yardım harcamaları artarken yoksulluk azalmakta, sosyal yardım harcamaları azalırken yoksulluk artmaktadır. GSYİH içindeki sosyal yardım harcamalarının %1 oranında artması halinde, milli gelirden en düşük pay alan %20'lik grubun yoksulluğunun %23.8 azalış göstereceği belirlenmiştir. Uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların %39.8'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır.

Ele alınan ülkeler içinde, sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada yüksek etkili olduğu ve ilk sıralarda yer alan ülkeler sırasıyla; Japonya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Danimarka ve Avusturya'dır. Sosyal yardım

harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada düşük etkili olduğu ülkeler ise; Slovenya, Slovak Cumhuriyeti, Türkiye, Meksika ve Litvanya olarak belirlenmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Yoksulluk, Sosyal Yardımlar, Panel Veri Analizi

## **ABSTRACT**

### **EFFECT OF SOCIAL SPENDING ON POVERTY IN OECD COUNTRIES**

Gamze Duygu UZA

Master's Thesis, Department of Labour Economics and Industrial Relations

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Abdullah ÖZDEMİR

2021, XV+127

The main purpose of this study is to reveal the impact of social spending on poverty in OECD countries. Therefore 36 OECD countries in which there Turkey between the years of 2000-2018, social expenditure/GDP and indicators for poverty is national income share held by %20's dataset is used. In the analysis, the first generation unit root tests Im, Peseran, and Shin (2003), Maddala and Wu (1996), Choi (2001) were applied, one of the second generation unit root that the CADF test is used to test stationarity, and the LM Bootstrap Panel Cointegration test which developed by Westerlund and Edgerton (2007) is used to determine the long-term relationship between variables. After long-term coefficient estimates were made with FMOLS, error correction model was applied for short-term relationships. At the last stage, Dumitrescu and Hurlin (2012) Causality analysis was applied.

As a result of the analysis, there is a linear and inverse relationship between social expenditures and poverty. Poverty decreases as welfare spending increases, poverty increases as welfare spending decreases. It has been determined that when the social aid expenditures in GDP variable increases by 1%, while the poverty indicator group which national income share held by 20% will decrease 23.8%. In the long term between running together series disappearing %39.8 of the short term deviations and series converge again to long-term equilibrium value.

Among the countries studied, Japan, Sweden, Switzerland, Iceland, Denmark and Austria are the first to have a high impact on poverty reduction of the social

expenditure/GDP variable. The main countries where the social expenditure/GDP variable is low in poverty reduction are Slovenia, Slovak Republic, Turkey, Mexico and Lithuania.

**Keywords:** Poverty, Social Expenditure, Panel Data Analysis.

## ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin hazırlanmasında değerli fikir ve katkılarıyla bana yol gösteren, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdullah ÖZDEMİR'e hoşgörüsü ve sabrı için teşekkürlerimi sunarım. Çalışma boyunca benden desteğini esirgemeyen, bana güven ve çalışma gücü veren çok değerli hocam, Sayın Prof. Dr. Hatice EROL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gamze Duygu UZA



ÖZET .....	v
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ .....	1
1. BÖLÜM: YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAR.....	3
1.1. YOKSULLUK KAVRAMI.....	3
1.1.1. Yoksul'un Tanımlanma Sorunu.....	7
1.1.2. Yoksulluğun Meydana Getirdiği Sonuç: Sosyal Dışlanma .....	8
1.2. YOKSULLUK YAKLAŞIMLARI.....	14
1.2.1. Duygusal Yaklaşım.....	15
1.2.2. Parasal Yaklaşım.....	15
1.2.3. Kapasite Yaklaşımı .....	16
1.2.4. Katılımcı Yaklaşım .....	17
1.2.5. Tabakaların İşlevselliği Yaklaşımı .....	18
1.2.6. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı .....	18
1.2.7. Yapısalcı Yaklaşım .....	18
1.2.8. Yeni Muhafazakar Yaklaşım .....	19
1.2.9. Dip Sınıf, Sınıf Altı Yaklaşımı .....	19
1.2.10. Çatışmacı Yoksulluk Yaklaşımı .....	20
1.3. YOKSULLUK TÜRLERİ .....	20
1.3.1. Mutlak Yoksulluk .....	20
1.3.2. Göreli Yoksulluk.....	22
1.3.3. Objektif ve Subjektif Yoksulluk .....	24

1.3.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk .....	25
1.3.5. İnsani Yoksulluk .....	26
1.3.6. Geçici ve Kronik Yoksulluk .....	28
1.3.7. Çalışan Yoksulluğu .....	29
1.3.8. Kadın Yoksulluğu .....	30
1.3.9. Çocuk Yoksulluğu .....	31
1.3.10. Derin Yoksulluk.....	32
1.3.11. Yeni Yoksulluk .....	33
1.4. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	33
1.4.1. Bireysel ve Yapısal Nedenler.....	34
1.4.2. Coğrafi Nedenler.....	35
1.4.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik.....	35
1.4.4. Ekonomik Krizler.....	37
1.4.5. Enflasyon .....	38
1.4.6. Adaletsiz Vergi Sistemi .....	39
1.4.7. İşsizlik .....	39
1.4.8. Göç.....	41
1.4.9. Nüfus Artışı.....	43
1.4.10. Kapitalizm ve Küreselleşme .....	44
1.4.11. Küresel Terörizm .....	50
1.4.12. Engellilik.....	50
1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	52
1.5.1. Yoksulluk Sınırı .....	53
1.5.2. Leyden Yoksulluk Sınırı Metodolijisi .....	54
1.5.3. Kafa Sayısı Endeksi .....	55

1.5.4. Fakirlik Açığı Endeksi .....	55
1.5.5. Gıda Aktarımı Yöntemi .....	56
1.5.6. Sen Endeksi.....	56
1.5.7. Thomas Endeksi.....	57
1.5.8. Foster, Greer ve Thorback Endeksi .....	57
1.5.9. İnsani Yoksulluk Sınırı Endeksi .....	58
1.6. YOKSULLUĞU AZALTMAYA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL YARDIMLAR.....	59
1.6.1. Dünya’ da Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi.....	60
1.6.2. OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Uygulamaları .....	68
1.6.3. Türkiye’de Sosyal Yardımlar Uygulamaları.....	69
2. BÖLÜM: SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUĞA ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ .....	77
2.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	77
2.2. EKONOMETRİK YÖNTEM .....	80
2.3. DEĞİŞKENLERİN TANITIMI.....	80
2.4. PANEL VERİDE HOMOJENLİĞİN TEST EDİLMESİ.....	84
2.5. BİRİNCİ NESİL DURAĞANLIK TESTLERİ .....	85
2.6. YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI TESTİ .....	86
2.7. İKİNCİ NESİL BİRİM KÖK SONUÇLARI.....	89
2.8. WESTERLUND VE EDGERTON (2007) LM BOOTSTRAP PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ.....	91
2.9. UZUN DÖNEM EŞBÜTÜNLEŞME KATSAYILARININ TAHMİNİ.....	93

2.10. KISA DÖNEM İLİŞKİ ANALİZİ: HATA DÜZELTME MODELİ .....	95
2.11. DUMİTRESCU ve HURLİN (2012) NEDENSELLİK ANALİZİ .....	96
SONUÇ .....	99
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ .....	127

## TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. 1.: Seçilmiş Ülkelerde Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkisi.....	38
Tablo 1. 2.:Seçilmiş OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları .....	41
Tablo 1. 3.: Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı, 2008-2018(Bin Kişi) .....	75
Tablo 2. 1.:Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı .....	81
Tablo 2.2: OECD Ülkeleri Sosyal Yardım Harcamaları/GSYİH Verileri Tanımsal İstatistik Bilgiler .....	82
Tablo 2.3: Örnekleme Oluşturan OECD Ülkeleri Milli Gelirden Pay Alan En Düşük %20'lik Grup Verileri Tanımsal İstatistik Bilgiler .....	83
Tablo 2.4.: Pasaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları .....	85
Tablo 2.5.: Birinci Nesil Panel Birim Kök Testi Sonuçları .....	86
Tablo 2.6.: Pesaran (2004) CDLM Test Sonuçları .....	89
Tablo 2. 7: CIPS Testi Sonuçları .....	91
Tablo 2. 8.: Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Sonuçları .....	92
Tablo 2.9.: FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri .....	94
Tablo 2. 10.: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri .....	95
Tablo 2.11.: Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik Testi Sonuçları .....	98

## KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EUROFOND	: Avrupa Yaşam Kalitesi Anketleri
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu

## GİRİŞ

Dünya var olduğu sürece önemini ve etkilerini kaybetmeyecek olan önemli sorunlardan birisi de yoksulluktur. Küresel kapitalizmin gelişmesi ile birlikte ülkelerin ekonomik düzeylerine göre yoksulluk, çok ve geniş boyutlu bir hal almıştır. Genel anlamı ile yoksulluk hayatta kalamayacak derecede gelir yoksunluğu anlamına gelmektedir. Daha geniş anlamı ile yoksulluk hayatta kalabilecek gelire sahip olmasına rağmen, gelir dağılımından daha az pay alması nedeniyle öteki haline gelen bireylerin yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasi dışlanmışlığı ifade etmektedir.

Yoksullukla mücadelede devletler tarafından ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikaların önemli araçlarından biri olan sosyal yardımlar doğrudan nakdi/ayni veya sosyal içerme politikaları olarak gerçekleştirilmektedir. Sosyal yardımlar Sanayi Devrimi öncesinde aile, çevre, din adamları, diğer dayanışma kuruluşları tarafından gerçekleştirilmekteydi. Sanayi Devrimi ve Fransız ihtilali sonrasında İmparatorlukların yıkılarak ulus devletin oluşması ile sosyal yardımda bulunmak devletlerin görevlerinden biri haline dönüşmüştür. 1929 Ekonomik Krizinin etkilerini azaltmak ve II. Dünya Savaşı sonrası güçlenen sosyal devlet anlayışı ile kamunun sosyal yardım harcamalarını üstlenmesine yönelik geniş konsensüs, 1970 sonrasında küreselleşmenin getirdiği liberalleşme ile devletin piyasa üzerindeki rolünün değişimi, sosyal yardımlara olan bakış açısını ve uygulanış biçimlerini de değiştirmiştir.

Sosyal yardım harcamaları yoksullukla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı OECD ülkelerinde yapılan sosyal yardım harcamalarının yoksulluk üzerinde uzun ve kısa dönemli etkilerini ortaya koymaya ve yorumlamaya yöneliktir. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk kavramı, yoksulun tanımlanma sorunu, sosyal dışlanma, yoksulluk ölçümü, yoksulluğun nedenleri, yoksulluk yaklaşımları ve sosyal yardım harcamalarının sosyal politika perspektifiyle değerlendirilmesi ile sosyal yardımların tarihsel dönüşümüne yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye ve OECD ülkelerinde sosyal yardım harcamalarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

Ekonometrik analize yer verilen ikinci bölümde OECD ülkelerinde sosyal yardımların yoksulluk üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışma kapsamında 2000-2018 yılları arasında 36 OECD ülkesinin verileri kullanılmıştır. Yoksulluk göstergesi olarak milli gelirden en düşük pay alan %20'lik grup ile sosyal yardım göstergesi olarak sosyal harcamalar/GSYİH verileri kullanılmıştır. Ekonometrik analiz kısmında uzun dönemli ilişkilerin tahmini için homojenlik ve durağanlık testleri, Westelund ve Edgerton (2007) LM Bootstraop Panel Eş bütünleşme testi yapılmıştır. Kısa dönemli ilişkilerin tahmini için hata düzeltme modeli ve son olarak Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik analizine yer verilmiştir. Analiz sonuçları doğrultusunda yorumlamada bulunup, sosyal yardımların yoksulluğun azaltılmasındaki rolü ve politikalarla ilgili çıkarımlarda bulunarak çalışma sonlandırılmıştır.



# 1. BÖLÜM: YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAR

Yoksulluk kavramına ilişkin üzerinde tam anlamı ile fikir birliğine varılmış bir tanım açıklaması yoktur. Tarihin her döneminde toplumlar açısından ele alınmış biçimi ile farklılık içeren bir sorundur. Bu açıdan yoksulluğun tanımlanmasında yoksulluk kavramı türleri ve ölçümleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

## 1.1. YOKSULLUK KAVRAMI

İnsanların mutluluk ve refah seviyesinde yaşamaları ve bu durumun politikalar aracılığıyla sürdürülebilir kılınması geçmişten günümüze üzerinde durulan bir konudur. Yoksulluk yalnızca kelime anlamıyla bile değerlendirildiğinde insanlık için çok korkutucu anlamlar içermektedir. İç savaşlar, ekonomik yasaklar, bölgesel sorunlar gibi pek çok nedenlerden ötürü dünyada her beş kişiden biri yoksul olarak nitelendirilebilecek özelliklere sahiptir. Yoksulluk çağımızın en önemli beşeri ve toplumsal sorunlarından biridir. Günümüzde pek çok ülke az ya da çok bu sorunla karşı karşıya kalarak fakirlik ile mücadele etmektedir (Dumanlı, 2002: 1).

Yoksulluk sözlük anlamı itibariyle fakirlik, sefalet verimsizlik ve yetersizlik anlamı taşımaktadır. Yoksul ise geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), parasız, yoksuz, varlıksız, varyetsiz, fakir, fukara, zengin, varıl karşıtıdır (Türk Dil Kurumu, 2019). Az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin tümünde yoksulluk bulunmaktadır. Ülkelerin gelişim düzeyleri, kültürü, yaşam standartları farklılık gösterdiğinden dolayı yoksulluk hakkında genel bir tanım yapılmasını olanaksızlaştırmaktadır. Kavramı, kapsamı ve içeriği ile çok boyutlu bir kavramdır (Gafar, 2004: 55-77).

Yoksulluğun ne olduğu sorusuna yönelik verilebilecek cevaplar arasında pek çok açıklama bulunmaktadır. Yoksulluk, barınacak bir ev sahibi olamamak, bir işe sahip olamamak, aç olmak, eğitime ulaşamamak, temiz suya ulaşamayıp kirli suyun neden olduğu

hastalıklardan dolayı çocuğunu kaybetmek, aç olmak, gelecek kaygısı taşımak ve çocuğunun geleceğinden endişe etmek, özgür olamamak, siyasi yaşama katılamamak, eşitsizlik, umutsuzluktur (Gündoğan, 2008: 42-43).

Yoksulluğun literatürde farklı tanımları yapılmaktadır. Yoksulluk ile her zaman karıştırılan kavram olarak “fakirlik”tir. Kavram olarak “fakirlik” geçmişte yoksulluk kavramını da ifade ederken toplum içerisinde daha az gelir ve benzeri şeye sahip olan kişiyi anlatıyordu. Yoksulluk ise bütünüyle yokluğu ve içinde bulunan yoksunluğu ifade eder. yoksul-varsıl, yok-var terimleri ile fakirlik ve yoksulluk birbirinden bütünüyle ayrılarak, daha sonrasında fakirlik kavramını da içerisine alan daha geniş anlamlı bir hal almıştır (Nakiboğlu, 2004: 2).

Türkiye İstatistik Kurumu’na göre “Görelî yoksulluk: toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hane halkı görelî olarak yoksul olarak tanımlanmaktadır” (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2006: 75) ise yoksulluğu “Yetersiz veya standardın altında gelir, yetersiz düzeyde barınma imkânı, temel kamusal hizmetlere erişememek ve sosyal güvenceden yoksun olmak” olarak tanımlamaktadır.

Birleşmiş Milletler’e göre yoksulluk, temel mal ve hizmetlerden yoksun olma durumunu da kapsamakla birlikte, insan haklarının diğer yaşamsal öğeleri de tanıma dahildir. Örneğin, dinlenme ve eğlenme, şiddet ve çatışmalardan korunma gibi haklar sağlandığında, bunlar insanların önündeki seçenekleri artıracak ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine imkân tanıyacaktır (Bellamy, 2004: 16).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksulluk kavramına çok boyutluluk anlamı katarak, yoksulluk tanımından çok yoksunluk ve insani gelişmişlik kriterini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ortak strateji

izleyen Dünya Bankası, yoksulluğa mutlak yoksulluk tanımı yaparak yoksulluğu gelir üzerine indirgemıştır (Coşkun ve Tireli, 2010: 42).

Bradshaw (2007: 7-25) yoksulluk kavramını beş teori ile açıklamaktadır. Bunlardan birincisine göre kişisel nedenlere bağlı olarak genlerden gelen zeka eksikliği ve kabiliyet yetersizliği, hayat standardını düşüren kötü seçimler, davranışlar ve eğilimler, tembellik gibi unsurlar yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. İkinci teoriye göre yoksulluk nesilden nesile aktararak gelen inançlar, değerler ile yoksul bir toplumun alt kültürünü oluşturmasıyla yoksulluğun bir kültür haline gelip kader kurbanlığı olarak tanımlamasıdır. Üçüncü teorisi ile yoksulluğu sosyal ekonomik yapı ve politik nedenlere bağlı olarak insanların yiyecek, eğitim, sağlık hizmetleri, sosyal güvenceden yoksun olması ile ortaya çıkan politik ve ekonomik çarpıklığın sağladığı yoksulluk olarak tanımlamaktadır. Dördüncü teorisine göre coğrafi yapıya, iklim koşullarına bağlı olarak bazı bölgelerde yapısal yoksulluğun bulunmasıdır. Yoksulluk kavramını tanımlayan son teori ise tesadüfi olarak kişisel ve toplumsal etkileşimin yol açtığı ve oryantasyon ile azaltılabilecek olan yoksulluktur.

Adam Smith (1776: 1-754) “Ulusların Zenginliği” kitabında yoksulluğu kavramsal olarak açıklamamakla birlikte, yoksul kişilerin sahip oldukları özellikleri toplumu tabakalar halinde ele alarak şu şekilde sıralamıştır. Yoksul kişiler, üst tabakalara el açan, yardım almadan yaşayamayan, üretim aşamalarında ve ticaretlede yer alamayan, soy sop bakımından alt tabakalarda yer alan, siyasi konularda söz sahibi olamayan, altın, gümüş, gibi atıfta bulunulan zamanın para birimlerini biriktiremeyen kişiler, toplumlardır. Yoksul kesimlerde kadınların fiziki özelliklerinin hantal olmasının yanı sıra çok doğurgan olduklarını belirtmiştir. Yoksul olmayan ve toplumun üst kesimlerinde yer alan kadınların ise kendi deyimiyle çitkırıldım ve nazik fiziki yapıya sahip olup, bu kadınların yaşamını idame ettirmek için evlenmek zorunda olmadıklarını veya evlense dahi yoksul kadınlar gibi çok doğurgan olmayıp bir veya iki çocuk sahibi olduklarını belirtmektedir. Yoksul toplumların yaşlılarını ve çocuklarını bakamadıkları için vahşi hayvanların veya açlığın pençesine bırakarak ölüme terk ettiklerini; sağlık koşullarını iyileştiremedikleri ve karınlarını doyuramadıkları için zaman zaman kendi elleriyle öldürmek zorunda kaldıklarını ifade

etmiştir. Ayrıca yoksul kişilerin içinde bulunduğu topluma uygun giyebilecek bir gömleği ya da topluma uyumlu giysileri dahi olmadan yaşamını sürdürmeye çalıştıklarını ifade etmektedir.

Karl Marx'a göre toplum, insanların etkileşimlerinin ürünüdür. İnsan isteklerine göre herhangi bir yoksul veya zengin toplum şeklini seçmekte özgür değildir. İnsanın yeteneklerinin ve insanlarla iletişimin gelişmesine ve karşılık olarak belli bir üretim, ticaret ve tüketim etkileşiminin gelişme devresi ve bu devreye ve kurulan bağlara karşılık bir toplumsal alt yapı oluşur. Daha sonra bu alt yapının aile, düzen, sosyal sınıflar oluşturur. Bu yapılara tek sözcükle sivil toplum denir. Böyle bir sivil toplumun resmi ifadesi olarak devlet oluşur. Toplum sadece kişiler toplamı değil, bu kişilerin birbiriyle olan ilişkiler toplamıdır. Bu durum işçi, köylü, zengin, fakir, ev sahibi ve kiracı için de aynıdır. Yoksul ile zengin, kapitalist ile işçi arasındaki fark ancak toplumsal açıdan mevcuttur. Toplumdaki belli ilişkiler sonucu ortaya çıkan oluşumlar (yoksulluk, zenginlik, işsizlik, evsizlik, açlık), bu belli biçimin değişmesiyle değişir, ortadan kalkmasıyla onlar da kalkar. Yani yoksulluk ve zenginlik toplumun içerisindeki bireylerin iletişimlerinin ve sosyal bağlarının oluşturduğu kavramlardır (Erdoğan, 2007: 199-200).

Gordon Marshall (1998: 836) Sosyoloji Sözlüğü adlı eserinde; yoksulluğu genellikle maddi kaynaklardan bazen ise kültürel kaynaklardan yoksun kaldığını ifade eden bir durum olarak açıklamıştır.

Drewnowski (1977: 183)'ye göre yoksulluk, kişilerin kendi ihtiyaçlarına yönelik tatmin seviyesinde gelire sahip olamamaları ve asgari yaşam standartlarını sürdürebilmek için de yine bu gelire sahip olamamalarını yoksulluk olarak tanımlamaktadır. Lipton (1997: 1004) kişi başına düşen özel tüketimin belirli bir seviyenin altına düşmesini yoksulluk olarak tanımlamaktadır.

### 1.1.1. Yoksul'un Tanımlanma Sorunu

Bourguignon ve Chakravarty 2003 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışma ile yoksulluğu tanımlamak için aşağıdaki formülü geliştirmişlerdir. Kişisel refah ve gelirin düzeyi, kişisel tercihin başarısı, kimin yoksul olduğunu tanımlamak için küme olsun. Örneğin,  $y_i$  malların, eşyaların, alınıp satılan şeylerin ifadesi olsun,  $p$  pazar fiyatlarının ifadesi olsun, bu durumda  $p_p(y_i; z) = 0$  ve  $py_i < pz$  olsa dahi  $p_p(y_i; z) = 1$  olarak tanımlanır. Bu durumda kişisel ve refah gelirinin tercih başarısı  $z$  fiyatının altında kalır, yani kişinin sahip olmak istediği şeyler  $z$  fiyatından düşük olur ve kişi fakir olarak tanımlanır. Fiyatlar dışsallıkları yansıtacak şekilde ayarlanabilmesi, kişisel refah ve gelirin kişisel tercihe bağlı olması ve fiyatların yerini alamaması, pazarların eksik veya kusurlu olması nedeniyle yoksulluğu bu şekilde tek boyutlu ve maddi anlamla tanımlamak sorgulanabilir ve eksik bir yaklaşımı anlatır. Bu nedenle fakirliği gelir gibi tek boyutla ele almak, uygulanabilirliği sınırladığı için, çok boyutlu olarak ele almak boyutlar arasındaki eksiklikleri de görmeyi sağlar (Bourguignon ve Chakravarty, 2003: 25-49). Yoksulluğun tanımlanması bu gibi nedenlerden dolayı oldukça güçtür ve yoksulluk tek boyutlu olarak tanımlanamaz. Yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır ve tek bir tanım şekli yoktur. Son yıllarda yapılan çalışmalarda yoksulluk çok boyutlu yoksulluk olarak anılmaktadır.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bu nedenle yoksulluk; insanın eğitim, sağlık, konut, giyim, beslenme gibi yapısal faktörlere bağlı maddi nitelikte ihtiyaçlarını görememesi yanında manevi nitelik taşıyan sevgi, özgürlük, sosyal katılım gibi temel ihtiyaçlarını görememesi ile ifade edilebilir. Beşeri ihtiyaçları kapsayan maddi ve manevi koşulları içeren ihtiyaçları iki grup altında toplanabilir. Yoksulluğu tanımlarken aşağıda bulunan farklı boyutlar yoksulluğa çok boyutluluk özelliği katmaktadır. Yoksulluğa çok boyutluluk özelliği katan bu kavramlar ve unsurlar aşağıda sıralanmıştır ve kimlerin yoksul olarak tanımlanabileceğinde göz önüne alınmalıdır (Aktan, 2002: 2-5):

1. Maddi mahrumiyet: Kişi veya hanehalkının temel ihtiyaçlarını sağlayabileceği yeterli gelirinin olmaması. Özel tüketim düzeyinin yeterli olamaması ve kamusal mal ve hizmetlere erişimin yeterli olamaması.
2. Fiziki zafiyet: Yetersiz beslenme, hastalık, açlık, sakatlık, maluliyet ve güçten düşme durumu.
3. İzolasyon: Okuma yazma bilmemek, eğitim imkanlarından yararlanamamak, kırsal kesimde bulunmak ve ötekileştirilmeye maruz kalmak.
4. Güçsüzlük: Yoksulluk tabakasından üst tabakaya geçememek, hayatını ve maddi geçimini tehlike altında bırakan olaylara ve iktisadi, sosyal ve doğal şoklara maruz kalmak (vulnerability); sosyal güvenceli bir işe, mesleğe ve güvende hissedeceği konuta sahip olamamak.
5. Katılımın yetersiz olması: Yoksulluğun azalmasına yönelik programlara dahil olamamak, sesini duyuramamak, siyasi yaşamda etkin olamamak, insan onuruna yaraşır hayat standardına sahip olamamak.
6. Zamanın yetersiz olması: Bireyin ya da hane halkının tüm zamanını fiziki varlıklarını ve yaşamlarını sürdürebilmek için gelir elde etmeye çalışarak geçirmeleri ve bu nedenle sosyal ve kültürel faaliyetlere katılamamaları.
7. Çevre kirliliği ve çevrenin bozulması: Çevrenin kirlenmesi ve bozulması sonucu geçim vasıtalarının ortadan kalkması; açlık ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle ormanlar ve tabiat alanları gibi doğal kaynakların hızla tüketilmesi.

Yoksulluğun çok boyutlu olmasını sağlayan bu kavramların ayrıca içinde bulunulan toplumun ortam ve koşulların farklı olması, maddi ve ekonomik belirleyicilerin yanı sıra ekonomik olmayan belirleyicilerin söz konusu olması, yoksulluğun tanımlanmasını ve ölçülmesini zorlaştırmaktadır.

### **1.1.2. Yoksulluğun Meydana Getirdiği Sonuç: Sosyal Dışlanma**

Sosyal dışlanma kavramının adlandırılmasında dünyanın farklı bölgelerinde farklı kavramlar kullanıldığı görülmektedir. Sosyal dışlanma kavramının adlandırılmasında alt

sınıf, sosyal dışlanma ve “kenardalık” kavramlarının dikkat çektiği görünmektedir. “Kenardalık” kavramı genelde Latin Amerika ülkelerini kapsarken, özünde sistemle uyumlu olamamışlığı ifade eder. Bu ifade sistemden bir beklentisi olmadan kenarda kalarak siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda kendilerini izole ederek çözüm bulanları ifade eder. Alt sınıf kavramı daha çok Amerika’da söz konusu olan bir kavramdır. Bu kavrama göre ise, daha önceden belirli sosyal imkânlarla sahip olan insanların sistemin dönüşmesinden sonra özellikle ırk başta olmak üzere sosyal özellikleri nedeniyle artık herhangi bir sınıfa dâhil olamadığı için sınıflar altı bir tabaka olarak adlandırılmasıdır (Buğra ve Keyder, 2003: 20). Bu insanların sistemle bütünleşme gibi bir çabaları olmadığı gibi, sistemin de onlara ihtiyacı kalmamıştır ve genellikle kendi yaşadıkları bölgelerde yasal olmayan bir sistem kurduklarını ifade etmek mümkündür. Sosyal dışlanma kavramı ise daha çok Avrupa’da sosyal politikalarla çözüme kavuşturulabilecek bir sorun olarak görülmektedir (Arslan, 2013: 5).

Avrupa Birliği sosyal politikasında önemli bir yer tutan sosyal dışlanma kavramı gelişmiş zengin toplumlarda yaşanan çok boyutlu yoksunluğu ve yoksulluğu ifade etmektedir. Bireylerin dışlanma ve marjinalleşme süreci üzerinde durulmaktadır (Laderch vd., 2003: 203). Sosyal dışlanma gelir yoksulluğu ile güçlü ilişki gösterir. Gelir yoksulluğu sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucudur. Bu yaklaşımda zengin toplumlarda yoksulluk kavramının açıklanmasını sağlamaktadır.

Liberal ekonomik politikaların izlenmesi ve devletin refah alanındaki anlayış değişikliğine gitmesi korunmaya muhtaç kişi ve grupları sosyal hayattan dışlama ile baş başa bırakmaktadır. İşsizliğin artması, esnekleşme ve kayıt dışı istihdamda meydana gelen artış, sosyal güvenlik sistemlerinin işleyişinde yaşanan aksaklıklar yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamana da gelişmiş ülkelerin de içinde bulunduğu dünyanın büyük bir bölümünde nüfusun önemli bir kesimini sosyal dışlanmaya maruz bıraktı (Şenkal, 2005: 366).

Hillary Silver sosyal dışlanmayı üç temel paradigma ile açıklamaktadır. Bunlar dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşmedir. Konunun oldukça karmaşık olması üç farklı paradigma olmasından anlaşılmaktadır. Dayanışma paradigması Fransız Cumhuriyetçiliğine dayanır ve ırk, etnik köken, yerleşim ve diğer bağlarla ötekini dışlamayı ifade eder. Dayanışma paradigmasına göre, toplumla arasındaki bağ zayıflayan bireyin, toplumla kaynaşmasını önleyen engelleri ortadan kaldırmayı amaçlar. Uzmanlaşma paradigmasına göre, sosyal dışlanma sosyal tabakalar arasında geçiş imkanı bulunmamasından kaynaklanır. Bu paradigmada sosyal alanların birbirini dışlamasından dolayı olduğu için sosyal grupların kaynaşmasını değil, gruplar arası geçişin kolaylaşmasını sağlamayı amaçlar. Tekelci paradigmaya göre, sosyal dışlanma siyasi güç, sınıf, statü gibi oluşumların etkileşimi ile ortaya çıktığından dolayı, sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireylere karşı diğer grupların kendini koruduğu vurgulanmaktadır (Tartanoğlu, 2011: 3-4).

Ruth Levitas ise sosyal dışlanma kavramını üç farklı bakış açısı ile değerlendirmektedir. Bunlar; RED (redistributionist discourse) yeniden dağıtıcı söylem, SID (social integrationist discourse) sosyal entegrasyonist söylem ve MUD (moral and behavioural delinquency of the excluded themselves) dışlananların ahlaki ve davranışsal suçluluğu söylemidir. Bu üç bakış açısı ile sosyal dışlanmanın sınırı belirlenerek içerdekileri ve dışardakileri karakterize eder. RED'e göre, dışlanmanın temel nedeni eşitsizliğe neden olan sağlık ve zenginliğin dışında kalması nedeniyle yeniden dağıtılması söylemidir. MUD'a göre, cinsiyetçi söylemin öncüleri, suça ve cinselliğe eğilimi olan, işsiz genç erkekler ile sosyal sorumluluk üstlenmeyen bekâr anneler kendilerini sisteme bağlı olması gerekirken sosyal dışlanmış olarak ifade etmelerini ahlaki ve kültürel olarak değerlendirir. Yani sosyal dışlanma kişilerin kendi ahlaki ve sosyal davranışlarından kaynaklanmaktadır. SID' e göre ise bireyler çalışma hayatından dışlandıkları için işsiz bireylerin ekonomik hayata uyum sağlayamamasıyla oluşur. Bu üç söylem ile içerdekiler, dışardakiler yani sosyal dışlanmaya maruz kalmışlar ve diğerlerinin birbiriyle ilişkisi yorumlanmış olmaktadır (Levitas, 1998: 7).



İlk olarak 1960'lı yıllardan itibaren gündeme gelen sosyal dışlanma Fransız sosyolog Jean Klanfer'in yazmış olduğu "Sosyal Dışlanma: Batı Toplumlarında Marjinalleşme" adlı eserinden sonraki yıllara denk gelmektedir. Klaner bu eserinde toplum kişisel başarısızlıkları sosyal dışlanma ile ceza verirken, başarılarla da sosyal içerme ile ödül vermektedir (Topkaya ve Benli, 2018: 420).

Sözlü olarak politikacılar tarafından sosyal dışlanma kavramının gündeme gelmesi 1974 yılında Fransızların sosyal işlerden sorumlu bakanı Rene Lenoir Fransız toplumunun onda birinin toplumdan dışlanmış olduğunu belirterek sosyal dışlanma kavramını ilk kez kullanmıştır. Bu grupta, uyuşturucu bağımlıları, problemlı aileler, zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular, hasta bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilmiş çocuklar, intihara meyilli insanlar yalnız ebeveynler, marjinal asosyal insanlara değinmiştir (Silver, 1994: 532).

1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupa'da yoksulluk kavramından sosyal dışlanma kavramına bir geçiş söz konusu olmaktadır. Hatta kavram öyle ilgi odağı haline gelmiş ki; 1997 yılında İngiltere'de sosyal dışlanma birimi kurulmuş ve dışlanmış bireyler İngiltere'de en önemli sosyal konulardan biri haline gelmiştir (Arslan, 2013: 7). Amerika'da geniş bir kullanım alanı bulamayan sosyal dışlanma kavramı yerine, evlilik dışı çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, yasadışılık, okul başarısızlığı olan kişiler sınıfı kavramı ile nitelendirilmiştir. Afrika ve Asya gibi gelişmekte olan ülkelerde de tıpkı ABD'de olduğu gibi sosyal dışlanma kavramı pek yaygın değildir. Bu bölgelerde yoksulluk kavramı daha yaygınken, Arap ülkelerinde sosyal olarak dışlanmış bireyler marjinal kişilerdir ve bunun sorumluları kendileri olarak görülmüştür (Tokol, 2015: 41).

Kilmurray'a göre sosyal dışlanma yeni bir olgu değildir ve yoksulluğun yeniden adlandırılmasıdır (Kilmurray, 1995: 32-34). Atkinson'a göre sosyal dışlanma yoksullukla aynı şeylerdir ve sosyal dışlanma söylemi yalnızca kavramsal bir ifade değişikliğidir. Yoksulluk yerine sosyal dışlanma ifade değişikliği ile genişletilmesinin temel sebebi, dinamik bir süreç oluşu ve sosyal ilişkilerden kaynaklanmasıdır (Atkinson, 1998: 9-11). Abrahamson'a göre sanayileşme döneminde işçi sınıfı burjuvazi tarafından sömürülmüş,

işçi sınıfı yoksulluk ile karşı karşıya kalmasından dolayı zenginlik karşıtı bir olgu haline gelmiştir. Bu nedenle yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki en temel fark, ortaya çıktıkları zamanların farklı olmasıdır (Abrahamson, 1995: 121).

Bazı görüşlere göre sosyal dışlanma hem yoksulluğu kapsayan bir kavramdır hem de yoksulluğun nedeni ve sonucudur. Yoksulluktan daha geniş olmasının sebebi yoksul olan kişilerin aynı zamanda dışlanmış olmasıdır. Yoksul olmayan kişiler de dil, etnik köken, ırk, dil gibi nedenlerle dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Ayrıca yoksul kişiler her zaman dışlanmaya maruz kalmayabilirler (Şahin, 2010: 75).

Gelişmekte olan ülkelerde mekânsal dışlanma da söz konusu olmaktadır. Kırsal bölgelerde arazisi olmayan mülksüz bireyler, kitleler halinde kente göç ederek, enformel, güvencesiz ve marjinal işlerde çalışmakta, kent merkezlerinin uzağında olumsuz barınma koşullarında yaşamaktadırlar. Kırsal alanda mülkiyetten dışlanan kesim kent merkezlerinde de toplumsal düzenin dışında tutulur hale gelmektedir (Sapançalı, 2003: 166-167).

Adaman ve Keyder'e göre ise mekânsal dışlanmaya maruz kalmada iki temel koşul söz konusudur. Bunlardan birincisi, toplumun büyük bir kısmı bireyi mekânsal ya da yaşadığı coğrafi bölgesi nedeniyle küçümsemesi, ayrımcılığa maruz bırakması ve dışlamasıdır. Bu temel koşuldan ikincisi ise, bireyin yaşadığı yerin mekan olarak maddi kaynaklara erişim kısıtlılığından farklı olarak, yaşadığı mekân nedeniyle niteliksel ve niceliksel olarak kamusal hizmetlere erişimin yetersiz kalması olarak nitelendirmektedir. Mekânsal dışlanma temel koşulu ile bakıldığında birey yaşadığı yer nedeniyle önemsenmemekte, hatta bireylerin varlığı dahi görmezden gelinmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: 10).

Sosyal dışlanmanın siyasi boyutu da söz konusudur. Devlet bazen oy kollama, etnik öncelikler ve yandaşlık gözeterek belirli gruplara ve özel çıkarlara ayrıcalık sağlayıp, diğer grupları adalete erişimden ve güvenlik açısından kendiliğinden dışlayabilmektedir. Bugün hala pek çok ülkede siyasi faaliyetlere katılımında kadınların maruz kaldığı cinsiyetçi bir dışlama da söz konusudur. Dikkat çeken bir diğer nokta ise, etnik, dini kökenli ve göç etmiş

azınlıkları da dışlayabilmek adına vatandaşlıklarının keskin bir şekilde sınırlandırıldığı görülmektedir (Sapançalı, 2003: 196-202).

Bireylerin ve grupların sosyal haklardan uzak kalması, sosyal ve toplumsal bütünleşmenin çıkmaza girmesi sosyal devletin ve sosyal kurumların sorgulanmasını gerektirmektedir. Toplumun yoksullara karşı sergilediği sosyal tepkileri bireysel ve sosyal önyargılar ve davranışlar, yoksullar ile devlet arasındaki iletişimin yetersizliği ve devlet politikaları yoksulları ve diğerlerini ayırıcı nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal hayatın aktiviteleri, yaşam şekilleri, gelenekleri ve kültürel faaliyetleri dışında kalmak kültürel olarak sosyal dışlanma anlamına gelmektedir (Taylan ve Barış, 2015: 38).

Sosyal dışlanmanın önlenmesi amacıyla, sosyal içerme politikaları, sosyal dışlanmış bireylerin temel haklarının geliştirilmesi, toplumla yeniden bütünleştirilmesi şeklinde gruplandırılabilir (Şahin, 2009: 97).

Sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik politikalar içerisinde en yaygın olanı asgari gelir güvencesi ya da güvenceli asgari gelir yer almaktadır (Sapançalı, 2003: 210). Genel olarak burada bahsi geçen güvenceli asgari gelir toplumdaki dışlanmış bireylerin toplumla bireylerin bütünleşmesi amacıyla devletin sağladığı sosyal yardımlardır. Geçmişte II. Dünya Savaşına kadar Avrupa'nın birçok ülkesinde uygulanan bu sistem daha sonrasında önemini yitirmiştir. 1970'li yıllara yeniden gelindiğinde ise, dünyada yaşanan değişim ve dönüşümler bu sistemi yeniden gündeme getirerek, her ülkenin hukuki düzenlemelerinde farklı şekilde isimlendirilmiştir. Güvenceli asgari gelir diğer sosyal yardımlardan farklı olarak, yaşlılık, sakatlık gibi belli bir nedene bağlı olmadan karşılıksız yapılan sosyal yardımlardır. Bazı ülkelerde sosyal dışlanma ile mücadelede kullanılan ulusal asgari ücretten ayrı olarak değerlendirilir (Gökçeoğlu-Balcı, 2010: 34-36). Bu sistemin Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmında uygulandığı görülürken, Brezilya, Güney Afrika gibi diğer ülkelerde de uygulanmaya başladığı görülmektedir (Metin, 2012: 130).

Fransa'da asgari tutunma geliri adı altında hukuken somutlaşan, karşılıksız olarak verilen güvenceli asgari gelir, 1988 yılında yürürlüğe girmiş, sonraki süreçlerde değişiklikler yapılmıştır. Bu geliri elde edebilmek için 25 yaşının üzerinde olan, kanunun belirttiği belli gelirin altında bulunan ve kanunun öngördüğü süre boyunca Fransa'da yaşayan bireylere karşılıksız olarak ödenir. Ayrıca kanunla gelir dışında, mesleki eğitim, istihdam, sağlık, konut, temel eğitim desteğiyle, dışlanmaya yönelik koruyucu düzenlemeler de içermektedir. Daha sonra çıkarılan konut kanunu, konutlarını asgari tutunma gelirinden yararlanan kişilere kiralayan bireyler vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca bu kanun sosyal dışlanmaya maruz kalıp yardımdan yararlanan kişilerin, toplumla bütünleşmek için çaba göstermesinin gerekliliğinin de üzerinde durmaktadır (Gökçeoğlu-Balcı, 2010: 37-48).

İspanya'da güvenceli asgari gelir, bölgesel yönetimlerin kendi belirledikleri yardım sistemlerine göre yürütülmektedir. Yardım sistem, 25-60 yaş aralığındaki kişileri kapsarken bazı koşullarda 25 yaşının altındaki kişilere de sağlanmaktadır. Sosyal bütünleşmenin artırılması amacıyla verilen bu yardımların karşılığında zorunlu olarak iş arama, beceri geliştirme, eğitim ve zorunlu çalışma faaliyetlerine katılması beklenmektedir (Metin, 2012: 134).

ABD'de ise güvenceli asgari geliri alabilmek için, sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin, ilgili kurumun göstereceği bir işte çalışması zorunlu tutular ve bu sistem çalıştırma (Workfare) sistemi olarak adlandırılır. Kişinin bu gösterilen kurumda çalışmaması durumunda kendisine yapılan yardımlar ve verilen gelir kesilmektedir. ABD'de 1996 yılında yasalaştırılan bu kanunla, belediyenin ya da bir derneğin talebi üzerine, karşılıksız ya da düşük bir ücretle toplumsal nitelikte fayda sağlayacak bir işte çalışmaları halinde, gelir yardımını alabilirler (Sapançalı, 2003: 217-219).

## **1.2. YOKSULLUK YAKLAŞIMLARI**

Yoksulluğun birçok değişkene bağlı olması ve tanımının farklılıklar içermesi, çok boyutlu olması, yoksulluk tartışmalarında bazı yaklaşımlar gerçekleştirilmesine neden

olmuştur. Yoksulluğun tanımı genişledikçe ölçülmesi de o kadar zor hale gelmektedir. Tanımların değişmesi farklı insanları ve grupları yoksul olarak değerlendirilmesini sağlar. Bu açıdan yoksulluğun tanımlanabilmesi ve bu tanımlara istinaden ölçülebilmesi için bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Yoksulluğun tanımlanmasını sağlayan yaklaşımları duygusal, parasal, kapasite, katılımcı, tabakaların işlevselliği, yapısalcı, yeni muhafazakâr, sınıfsız ve çatışmacı yoksulluk yaklaşımları olarak sıralayabiliriz.

### **1.2.1. Duygusal Yaklaşım**

Bir toplumun refahı ve toplumun yoksulluk durumu, parasal veya parasal olmayan bazı değişkenlere bağlı olsa bile, bir kişinin gelirini yansıtan bütçesi veya tüketim harcamaları daha fazla artması refah seviyesinin arttığını gösterir. Ama bu harcamalar ve göstergeler kamusal yardımlara bağlı olabileceği için piyasaları yansıtmayabilir. Aynı zamanda piyasalar son derece kusurlu olabilir. Bu nedenle refahın tek göstergesi gelir değildir. Bir toplumun yoksulluğunu ve refahını gösterirken, kamu harcamalarına katılımı, konut sahibi olabilme, ortalama yaşam süresi, okuryazarlık oranı gibi diğer değişkenlere de bakılmalıdır. Ravillion yoksulluk tartışmalarında duygusal bir yaklaşım ileri sürerek yoksulluğu ölçmüştür. Bu yaklaşımına göre, piyasa mallarında yetişkinlerin gerçek harcamaları, piyasa dışı mallara gelirsiz erişebilme göstergeleri, kişisel engeller ve psikolojik engeller gibi kişiye kısıtlama getiren engeller yoksulluğun göstergeleridir. Diğer bir deyişle yoksulluk gelir göstergelerine ve gelir dışı göstergelere bağlıdır (Bourguignon ve Chakravarty, 2003: 25). Burada duygusal yaklaşım ifadesi kişisel engellilik durumu ve psikolojik engelleri de göz önünde bulundurmasından ileri gelir.

### **1.2.2. Parasal Yaklaşım**

Parasal yaklaşıma göre tüketimin veya gelirin yoksulluk sınırının altında olması durumuna yoksulluk denir. Genel olarak toplumun tüketim verilerinin altında bulunan kesim yoksul olarak tanımlanır. İktisatçıların yoksulluğu tanımlamasında parasal yaklaşımı kullanmalarının en önemli sebebi mikro iktisadın temelinde bulunan fayda maksimizasyonu

ile uyumlu olmasıdır. Diğer bir ifade ile parasal yaklaşıma temel gereksinimler yaklaşımı denmekte ve bu yöntemle gıda ile başlanarak giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının tutarları eklenerek yoksulluk sınırı bulunup yoksulluk tanımı yapılmaktadır (Kabaş, 2009: 9).

### **1.2.3. Kapasite Yaklaşımı**

Aristotelesçi bir alt yapıya sahip olan kapasite yaklaşımında, insanın gelişiminin kapasite ve işlevselliği doğrultusunda genişleme gösterdiği savunulur. Burada işlevler ifadesi ile kişinin yapmak istediği ve olmak istediği her şeyi içeren hedeflerden bahsedilmiş olur. Hedeflenen bu işlevler öz saygı, hastalıklara yakalanmama ve korunabilme, sosyal hayata dilediği gibi katılabilme olanaklarını ifade eder. Kapasite yaklaşımında ise kişinin gerçekleştirebilmesi mümkün olan tüm işlevleri ifade eder. Ayrıca kapasite kişinin alternatif işlevleri de kullanabilmede, temel özgürlüklere sahip olmasını da ifade eder (Sam, 2008: 64).

Amartya Sen (1983: 160) tüketim maddelerini duyulan yoksulluktan ziyade kapasite yaklaşımına daha çok vurgu yapar. Örneğin engelli olan ve engelli olmayan iki kişiyi kıyaslıyor olalım. Engelli olan kişi bisikleti kullanamayacağından dolayı onun bu metaya sahip olması engelli olmayan bir bireyin sahip olmasıyla aynı anlam içermez. Bir metaya sahip olmak değil, o metayı kullanabilecek durumda olmak yaşam standardının belirleyicisi olarak görülmektedir. Amartya Sen'in kapasitelerin yoksunluğu yaklaşımı olarak ifade ettiği bu durumu kendi bakış açısıyla değerlendirerek yoksulluğu en derin boyutlarıyla ele almıştır (Metin , 2014: 6317).

Kapasite yaklaşımına göre yoksul olmaktan çok insanın sahip olduğu özgürlükler ve yaşam sürdükları hayatlar açısından farklılıklar ve kapasiteleri ele alınarak yoksul olmamanın tanımlaması yapılmıştır. Yeterli beslenmek, tedavisi olmayan hastalıklara yakalanmamak, erken yaşta ölmek, yeteri kadar eğitim almak, temel tüketim mallarına sahip olabilmek, iyi bir eve sahip olmak, bir yerden bir yere özgürce seyahat edebilmek,

cinsel tacizden ve şiddetten uzak olmak, evlilikte seçme hakkının bulunabilmesi, beş duyu organını kullanabilmek, hayal kurabilmek ve kurduğu hayali gerçekleştirirken eğitimini kullanabilmek, çevresindeki insan, hayvan ve cisimler ile sevgi bağı kurabilmek, eğlenilemek ve çocuklar için oyun oynayabilmek, konuşma özgürlüğüne ve seçme ve seçilebilme hakkına sahip olmak, mülk sahibi olabilmek, herkesle eşit şartlar altında iş aramak ve iş sahibi olabilmek, çalıştığı yerde insan yerine konmak gibi temel kazanımların var olması durumu yoksul olmamanın ön koşulu olarak tanımlanır (Alkire, 2002: 181-205).

Kapasite yaklaşımında Sen'e göre parasal gelir ve maddi güvence refahın göstergesi sayılmamaktadır. Bu yaklaşımda, değer verdiğimiz yaşamın ve özgürlüklerin göstergelerine odaklanılmaktadır. Böylelikle yoksulluk en temel yapabilirliklere ve kapasitelere ulaşamamak olarak tanımlanmaktadır (Laderchi, Ruhi, ve Frances, 2003: 3).

#### **1.2.4. Katılımcı Yaklaşım**

Alışılmış yoksulluk tanımları ve yaklaşımları yoksulların görüşlerini yansıtmadığı yönünde eleştirilmektedir. Bu yaklaşım ile kime yoksul denileceği, yoksulluğun tanımının nasıl yapılacağı ve yoksulluğun boyutları hakkında yorum yapılırken insanların katılımı sağlanır. Hane halkı üzerinde çalışma gerçekleştirilir. Harita veya matrisleri içeren görsel teknikler ile sohbetler veya tartışma gruplarını içeren sözlü teknikler ile bilgi alınır, anketler düzenlenir. Bu anketlerle elde edilen hane halkı gelir ve harcamalarına dayalı yoksulluk tanımı ve yoksulluk sınırının ölçülmesi ve değerlendirilmesi sağlanır. Bu yaklaşım sayesinde yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olduğu anlaşılmıştır. Bu yöntem sayesinde araştırmacıların bulduğu sonuçların sosyal katılımcıların, yasa koyucularının ve sivil toplum kuruluşlarının, politikacıların yoksullar üzerinde kararlarını etkilemesini sağlamış, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu analiz etme ve yorumlama olanağını artırmıştır (Robb, 2000: 4).

### **1.2.5. Tabakaların İşlevselliği Yaklaşımı**

Bu yaklaşıma göre toplumsal tabakalar, toplumu oluşturan diğer tüm tabakaların varlığını sürdürebilmesi için gereklidir. Toplumlar, zorlayıcı olmanın yanı sıra ödülleri de veren toplumsal rollerin ve bu toplumsal rollerin eğitiminden meydana gelir. Bu anlayışa göre toplumsal eşitsizlik toplumun korunması ve devamı için gereklidir. Yoksulluğun var olmasının işlevi vardır. Yoksullar din görevlilerinin, kamu hizmetlerinin, sosyal hizmetlerin, doktorların istihdamına katkı sağlarlar. Ayrıca yoksullar kötü evleri, bayat yiyecekleri eski kıyafetleri, eski arabaları kullanmaya devam ederek bu eski emtiaların ömrünü uzattıklarını ifade eder (Turner, 2007: 41-44). İşlevselci yaklaşım yoksulluğu gerekli gördüğü için çok eleştiri alan bir yaklaşımdır.

### **1.2.6. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı**

Amerikalı Antropolog Oscar Lewis, Porto Riko ve Meksika’da araştırmalar yaparak bu görüşü oluşturmuştur. Ona göre yoksulluk aşağı kültürdür ve kuşaktan kuşağa aktararak devam eder, kapitalist düzende bu aşağı düzeyden çıkamazlar. Yoksulluk kültürünün temel özelliklerine bakıldığında, kadercilik, şiddet, suça ve şiddete eğilim, tembellik gibi patolojik özellikleri vardır. Lewis’e karşı çıkanlar yoksulluğu kaderciliğe, bireysel tercihler gibi diğer nedenlere indirgeyerek açıklamanın doğru olmadığını ileri sürerler. Çünkü yoksullar maruz kaldıkları ekonomik ve kültürel eşitsizlikler, dışlanma ve ayrışma süreçlerine ve bunları etkileyen toplumsal yapılar göz ardı ederek çözümlenmesi yetersiz olacaktır (Erdoğan, 2001: 23).

### **1.2.7. Yapısalcı Yaklaşım**

Yapısalcı yaklaşımda yoksulluğun nedeni olarak bireyin kendisi görülmez. Yoksulluğun nedeni bu tanıma göre düşük ücretler, ayrımcılık, eşitsizlik, eksik eğitim, yanlış politikar gibi faktörler olarak görülmektedir. Yani bu yaklaşıma göre yoksulluğun temel sebebi bireyin kendisi değil, sosyal ve ekonomik politikalar (Şenses, 2017: 145-



146). Marksist toplum bilimine göre eşitsizlik, yoksulluk kişinin kendi tercihi, kişisel eksiklikleri, ahlaksızlığının bir ürünü değildir. Bireyler eşitsizliği toplumsal roller içerisinde üstlenir. Eşitsizlik bireyin ürünü değil, toplumun ürünüdür (Turner, 2007: 59).

### **1.2.8. Yeni Muhafazakar Yaklaşım**

Bu yaklaşım sosyal devlet ve refah devleti anlayışını eleştiren bir yaklaşımdır. Yoksulların çalışmadıkları, eş ve çocuklarını terk ettikleri, tembel oldukları, yardıma bağımlı oldukları, yardım almadan yaşamayı yeğlediklerini ifade eder. Yardım almaya devam ettikçe yoksul kalacaklarını ileri sürer. Devletin cömert sosyal yardımlarının yoksulluk kültürünün devamını sağladığını ifade eder. Yoksullar kaybedenler ve bedava yaşayanlar olarak etiketlenirken, sosyal yardımları da devletin sadakası olarak etiketlenir. Bu yaklaşım yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmanın yolunun devletin sosyal yardımlarının kesilerek bu yardımların sivil toplum kuruluşları, dinsel ve geleneksel yardımlarla sürdürülmesi gerektiği görüşüne dayanır (Gül ve Gül, 2008: 70-71).

### **1.2.9. Dip Sınıf, Sınıf Altı Yaklaşımı**

Literatürde sınıf altı yaklaşımı ile ilgili ortak noktaya varılmış açıklama yoktur. Ancak genel olarak ABD’ de kullanılan bu kavram, siyahların ve hispaniklerin içerisinde bulunduğu, yoksulluğu derin bir şekilde yaşayıp davranışsal olarak sorunlara neden olan grubu anlatmaktadır. ABD’nin büyük yerleşim yerlerinde yaşayan, işgücünde yer alamayan, çalışmaya karşı isteksiz olan insanların bu sınıfa ait oldukları belirtilmektedir. Dip sınıfa dahil olan yoksul bireylerin genel özelliklerine bakıldığında, bu bireylerin formel istihdam ve ekonomik sistem dışında kalırken aynı zamanda çeşitli davranış bozuklukları, sosyal hayattan ve bütünleşmeden uzak, suça meyilli, farklı bağımlılıkları olan, onları toplumun diğer yoksul gruplarından ayıran farklı davranış ve özellik biçimlerine sahip bireyler oldukları görülür (Şenses, 2017: 91-211).

### **1.2.10. Çatışmacı Yoksulluk Yaklaşımı**

Bu yaklaşıma göre kaynakların eşitsiz dağıtılmasından dolayı toplumun başarızlığının bir sonucu olarak yoksulluğun süreceğini ileri sürer. Bazıları yoksulluğu refah devletin eksikliğinden olduğunu belirtirken bazıları ise, yoksulların iş pazarı içerisinde zayıf konumlarının onları dezavantajlı hale getirdiği üzerinde yoğunlaşır. Yoksulların ya emeğini satamadıkları ya da yeterli ödülleri alamadıkları için yoksulluktan çıkamayarak engellenirler. Westergaad ve Resler, yoksulların kapitalist düzen ve işleyiş içerisinde yeterli mali kazanım elde edemeyerek engellendiği üzerinde durur. Novak, yoksulluğun neden ve tanımlarının yoksulluğu yeteri kadar yansıtmamasının nedeninin yoksulluğun ekonomiye ilintili sınıfsal sorunun ürünü olmasından kaynaklandığını belirtir. Yaşlılık, hastalık, iş bulamamak gibi becerisizlikler, iş sahibi olmak için ekonomik gereksinimlerdir ve yoksulluğun nedeni değil sonucudur. Bu nedenle bu yaklaşıma göre yoksulluk ilk olarak bir sınıfsal sorundur. Ücretli emek sistemi, sosyal zenginliğin üreticileri ve sahip olanları arasında yoksulluğun sürmesini teşvik edici bir unsurdur (Oktik, 2008: 36-40).

## **1.3. YOKSULLUK TÜRLERİ**

Aşağıda yer alan başlıklarda yoksullukla ilgili literatürde yer alan yoksulluk türleri açıklanmıştır.

### **1.3.1. Mutlak Yoksulluk**

Mutlak olarak tanımlanmış yoksulluk biyolojik olarak varlığını sürdürebilmek için bireyin en temel fiziki ihtiyaçlarını karşılayabilecek minimum tüketim standardına erişebilme becerisine sahip olmama durumudur. Bu yoksullar birinci dereceden yardıma muhtaç yoksullardır ve yardım yapılmadığı takdirde hayati riskleri mevcuttur. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksulluk gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı ayrı belirlenebilmektedir. Sadece gıda harcamalarını

esas alan mutlak açlık sınırının hesaplanması; “minimum temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyetiyle” sağlanır. Tüm nüfus için önerilen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak, bundan daha az kalori alan fertler bir yoksulluk çizgisi oluştururlar. Örneğin, Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasına göre bir insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2.400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. (Taş ve Özcan, 2012: 2)

Lord Menghand Desai mutlak yoksulluğu tanımlarken kalofriki, statik, asosyal ve teori eksikliği sınıflandırmalarını kullanmıştır. Kalofriki terimine göre, kişinin hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyduğu minimum kalori ihtiyacını içeren besin sepetinin ücreti, kişilerin sahip olduğu bütçelerindeki payının içerisindeki yerini yoksulluk çizgisinde görülebiliyor olmasıdır. Statik terimine göre ise, yoksulluk çizgisi ve mutlak yoksulluğu tanımlayan göstergelerin enflasyon gibi etmenler göz önüne alınmadan tüm değişkenlerin statik yani durağan olduğunun varsayılmasıdır. Asosyal terimine göre ise, mutlak yoksulluk kavramının bireyin yaş, cinsiyet, statü durumlarına bakılmaksızın tüm fertler için genel geçer bir kavram olmasıdır. Teorik olmayan mutlak yoksulluk terimi ise, bireylerin fizyolojik ihtiyacını karşılayacak olan kalori miktarının bireylerin iradesine bırakılmış olmasıdır (UNDP, 2013: 17).

Mutlak yoksulluk bireyin hayatta kalabilmek için gereksinim duyduğu minimum tüketim düzeyine bile sahip olamaması anlamında kullanılmaktadır. Bunun için bazen asgari gıda harcaması bazen de gıda harcamasının yanı sıra giyinme, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlar da düşünülür. Dünya Bankası, uzun süre uluslararası düzeyde az gelişmiş ülkelerdeki mutlak yoksulluk sınırını günlük 1,25 dolar olarak belirlerken 2015 yılı sonrası günde 1,90 dolar olarak değiştirmiştir. Bu değişimin nedeni ise fiyatlardaki artıştır. Orta gelir grubundaki ülkeler için mutlak yoksulluk sınırı ortalama dört dolar: gelişmiş ülkeler için 14.40 dolardır (Koray, 2018: 106-107).

Dar anlamda mutlak yoksulluk, hanehalkının ya da bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu asgari gelir, tüketim düzeyi gibi kaynaklara ulaşamama

durumunu ifade eder. Geniş anlamda mutlak yoksulluk ise yalnızca en temel seviyede ihtiyaç duyulan gıda bileşenlerini değil aynı zamanda asgari düzeyde de olsa eğitim, sağlık ve barınma koşullarına sahip olamaması durumunu ifade eder (Özgüler, 2014: 38).

Schubert çalışmasında mutlak yoksulluk kapsamına giren en temel fiziki ihtiyaçları şu şekilde açıklamıştır. Beslenme dengeli olmalıdır ve günlük yaklaşık olarak 2350 kalori olmalıdır. Sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek sosyal güvence olmalıdır. İçerisinde barındığı evi bireyi doğa olaylarından ve tehlikelerden korumalıdır. Temiz içme suyuna mesafesi en az 200 metre olmalı ve kırsal bölgelerde suya ulaşım fazla maliyetli olmamalıdır. Temel ve ücretsiz eğitimlerden faydalanabilecek ekonomik gücü olmalıdır. Bu açıklamalara göre mutlak yoksulluk için ortalama olarak baz alınmış temel ihtiyaçlar bunlardır (Schubert, 1994: 13-39).

Mutlak yoksulluk genellikle yoksulluk ölçümlerinin temel konsudur. Mutlak yoksulluk tanımlarında ve ölçümlerinde genellikle günlük kalori ihtiyaçları referans gösterilir. Bu bağlamda mutlak yoksulluk tanım ve ölçümlerinde insanın onurlu ve şerefli bir varlık olarak yaşamını sürdürebileceği gelir düzeyinden ziyade, koşullar ne olursa olsun hayatını devam ettirebilmesi temel alınır (Coşkun ve Tireli, 2005: 47-55).

### **1.3.2. Görelî Yoksulluk**

Yoksulluk yalnızca maddî anlamda söz konusu olarak değil aynı zamanda sosyal statü göstergesi olarak da algılanmaktadır (Gremek, 1994: 3). Yoksulluk yalnızca maddî yoksulluk ya da en temel ihtiyaçları dahi karşılayamayacak olmak durumuyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Gelişmiş ülkelerde hissedilen yoksulluk ile gelişmekte olan ülkelerde hissedilen yoksulluk aynı olmayacaktır. Bu durum bizi yoksulluğun göreliliği noktasına götürmektedir. Bu bağlamda mutlak yoksulluk onurlu bir yaşam sürebilmek için ihtiyaçlarını göremeyecek maddî olarak imkânsızlığa vurgu yapılırken görelî yoksullukta asıl vurgulanan nokta eşitsizliktir (Vaughan, 2009: 4)

Görelî yoksulluk diğeri bir ifade ile nispi yoksulluk, bireyin toplumun bir parçası olmasından dolayı toplumu bir bütün olarak düşünüp, bireyin o toplumda söz konusu olan refah seviyesi altında olmasını ifade eder (Temiz, 2008: 61-100).

Görelî yoksulluk; içinde bulunduğu toplumda yaşamak için minimum gelir düzeyine sahip olan ancak bu toplumun içinde fakir olarak tabir edilen kişileri ve ya hane halkını ifade eder. 1776 yıllarına gidildiğinde Adam Smith' e göre görelî olarak yoksul sayılanlar sadece hayatı sürdürebilmek için alınıp satılan şeylerden mahrum olanlar değil aynı zamanda kişisel kaynakların eksikliği yüzünden sosyal katılımı engellenmiş olan kişileri kapsamaktadır. İkinci dereceden dar gelire sahip görelî yoksullar, asgari olarak yaşam seviyesini yakalamış olsalar dahi, genel refah seviyesinin altında kalırlar. Smith de yoksulluğu mutlak veya görelî olarak tanımlamak yerine hem mutlak hem de görelî olarak ele alır. Smith sosyal eşitsizliğe değil, sosyal adaletsizliğe karşıdır. Smith'e göre sosyal eşitsizliğin kişinin durumunu başkalarına oranla daha iyi hale getirmek için teşvik edici bir unsurdur, sosyal adaletsizlik ise bunu yapmayı engellemektedir (Smith, 1776: 1-754).

Sıklıkla sosyologların (özellikle ileri sanayi ülkelerindeki yoksulluğu incelerken) benimsedikleri görelî tanımlar bireyin ya da grubun, toplumun diğeri ülkelere kıyasla sahip oldukları kaynakları başka bir deyişle, onların görelî yaşam standartlarını gösterir. Görelî yoksulluk maddi kaynaklardaki farklılıklarla yani maddi kaynakların topluma dağılımındaki eşitsizliklerle ilgili bir sorun olduğundan dolayı görelî yoksulluk da en az mutlak yoksulluk kadar somut bir kavramı ifade eder. Yoksulluğu geçimle ilgilendiren tanımlar Üçüncü Dünya'daki yoksulluğu incelerken büyük değer taşır. Uluslararası araştırmalar geçim düzeyiyle ölçülen toplam yoksulluk düzeyinin çok yüksek olduğunu gösterirken, bazı araştırmalar düşük gelirli ülkelerin neredeyse yarısından fazlasının mutlak yoksulluk sınırı altında olduğunu göstermektedir. Bazı yazarlar tarafından yoksulluğun görelî tanımının mutlak tanımlardan daha ileri olduğunu belirtmektedirler. Giderek artan tüketim mallarının televizyon, buzdolabı, bilgisayar gibi eşyaları almaya yetecek ya da diğeri ailelerin yaptığı gibi sosyal faaliyetleri yapabilecek imkanı olmayabilir (Marshall, 1999: 826).

### 1.3.3. Objektif ve Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksullukta bireylerin kendi değerlendirilmeleri değil, resmi kaynaklara ve hesaplanan göstergelere göre yoksulluk tanımlaması yapılırken, subjektif yoksulluk tanımlamasında bireyin kendini yoksul olarak ifade eden öznel değerlendirilmelerine bakılır. Subjektif değerlendirmeler refah yaklaşımını içerirken, objektif yoksulluk fayda yaklaşımını içerir. Bu yaklaşıma göre birey kendisi için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildirler. Örneğin yoksulluk ölçümlerinin genelinde asgari besin gereksinimi üzerinde durulurken, kişilerin tükettiği beslenme, yiyecek türleri ve beslenme konusunda farklı tercihlere sahip olabilirler. Bu nedenle subjektif bakış açısında yoksulluk kişilerin değerlendirmesine bırakılır (Aktan, 2002: 5).

Subjektif yani öznel yoksulluk kavramı kişilerin kendini yoksul olarak nitelendirip nitelendirmediği ile ilgilidir ve bu kavram çok fazla kullanılan bir kavram değildir. Öznel yoksulluk kavramında kişilerin maddi olarak erişemediği ve sahip olamadığı şeylerden ziyade, toplum içerisindeki statüsünden utanç duyup duymadığı ile ilgili bir kavramdır. İnsanların kendilerini yoksul olarak görüp görmedikleri son derece önem arz eden bir durumdur ve yapılan anketler sayesinde hesaplanan göstergeler nesnel boyutları ile ele alınır. Bu sayede bireylerin verdiği bilgiler ile açıklanan yoksulluk değerlerinin aynı olup olmadığı ortaya konulur (Marks, 2005: 5).

Yoksulluk kavramı ile ilgili tek bir tanımın yapılamıyor olması yoksulluğun “Subjektif” bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Yoksulluğun subjektif olması onu çok boyutlu bir kavram haline getirir. Yoksulluğun çok boyutlu olması ifadesi ise yalnızca politik ve ekonomik değil aynı zamanda sosyo-kültürel, ahlaki ve felsefik anlamları da içeren bir problem olmasından kaynaklanmaktadır (Altay, 2005: 158).

### 1.3.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

1980’li yıllardan itibaren dünyada gelişen küresel dönüşümler nedeniyle kentleşme süreci hız kazanmış, bu sayede yoksulluk kentsel bölgelerde farklı boyutlarda ve görünümünde ortaya çıkmıştır. Bu süreçle birlikte kentler, işsizlik, gelir dağılımı dengesizliğinin artması, toplumsal ve mekânsal kutuplaşmanın belirginleşmesi, sosyal adalet düşüncesinin gerilemesi, kamusal hizmet alanının daraltılması gibi yoksulluk olgusunu besleyen süreçlerin etkisi altına girmiştir (Sipahi, 2006: 173-174).

Kısaca kentsel yoksulluk, kent bünyesinde yaşanan yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Kırsal bölgelerdeki insanların kalori ihtiyacı kentsel bölgelerdeki insanların kalori ihtiyacıyla aynı olsa bile, kentsel alanlardaki tüketim kalıpları ve mal ve hizmet fiyatlarındaki farklılıklar nedeniyle kırsal bölgelerdeki yoksulluktan oldukça farklıdır (Eş ve Güloğlu, 2004: 79-93).

Merkantalist düşünce tarzına göre, ticaret ve sanayi bölgeleri dinamik ve stratejik özelliğe sahipken, tarım sektörü statik bir yapıya sahiptir. Tarımsal bölgelerde gelirler süreklilik sağlamadığı için güvenilir değildir. Sanayi gelirleri ise sürekli artış eğilimindedir. Ekonomik yapıları tarıma dayalı olan ve tarımsal bölgelerinde verimlilik artışı sağlayamayan ülkeler yoksullukla karşı karşıya kalmaya mahkumdur (Kazgan, 1984: 40).

Kırsal bölgelerde, nüfus yoğunluğunun azlığı, su, elektrik, yol, ulaşım, topografik koşulların zorluğu, sağlık, eğitim, beslenme yetersizliği, iş olanaklarının azlığı, bilgisizlik ve üretimin makinalaşmaması, sosyal katılımların azlığı, tarımsal faaliyetlerin geçimlik ekonomiye dayanması gibi yoksunluklar mevcuttur.

Dünya Bankası’nın 2018 yılında yayınladığı “Yoksulluk ve Servet Bölüşümü: Yoksulluk Puzzle’ını Bir Araya Getirme” raporuna göre, dünyadaki ekonomik büyüme ve zenginlik ülkeler ve bölgeler arasında dengesiz bir şekilde paylaşıldı. Pek çok ülke mutlak yoksulluk sınırından kurtuluyor olsa bile, yoksulluk dünyanın geri kalanında özellikle kırsal

bölgelerde eğitim yetersizliği, sağlık yetersizliği ve yapısal eksiklikler, mevsim zorlukları nedeniyle yükselmeye devam etmektedir. (World Bank Group, 2018: 1).

### **1.3.5. İnsani Yoksulluk**

UNDP 1990 yılından bu yana her yıl düzenli olarak İnsani Geliştirme Raporunu yayınlamaktadır. Çok boyutlu yoksulluk endeksi (MPI: Multidimensionally Poverty Index) kavramı ilk olarak 1997 yılında UNDP tarafından kullanılarak literatürde yer almaya başlamıştır.

İnsani yoksulluk kavramı ile yoksulluğun tanımlanmasında sağlık araştırmalarında beslenme ve çocuk ölümü, eğitim araştırmalarında okula başlama yaşı ve okullaşma seviyesi, yaşam standardı araştırmalarında elektrik sanitasyonu, temiz içme suyuna erişim, barınma alanlarının yapımında kullanılan malzemeler ve dayanıklılığı, yemek pişirmek için kullanılan yakıtlar, mal mülk ve eşya temini araştırmalarında araba, radyo, televizyon, buzdolabı, bisiklet, motosiklet, evcil hayvan sahibi olabilme oranlarını kullanmıştır. İnsani yoksulluk aynı zamanda sağlık, eğitim ve yaşam standardı değişkenlerini barındırdığı için çok boyutlu yoksulluk olarak atfedilir (UNDP, 2019: 1).

Birleşmiş Milletler İnsani Geliştirme Raporu UNDP Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk 2019: Aydınlatıcı Eşitsizlik Raporunda küresel çok boyutlu yoksulluk kavramından sıkça söz etmiştir. Bu rapora göre, Küresel çok boyutlu yoksulluk, ülkelerin yoksulluk düzeylerini, artış ve azalışlarını gösteren bir kavramdır. 101 ülkede 1.3 milyar insanın yaklaşık %23.5'i çok boyutlu yoksuldur. Dünyada her üç yoksuldan biri orta düzeyde gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır. Ülkeler arasındaki çok boyutlu yoksulluk oranlarında ağır farklılıklar vardır. Örneğin, Uganda'nın çok boyutlu yoksulluk oranı %55.1, Sahra Afrika'nın ortalama %57.5 ile benzerdir. Fakat bu oranların içeriğine baktığımızda, Uganda'nın şehirleşme oranı yüzde 6.0 oranından yüzde 96.3'e yükselirken, benzer oran Sahra Altı Afrika'nın ulusal çok boyutlu yoksulluk düzeyiyle aynıdır. 1.3 milyar fakir insanın yarısını 18 yaşın altındaki çocuklar, dörtte birini ise 10 yaşın altındaki çocuklar



oluşturmaktadır. Bu yıl Güney Asya'nın çocuklarının düşündürücü derecede fazla yoksullaştığı görülmektedir. Güney Asya'da kız çocuklarının yalnızca % 10.7'si okula gidebiliyorken, Afganistan'da bu oran %44'dür. Güney Asya'da çocukların yüzde 22.5'ini oluşturan 5 yaş altı çocuklar hane halkı içinde adaletsiz beslenmeye maruz kalırken, Pakistan'da 5 yaş altı 3 çocuktan biri hane halkı içinde adaletsiz beslenmeye maruz kalmaktadır. Hindistan ve Kamboçya yoksulluk oranlarını çok hızlı bir şekilde düşürmüş olmasına rağmen, yoksul gruplar bölümünden ayrılamamıştır. Fakirliğin yoğunluğu ve deneyimlenme şekli ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin; Mısır ve Paraguay'ın benzer yoksulluk oranlarına sahipken, fakirler arasındaki eşitsizlik Paraguay'da daha fazladır (UNDP, 2019: 1).

UNDP 2019 yılı Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk, Aydınlatıcı Eşitsizlik Raporunda bunlara ek olarak bir de eşitsizlik üzerinde durulmuştur. Bu rapora göre, bütün ülkelerde, pek çok insan daha iyi geleceğe sahip olma konusunda çok az imkana sahiptir. İnsanların umudu, amacı veya onuru yok ve önlerine geçen ve daha çok refaha ulaşan diğer insanları toplumun dış çizgilerinden izliyorlar. Dünya genelinde pek çok insan aşırı yoksulluktan kurtuldu, ancak bunlardan daha fazlası yaşamlarını kontrol etmek için gereken ne imkanlara ne de kaynaklara sahip değiller. Çoğunlukla kişilerin toplum içindeki yeri hala etnik kökenleri, toplumsal cinsiyetleri veya ebeveynlerinin varlığı tarafından belirleniyor (UNDP, 2019: 1).

Eşitsizlik tartışmalarında sosyal politika sihirli değnek olarak görülür. Ancak, dört iddialı politikadan (daha yüksek ve daha çok artan oranlı (kademeli) gelir vergileri, düşük gelir düzeylerine tanınan indirimler, her çocuk için ödenen vergilendirilebilir yardımlar ve herkes için asgari ücret) oluşan tam bir yeniden dağıtım paketi bile Birleşik Krallık'ta 1970'lerin sonu ile 2013 yılları arasında meydana gelen gelir eşitsizliğindeki artışı tam olarak engellemeye yeterli olmadı. İnsani gelişmedeki eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikaları, hem yetkinlikler hem de gelirin genişletilmesi ve dağıtılmasını birbirine bağlayan çerçeve içinde ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Seçenekler arasında piyasa öncesi, piyasa içi ve piyasa sonrası politikalar bulunmaktadır. Ücretler, kârlar ve işgücü

katılım oranları tipik olarak piyasalarda belirlenir ve bu piyasalar da hakim düzenlemeler, kurumlar ve politikalar (piyasa içi) tarafından şartlandırılır. Piyasa öncesi politikalar yetkinliklerdeki eşitsizlikleri azaltabilir ve herkese işgücü piyasasına daha donanımlı girme konusunda yardımcı olabilir. Piyasa içi politikalar, kişiler çalışırken gelir ve fırsat dağılımını etkiler ve daha çok veya az eşitlik sağlayan sonuçları şekillendirir. Piyasa sonrası politikalar ise piyasanın piyasa içi politikalar ile birlikte gelir ve fırsat dağılımını belirlemesinden sonra eşitsizlikleri etkiler. Bu politika dizileri birbirleriyle etkileşim içindedir (UNDP, 2019: 1).

### **1.3.6. Geçici ve Kronik Yoksulluk**

Bireylerin refah düzeylerinde ve yaşam standartlarında belirli dönemlerde meydana gelen dönemseller ya da kısa süreli olarak da adlandırılan yoksulluk türüne geçici yoksulluk denir. Kriz dönemlerinde çok daha fazla hissedilen geçici yoksulluk, doğal afetleri mevsimlik ya da geçici olarak gelişen işsizlik durumu, dışsal şoklar, enflasyon gibi nedenlerden meydana gelen bir durumdur. Ayrıca geçici yoksulluğun bazen ortalama gelir düzeyi yüksek olan bireylerde bile meydana gelebileceği görülür (İncedal, 2013: 26-27).

Kronik yoksulluk kişilerin hayatında çok uzun dönem süregelmekte ve bireylerden çocuklarına geçer bir durum haline gelmektedir. Kronik yoksullukta yalnızca temel ihtiyaçlardan yoksun olma değil ayrıca istismar ve ayrımcılık durumlarını da kapsarken, mal mülk edinmemek hayvan sahibi olamamak da kronik yoksulluk içerisinde yer alır. Dolayısıyla kronik yoksulluk, hem çok şiddetli ve uzun süreli olarak gerçekleşir, hem de nesilden nesile miras bırakılır. Geçici yoksulluk ile kronik yoksulluk arasındaki en önemli fark kronik yoksullukta ne kadar çok çalışılırsa çalışılırsa, yoksulluk kısır döngüsünden sıyrılıp, refah seviyesine çıkabilme durumunun neredeyse imkansız olmasıdır (Ak, 2016: 303).

### 1.3.7. Çalışan Yoksuluğu

Çalışan yoksulluğu ifadesinin tanımlanmasına ilişkin ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, ortalama ücret seviyeleri, iş gücü piyasaları ve demografik özelliklere farklılıklar içerdiğinden dolayı, ülkeler ve uluslar arası kuruluşlar tarafından ortak bir tanımı ve ölçütü yoktur. Her bölgeye ve ülkeye özgü bu farklılıklar ortak bir çalışan yoksulluğu kavramının bulunmamasına neden olmaktadır (Sırma, 2016: 47).

Genel bir deyişle çalışıyor olmasına rağmen yoksulluk sınırının altında ücret alan, hayatını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu sosyal faydaya ve asgari ekonomik duruma erişememe, çalışan yoksulluğunu ifade eder (Zengingönül, 2004: 107). Tanımlamaların ortak noktası çalışan yoksulların istihdama katıldığı halde yoksulluk sınırının altına yer almalarıdır (Kahraman, 2015: 53). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yoğun çalışmasına rağmen, karşılığında elde ettiği gelire en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamıyor hale gelmesi bu çalışan grubun çalışan yoksullar olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Kapar, 2005: 196).

Çalışan yoksul tanımları yaparken literatürde daha çok, hane halkının toplam gelirinin dikkate alındığı görülür. ILO ve Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (EUROFOUND) da çalışan yoksulluğun tanımlamasında hanehalkının özelliklerini ön plana çıkarmaktadır (Özdemir, 2015: 101).

ILO'ya göre, çalışan yoksulların tanımlaması yapılırken yoksul bir ailede yaşayan tüm çalışanlar ifadesi ile çalışan yoksullar hanehalkı ile göz önünde bulundurulur. Bazı çalışmalarda yoksul bir ailede yaşayan tüm bireyler çalışan yoksulluk kavramına dahil edilmektedir. Hanehalkı baz alınarak yapılan çalışan yoksul tanımlarına, yoksul bir ailede yaşayan tüm çalışanlar, yoksul bir ailede yaşayan tüm tam zamanlı çalışanlar, en az bir aile bireyinin tam zamanlı çalıştığı tüm aile bireyleri çalışan yoksullar kapsamında değerlendirilmektedir (Gündoğan, 2007: 8).

### 1.3.8. Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk son yıllarda hane içi bileşenleri ile değerlendirilmektedir. Hane, yoksulluğu başlı başına analiz etmeye çalışırken bile gelir ve tüketim göstergelerine bakarak anlamaya veya analiz etmeye yarayan başlı başına ölçüttür. Son yıllarda hanenin geçiminin sağlanmasında en önemli rol modeli üstlenen kadın figürü yoksulluk tanımlanmasında farklı bir bakış açısı gelişmesini sağlamıştır (Fidan, 2016: 22). Kadınların yoksulluğunda karşı karşıya kaldıkları sosyal dışlanma, kadınları daha korunmasız hale getirerek yoksulluğu kronik yoksulluğa dönüştürmektedir (Bayat, 2015: 79).

İlk kez Diana Pierce tarafından, Amerika'da 1950-1970'li yıllar sonrasında neredeyse kadınların tümünün çalışıyor olmasına rağmen, toplumun yoksul kesiminin üçte ikisinin kadınlardan oluşması nedeniyle, yoksulluğun kadınlaşması kavramı kullanılmıştır. Ayrıca 1994 yılında dördüncüsü düzenlenen Kadın Konferansı Eylem Planı'nda yoksulluğun kadınlaşması kavramına yer verilmiştir (Ulutaş, 2009: 25).

Kadın yoksulluğunun kavram olarak kullanılması 1980'li yıllara denk gelmektedir. 1970-1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın istihdamının enformel olarak artışı ve hanenin geçimini sağlayan kadın figüründeki artış ile konuya ilgi ve dikkat artmıştır. 1990'lı yıllarda Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika bölgesinde, yapısal uyum politikalarının meydana getirdiği ekonomik krizler ile birlikte kadın yoksulluğu daha çok incelenmeye başlanmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile kadın yoksulluğunun beraber ele alınması da yine 1970' li yıllar sonrasına denk gelmektedir (Kümbetoğlu, 2002: 129).

Kadın yoksulluğu veya yoksulluğun kadınlaşması ifadesiyle kadınlar ve erkekler kıyaslandığında kadınların çok daha yoksul olduğu, kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğundan daha şiddetli ve çok boyutlu olduğu, kadınların daha sık yoksullaştıkları ifade edilmektedir (Topgül, 2013: 289).

Kümbetoğlu, kadınların yoksulluğunun erkeklerin yoksulluğuna göre daha derin olduğu, kadınların yoksullukla mücadele edebilmek için erkeklerden daha çok strateji geliştirmesi gerektiğini, kadınların ve erkeklerin yoksulluğu daha farklı algıladıklarını ve yaşadıklarını dile getirmiştir (Kümbetoğlu, 2002: 129).

### **1.3.9. Çocuk Yoksulluğu**

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'in "Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çocukluk Tehdit Altında" adlı raporuna göre, yoksulluk olgusu, birçok yüze ve çeşitli boyutlara sahiptir. Yoksulluk, çocukları, yaşama, büyüme ve gelişme açısından gerek duydukları imkânlardan yoksun bırakarak çocukluk dönemini her yönden tehdit eder. Sosyal, ekonomik ve toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizlikleri pekiştirerek ya da artırarak çocukların eşit fırsatlardan yararlanmalarını, ailelerin ve toplumların çocuklar için koruyucu ortamlar oluşturmalarını engeller, böylece çocukları sömürü, istismar, şiddet, ayrımcılık ve dışlanma gibi olumsuzluklara karşı savunmasız hale getirir. Ailelerin ve toplulukların çocuklara gerektiği gibi bakabilme yeteneklerini körelten yoksulluk, ayrıca HIV/AIDS ve silahlı çatışma gibi olguların etkilerini daha da ağırlaştırarak çocukluk dönemi için ek bir tehdit oluşturur (Bellamy, 2004: 15).

Çocuk yoksulluğu maddi yoksulluğun ötesinde bir olgudur. Çocuklar yoksulluğu zihinsel, fiziksel, duygusal ve manevi gelişmelere zarar veren ortamlarda yaşadıklarından dolayı, çocuk yoksulluğunu düşük aile geliri ya da düşük tüketim düzeyi gibi geleneksel açıklamaların ötesinde düşünmek çok önemlidir. Maddi anlamda yoksul çocukların güne hem bir şey yemeden başlamış olması, hem de çocukların kötü koşullarda çalışıyor olması çocukların hem fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkiler. Buna karşılık çocukların maddi imkanları olsa bile, çocukların kendilerini çok az uyarım ya da duygusal destekten yoksun ortamlarda büyümeleri de, yoksul oldukları anlamına gelir. Yoksulluk çocukların sahip oldukları potansiyellerini bastırarak, güçsüzleştirir (Bellamy, 2004: 16-18).

Yatırım teorisine göre, devletin yoksul ailelerdeki çocuklara eğitim desteği vermesi, yoksul ailelere gelir desteği vermesi, yoksul ailelerde yaşayan çocuklar ile zengin ailelerde yaşayan çocuklar arasındaki sosyal farkı azaltmaktadır. İyi aile teorisine göre ise düşük gelirli ailelerin çocukları ile iletişim kurmakta zorlanmalarının temel sebebi düşük gelirli olmaları nedeniyle farklı streslerinin olmasıdır (Mayer, 2003: 115-116). Ayrıca çalışan çocuklar ve sokakta yaşayan çocuklar da çocuk yoksulluğunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurnaz, 2007: 53).

### **1.3.10. Derin Yoksulluk**

Daha çok Amerika' daki siyahileri ve onların yoksulluk boyutlarını ele alan sınıfsal yoksulluğu tanımlaması Türkiye'de de yankı uyandırmış ve bu nedenle Erdem Türkiye'deki en alt sınıfta yer alan yoksulları tanımlamak için derin yoksulluk kavramını geliştirmiştir (Bayat, 2015: 41).

Erdem'e göre derin yoksulluk, yoksulluktan çıkamama açısından yoksulluk kültürü olgusuna çok benzer ancak kişisel yeteneklerde ve davranış kalıplarında yoksulluk kültürü yaklaşımından farklılık gösterir. Bu kişiler yardım almadan yaşayamayan, uzun süredir işsiz olan ve iş bulma umudunu kesmiş, iş bulduğunda vasıfsız ve süresi belirsiz işlerde çok düşük ücretli çalışan, kötü koşullarda barınan, sosyal güvencesi olmayan ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayan, kötü hayatı geçmişe yansıtmayacak maddi imkanlara sahip olmayan kişiler derin yoksulluk yaşayan kişilerdir. Derin yoksulluk yaşayan kişiler Türkiye'de devlet kurumlarıyla bağlarını yardım almak için güçlü tutmak istemektedirler. Yoksulluk Kültürü yaklaşımında evlilik dışı çocuklar doğabilmekte iken, derin yoksulluk yaşayan kişiler aile gelenek ve göreneklerinde bağlılık göstermektedirler (Erdem, 2003: 136).

### **1.3.11. Yeni Yoksulluk**

Küreselleşme yoksulluğa da yeni bir bakış açısı getirmiştir. Küreselleşme üretim ve tüketim tarzlarını da değiştirmiştir. Bocock'un çalışmasında belirttiği üzere, günümüzde kadın, erkek, çocuk ve yaşlıların kimliklerinin oluşumunda en önemli rolü, tüketim malları ve tüketim kalıpları belirlemektedir (Bocock, 1993: 114) .

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni tüketim anlayışı, geleneksel sınıf bağlarını çözerek sınıfsal eşitsizliğe yeni boyutlar kazandırma yoluyla kimliklerin parçalanmasına zemin hazırlamaktadır. Tüketim mantığı, tüm dayanışma ve bütünleşmelerin düşmanıdır. Tatminin, topluluk içinde birey olarak yaşanmasını öngörür. Topluluk içinde birey olarak standartlar ölçüsünde tüketim gerçekleştiremeyenler ise “yeni yoksullar” ı oluşturur. Yeni yoksulların eşitsizliklerini açıklayan toplumsal kimlikler arızalı, kusurlu ve yetersizlik özellikleriyle nitelendirilmektedir. Bu anlamda tüketim kültürünün etkileşim ortamında bulunan ve yeterince tüketemeyen “defolu tüketici” lerin bireysel kimlikleri, “yeni yoksulluk” kavramıyla tanımlanmaktadır (Karakaş, 2006: 6).

Küreselleşme ile yoksulluk iki farklı anlayışa sahip olmuştur. Bunlardan birinci anlayışa göre yoksulluk, mutlak yoksulluk iken diğeri, küresel dinamiklerin harekete geçmesiyle oluşan yeni yoksulluktur. Burada yeni yoksul kavramıyla daha önce yoksul değilken küreselleşme ile birlikte iktisadi ve sosyal dışlamanın sonucunda tüketim gerçekleştiremeyen yoksulları ifade edilmektedir (Çakır, 2002: 92).

## **1.4. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ**

Yoksulluğun tanımı tarih boyunca çeşitlenmeye devam ettiği için nedenlerini de tespit etmesi oldukça güç olmuştur. Yoksulluk hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde yoksulluğun nedenleri üzerine de birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Yoksulluğun nedenleri toplumlara ve zamana bağlı olarak farklılık göstermektedir. Yoksulluğun

nedenleriyle ilgili, zaman, mekân, toplumlar arasındaki farklılıkların oluşması normal karşılanan bir durumdur (Şenses, 2017: 145-148).

Yoksulluk riskler karşısında güçsüz, savunmasız olmak, risklere maruz kalmakla ilgilidir. Ayrıca özel varlıklara ve hizmetlere erişimin de kısıtlı ve belirsiz olduğu savunmasızlık durumudur. Ulusal ve küresel bir sorun olmakla beraber yoksulluk sonuçları dünya genelinde olumsuz sonuçlara yok açar. Yoksulluğun kendisi bir çok faktöre bağlı olarak ortaya çıktığı gibi, yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkan suç, dışlanma, hırsızlık gibi pek çok sorun yoksulluğu beslemektedir (Purutçuoğlu ve Doğan, 2017: 348).

Aşağıdaki nedenlerin dışında adaletsiz vergilendirme, piyasada tekelleşmenin varlığı, doğal afetler, iklim ve doğa koşullarının elverişsizliği, eğitim eşitsizliği, sağlık durumunun bozulması, ayrımcılık, yoksullukla mücadele programlarının yetersizliği, çalışamayacak durumda olan özürsüz sayısının fazla olması, miras yoluyla elde edilen gelirler, yoksulluğun nedenleri arasında yer almaktadır (Aktan, 2002: 9)

#### **1.4.1. Bireysel ve Yapısal Nedenler**

Yoksulluğun nedenleri ile ilgili iki teori öne sürülmüştür. Bunlardan birincisi yoksulluğun nedeninin yoksulların kendisi olduğu belirtilirken, ikincisi ise yoksulluğun nedeninin yoksulların elinde olmadığı ve bazı yapısal, ekonomik ve sosyo-ekonomik faktörler olduğu öne sürülmektedir. Bu faktörlerden dolayı yoksulluk ve yoksulluğa olan duyarlılık zaman içerisinde değişim göstermiştir. Yoksulluğa ilişkin tek bir çatı altında neden belirtmek oldukça zor bir kavram olur. Yapılan araştırmalar içsel ve dışsal faktörler olarak iki kategoride yoksulluğun nedenleri sınıflandırılmıştır. İçsel faktörler yoksulluğun disiplin, kişinin yetenek ve becerileri, sorumluluk ve disiplin anlayışı nedeniyle yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni olarak değerlendirilmektedir. Dışsal faktörler kişinin içinde yaşadığı ekonomi politikalarından dolayı ortaya çıkan yoksulluktur (Şenses, 2013: 145-148).



Bireysel nedenlerin odağı, davranışsal, kültürel faktörlerin, yoksul yaşam tarzının kuşaklar arasında iletimine odaklanır. Bu bağlamda bireysel yaklaşımlar, yoksulluğu genellikle iş, davranışlar, eylemler ve kişinin motivasyon eksikliği ile ilişkilendirir. Yapısal açıklamalarda ise toplumun içerisinde yer alan hiyerarşi içinde bazı yoksul kesimlerin dezavantajlı olması durumuna atıfta bulunulur. Yapısal bakış açısına göre yoksulluğun nedeni düşük gelir düzeyi, ayrımcılık, eğitimden yoksun bırakma gibi dış etkenlerden kaynaklanan bir sorun olarak meydana gelir. Ekonomik sistem işsizlik, yoksullara karşı ön yargılar aynı şekilde yapısal faktörlere dahildir. Yoksul bireyler yapısal açıklamalara göre toplumun kurbanlarıdır. Yapısalcı açıklamada yoksulların dezavantajlıdır. Yoksulluk kültürlerinin dayandığı nedenleri tam olarak açıklanamadığı için kadercilik açıklamalarını da meydana getirmiştir. Hastalık, kötü şans, kadercilik de yapısal nedenler kategorisindedir (Purutçuoğlu ve Doğan, 2017: 348-349).

#### **1.4.2. Coğrafi Nedenler**

Birçok nedenden kaynaklanan yoksulluğu yalnızca tek nedenle açıklamak doğru değildir. Bir ülkede genel olarak yoksulluğun doğmasının asıl nedeni o ülkede üretimin gerçekleştirilemiyor olmasından veya üretim gerçekleştiğinde meydana gelen gelirin toplum içerisinde adil olarak dağıtılamamasından meydana geldiği düşünülür. İklim koşullarının her ülkede farklı olması üretim farklılıklarını meydana getirmektedir. Hızlı nüfus artışı ise hem fazla üretime hem de fazla tüketime neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışının doğurduğu bu üretim ve tüketim gerekliliği, coğrafi olarak olumsuz koşullardan dolayı üretim yapamaması bu ülkeleri yoksulluğa itmektedir (Aktan, 2002: 1)

#### **1.4.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik**

Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nin zaman içerisinde artıyor olması büyüme göstergesidir (Ünsal, 2005: 14-15). Kuznets teorisine göre, büyüme devam ederken yoksulluk ve gelir şitsizliği önce artar, daha sonra gelir düzeyinin belli bir seviyeye çıkması ile eşitsizlik azalır. Bu görüş uygulamalı olarak pek çok kez doğrulanmıştır. Eğer ekonomik

büyüme işgücüne katılma oranı, çalışma saatleri, ücret düzeyi, ücret dengesizliği ve işsizlik gibi iş gücü piyasalarındaki etkisi yoksulluk göstergeleriyle beraber değerlendirilmelidir. Bazı ülkelerde büyüme süreci sonunda yoksulluk azalmıştır. Bu süreçte en etkili faktör ekonomik büyümenin ücret politikası ve işsizlik üzerinde iyicil etkileri olmasıdır. Piyasa yapısı nedeniyle az gelişmiş ülkelerde bireyler ekonomik büyümenin getirdiği fırsatlardan eşit olarak yararlanamamaktadır. Büyümenin yanı sıra iş gücüne katılma oranı, ücret düzeyi, ücret dengesizliği gibi göstergelerin de büyümedeki payının yoksulluk üzerine etkisi büyüktür (Şenses, 2013: 149-151).

Jagdışh Bhagwati'ye göre büyüme yoksullaştırıcı bir etki yapar. Öyle ki, büyüme şiddetli ticaret artışı sağlar ve bu ticaret gereği olarak ihracat ve ithalat dengeleri ülkenin aleyhine değişim gösterir. Ticaret hadlerinin çok şiddetli olmasından dolayı oluşan refah kaybı, kendi kendine gerçekleştirdiği üretimin yaptığı refahtan daha büyüktür. Bu teori gerçek hayatla çok fazla örtüşmüyor olsa da bazı sektörler için doğruluk payı vardır. Bu duruma tarım sektörü örnek olarak gösterilebilir. Tarım ürünlerinde ortaya çıkan aşırı bolluk tarım ürünlerinin talebinin esnek olmamasından dolayı çitçiye zarar verir. Ürün bol olduğunda fiyatlar azalır ve tarım sektörü çalışanlarının reel ücretlerinin düşmesine neden olur. Diğer bir ifade ile büyüme zamanlarında köylü için yüksek üretim artan yoksulluk anlamına gelir (Seyidoğlu, 2003: 108-109).

Ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkileyen gelirin adaletsiz dağılımı, bir taraftan iş gücü piyasasında iş gücü ücretlerinin düşük seviyede belirlenmesine neden olurken, diğer taraftan düşük ücretlere bağlı olarak da adaletsiz gelir dağılımını meydana getirmektedir. Düşük ücretler de verimlilik düşüşüne neden olduğu için bu durumda ekonomik büyüme de olumsuz etkilenmektedir. Gelirin adaletli dağılımı yoksulluğu azaltırken, ekonomik büyümeyi de artırması beklenmektedir. Gelir dağılımının eşitlikçi yapısına bağlı yüksek ekonomik büyüme, yüksek ücretli istihdam ve verim artışına eşlik etmesi yoksulluk döngüsünü kırabilen bir durumdur (Khan, 2001: 2).

Yoksullukla mücadele de gelir dağılımı gibi ekonomik büyüme de önemli bir göstergedir. Ekonomide zengin yanlısı (pro-rich) bir büyüme gelir dağılımında eşitsizliği ifade ederken, fakir yanlısı (pro-poor) büyüme ile elde edilen büyüme, gelirlerin düşük gelirli nüfus açısından daha adaletli gerçekleştiğini ifade etmektedir. Yoksulluğun azaltılması için uygulanan politikalarda bu nedenle fakir yanlısı ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği çok önemlidir (Evcim, Güneş, ve Orhan, 2019: 147).

#### **1.4.4. Ekonomik Krizler**

Sosyal ve ekonomik hayatımızı istenmediği halde meydana gelerek felç eden beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan iktisadi sorunlara ekonomik kriz adı verilmektedir (Seyyar, 2008: 272-273).

Ekonomik krizler ve yoksulluk arasındaki ilişki çok güçlüdür. Ekonomik kriz dönemlerinde sosyal göstergeler hızlı bir şekilde düşerken, yavaş bir şekilde iyileşme gerçekleşir. Reel ücretler düşerken enflasyon artar, sermaye birikimi yavaşlayarak aynı zamanda aile fertleri arasında da para akışı azalır. Kriz zamanlarında yoksulluk sınırı altında yaşayan bireyler, kriz sonrasında daha kötü sonuçlarla karşılaşır (Bilge, 2009: 127-129).

Ekonomik krizle birlikte yoksulların sahip olduğu kısıtlı varlıklara enflasyon etki eder ve yoksulların yoksulluktan çıkmaları zorlaşır. Özellikle makroekonomik krizler fiziki, mali ve beşeri sermaye birikimini yavaşlatarak yoksullukların içinde bulunduğu fakirlikten kurtulma kabiliyetlerini yavaşlatır (Aktan, 2002: 3).

1980'li yılların başındaki borç krizi, hükümetlerin ortaya koyduğu neo-liberal reformlar yoksulluk içinde yaşayanların sayısını dramatik bir şekilde artışa neden olmuştur. Yürürlüğe konulan bu politikalar ile az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere kaynak artırımını daha da artırmıştır. (Koray ve Alev, 2002: 452). Öte yandan uluslararası finans kuruluşları uygulamaya koydukları programlar nedeniyle destek verdiği ülkelerde sosyal hizmetlerdeki kısıtlamalar, sosyal korumanın yetersizliğinin yanı sıra, uygulanan para

politikalar kredilerin geri ödenmesinde krizlere yol açmış ve krizler sonrasında sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan grupların daha fazla yoksullaşmasına neden olmuştur (Selamoğlu, 2002: 47).

Yoksul olanların yoksulluğunun derinleşmesinin yanı sıra, yoksul olmayanlarında yoksulluk içerisine çekilmesi durumu korumasızlık olarak adlandırılır. İktisadi krizlerin meydana geldiği zamanlarda ailelerin işsiz kalması, iş bulmaları dahi gelirlerinde enflasyon nedeniyle artış olmaması ve bu kriz zamanlarını telafi edecek gelirlerinin olmaması ve ailelerin dağılmak durumunda kalması durumu da korumasızlık kuramına dahildir (Erol, 2006: 36).

Aşağıdaki tabloda seçilmiş yıllarda yaşanan krizlerin öncesinde, kriz yılında ve kriz sonrasında yaşanan yoksulluk oranları verilmiştir.

Tablo 1. 1.: Seçilmiş Ülkelerde Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkisi

Ülke ve Kriz Türü	Kriz Öncesi (%)	Kriz Yılı (%)	Kriz Sonrası (%)
Arjantin, hiperenflasyon ve parasal	25,2 -(1987)	47,3 -(1989)	33,7 -(1990)
Arjantin, yaygın	16,8 -(1993)	24,8 -(1995)	26,0 -(1997)
Endonezya yaygın ve finansal	11,3 -(1996)	18,9 -(1998)	11,7 -(1999)
Ürdün, parasal ve ticari	3,0 -(1986-87)	- (1989)	14,9 -(1999)
Meksika, parasal ve finansal	36,0 -(1994)	- (1995)	43,0 -(1996)
Rusya, finansal	21,9 -(1996)	32,7 -(1998)	...
Tayland, parasal ve finansal	11,4 -(1996)	12,9 -(1998)	...

Kaynak: (World Bank, 2000/2001: 163).

Yukarıdaki Tablo 1.1'e göre, kriz yıllarında yaşanan yoksulluk oranlarının oldukça arttığı görülmektedir. Kriz sonrası yıllarda ise, kriz atlatılmasına rağmen yoksulluk oranlarının kriz öncesi yıllara göre azalmadığı görülmektedir.

#### 1.4.5. Enflasyon

Cordoso (1992: 2) yükselen enflasyonun orta sınıf üzerinde negatif etki yaparken, yoksulluk sınırı altındaki bireylere çok fazla etkisinin olmayacağını belirtmiştir. Nominal ücretlerde gerçekleşen artışlara nazaran enflasyonun daha fazla artış göstereceğini

belirtmektedir. İş gücü ücretleri de yüksek enflasyon dönemlerinde daha az artmaktadır. Bu durum enflasyonun gelir eşitsizliğine ve yoksulluğa doğrudan yol açtığını ortaya çıkarmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli ya da hissedilir olarak artması durumuna enflasyon denir. Enflasyonun hakim olduğu durumlarda reel ücretler düşer, reel ücretlerin düşmesi ise düşük gelirlileri olumsuz etkiler. Ücretler düşük gelirliler için önemli gelir kaynağı olmasından dolayı, reel ücretlerde meydana gelen düşüşler yoksullukla ilgili hale gelir. Hükümetlerin enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde geliştirdiği enflasyonla mücadele politikaları yoksulluk düzeyini azaltmada büyük öneme sahiptir (İncedal, 2013: 37).

#### **1.4.6. Adaletsiz Vergi Sistemi**

Kamusal hizmetleri ve kamusal ihtiyaçları finanse etmek amacıyla vergi toplayan devlet, vergilerin oranını dolaylı ve dolaysız olarak iki sistemle sağlamaktadır. Bu dolaylı ve dolaysız vergilerin kapsadığı konular birey, firmalar ve ekonomik yapılar üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır. Bir toplumda görece olarak refah seviyesi yüksek olan kesim harcamaların yanında gelirinin büyük bir kısmını tasarrufa ayırıyorken, düşük gelirli kişiler gelirinin tamamını harcayarak tüketmektedirler. Bu nedenle dolaylı vergiler üzerinde gerçekleşen artışlar, gelirinin büyük bir kısmını harcayan düşük gelirli kişilerin yoksullaşmasına neden olmaktadır (İncedal, 2013: 37).

#### **1.4.7. İşsizlik**

Yoksulluk tanımı içerisinde yer alan bireyin gelirden yoksun veya ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde gelirinin olmaması işsizlik ile ilgili bir durumdur. Yoksul bireylerin genellikle iş sahibi olmadıkları ya da eksik istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. İşsizliğe bağlı olarak gelir elde edememe durumu yoksullaşmayı beraberinde getirir. İşsizlik yoksulluğun en temel özelliklerinden biridir. Yalnızca işsiz olmak değil yarı

zamanlı işler de ya da düşük gelirli işlerde çalışmak da yoksulluk meydana getirmektedir. İşsizlik yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur (Şenses, 2013: 190-199).

İşsiz bireyler başka bir yerden gelir elde etme imkanı bulunmaması nedeniyle yoksulluğa mahkumdurlar. Bu nedenle işsizlik yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. Ayrıca işsizlik toplam tüketimi negatif yönde etkileyeceği için tüketimle beraber sanayi ve üretim hızı da düşer. Bu nedenle de işsizlik aynı zamanda yoksulluğun bir sonucudur (Arpacıoğlu, 2012: 34).

Yoksulluk ile işgücü piyasaları arasında diğer bir ilişki ise çalışan yoksullar yani çalıştıkları halde yoksul olanlar ve işsizler olarak iki kategoride değerlendirilebilir (Şenses, 2013: 167). İşgücüne katılım yoksulluktan çıkış için yeterli bir ön koşul değilken, işsizlik yoksullaşmak için yeterli bir ön koşuldur. Bunun en önemli nedenlerinden biri ise düşük ücrettir. Düşük ücretle çalışan bireyler, işgücüne katılım sağladıkları halde yoksullukla karşı karşıyadırlar. Düşük ücret yalnızca işgücüne katılımı caydırmakla kalmayıp aynı zamanda gelir dağılımındaki açığı da fazlaştırmaktadır (Akçakaya, 2009: 32).

İşsizlik yoksulluğun önemli bir nedeni sayılırken bazı ülkelerde ise uygulanan sosyal politikalar nedeniyle yoksulluğun ön koşulu olmaktan çıkmaktadır. İskandinav ülkelerinde ve bazı diğer ülkelerde işsizlik ve yoksulluk oranları birbirine oldukça yakın olmasına rağmen, yoksulluk oranının artmasına yol açmamaktadır. Ayrıca işsizlik oranları dikkate alındığında ve çalışan yoksulların oranları dikkate alındığında işsizlik oranları her zaman yoksulluk olduğu anlamına gelmez (Gündoğan, 2003: 162).

Aşağıdaki tablo 1.2’de Seçilmiş OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. 2. : Seçilmiş OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları

Ülkeler	1969-73	1974-79	1980-85	1990	1995	2000*	2005	2010	2015	2016	2017
Belçika	2,4	5,6	11,2	7,3	9,4	6,8	8,4	8,3	8,5	7,9	7,1
Danimarka	1,0	6,1	10,0	8,5	7,0	4,4	4,8	7,5	6,2	6,2	5,7
Fransa	2,5	4,5	8,3	9,2	11,7	9,3	8,9	9,3	10,4	10,1	9,4
Almanya	0,8	3,5	6,5	6,3	8,2	7,8	11,3	7,0	4,6	4,1	3,8
Hollanda	2,1	4,9	11,2	7,7	7,2	2,9	5,9	5,0	6,9	6,0	4,7
İspanya	2,7	5,3	17,4	16,4	23,1	11,3	9,2	19,9	22,1	19,7	17,2
İngiltere	3,4	4,2	9,8	6,8	8,7	5,4	4,8	7,8	5,3	4,8	4,4
İrlanda	5,6	7,6	12,6	13,2	12,4	4,3	4,6	14,6	9,9	8,4	6,7
ABD	4,5	6,7	8,0	5,7	5,6	4,0	5,1	9,6	5,3	4,9	4,4
Yunanistan	3,7	1,9	6,1	7,2	9,3	11,0	10,0	12,8	24,9	23,6	21,5
Türkiye	11,6	12,5	15,3	8,2	7,1	6,8	9,2	10,7	10,3	10,9	10,9
OECD Avrupa	2,7	4,7	9,4	8,2	10,3	8,5	9,0	9,7	9,4	8,6	7,6
Toplam OECD	3,1	4,9	7,8	6,0	7,5	6,3	6,7	8,4	6,8	6,3	5,8

**Kaynak:** 2000 yılına kadar, (Yüceol, 2005: 500); 2005'den itibaren, OECD, Uyumlaştırılmış İşsizlik Oranı (HUR), <https://data.oecd.org/unemp/harmonised-unemployment-rate-hur.htm>, (16 Haziran 2019).2000 yılına kadar standartlaştırılmış işsizlik oranı, 2005'den itibaren uyumlaştırılmış işsizlik oranı verilmiştir.2005'den itibaren 28 AB ülkesinin ortalaması eklenmiştir.

Tablo 1.2'ye göre, neoliberal politikaların denk düştüğü yıllardan sonra işsizlik oranlarının artma eğilimi gösterdiği görünmektedir. Fransa'da işsizliğin son yıllarda artmış olduğu göze çarpmaktadır. Yunanistan da ise 2010 yılı sonrasında işsizlik oranlarında artış oldukça belirgindir. Türkiye'de ise, işsizlik oranları 1990'lı yıllarda düşme eğilimindeyken diğer yıllarda artmış olduğu görülmektedir.

#### 1.4.8. Göç

Göç genel anlamı itibariyle yerleşim yerini uzun süreli yaşam sürmek amacıyla bir yerden başka bir yere değiştirme eylemi olarak tanımlanır. Ayrıca göç ile içinde yaşanılan mekandan sosyal ekonomik ve kültürel açıdan da ayrılarak farklı yapılara uyumu da içermektedir (Taş ve Özcan, 2013: 289).

Tümtaş ve Ergüne göre göç zorunlu ve keyfi olarak gerçekleştirilen bir olgudur. Bu kavram bireysel olarak daha iyi bir yaşama sahip olmak amacıyla gerçekleştirilmesinin

yanı sıra sonuçları itibariyle psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bir çok kavramı da içerisinde barındırır (Tümtaş ve Ergun, 2014).

Kırdan kente gerçekleşen göç açısından bakıldığında ise kırsal bölgelerde aile büyüklerinin ölmesi ile miras bölüşümü yoluyla tarlaların küçülmesinin yarattığı üretimin ekonomik açıdan yetersiz olması, tarımda makineleşme, ataerkil aile yapılarından çekirdek aile yapılarına geçiş, daha iyi eğitim almak ve sağlık ulaşım ve istihdam gibi unsurlardan daha iyi faydalanabilmek, kan davaları, doğal afetler, siyasi sebepler terör ve mezhepsel çatışmalar temel nedenler olarak gösterilebilir (Başel, 2011: 522-524).

Kırdan kente gerçekleşen göç sonucunda, göç eden kişiler, kent merkezlerinde tutunamadıklarından dolayı kentin üretim sürecine katılamamakta, kendilerini kenar mahallelere atarak, düzenli bir iş ve geliri olamadığından dolayı yoksulluk olgusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kente göç eden ve kent yoksullarına benzemeyen yeni kent yoksulları olgusu meydana gelir. Bu durumda bu kişilerin düzenli işi ve geliri de olamamaktadır. Uyum sürecinde sıkıntı yaşayan bu göç grupları ya gecekondular mahallelerinde ya da tanıdık, akrabai hemşerilerinin yanında uyum sürecinin sancılarını uzun bir süre çekmektedirler. Bu nedenle kentlerde yeni yoksulluk izahları gelişmektedir. Bu problemlerin en çok hissedilen ve yaşananları yoksulluk, işsizlik, alt yapı yetersizliği ve suç oranlarının artması gibi sorunların ortaya çıktığı belirtilmektedir (Taş ve Özcan, 2013: 297-298).

Göç yoksulluğu arttırmakla birlikte, çözümünü de güçleştirmektedir. Kırsal kesimlerden gelişmiş bölgelere gerçekleşen göçler birçok sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Göçün nedenleri arasında yapılan araştırmalarda en önemli sebep yoksulluk ve işsizlik olarak belirlenmiştir. Konuya göç alan ülkeler açısından bakıldığında, göçmenlerin gittikleri ülkelerde işgücü ve ücret piyasasını olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu yönde gelişen göç hareketleri yoksulluk, sosyal dışlanma, ayrımcılığı beraberinde getirmektedir (Şenkal, 2005: 403).



Bir diğ er etki ise küreselleşmenin meydana getirdiğ i emek hareketliliğ ine bağ lı olarak dış g öçlerde artış meydana gelmesidir. Üretimin emek yoğun piyasalara ve düşük ücretli bölgelere kaydırılması, emek yoğun sektörlerde istihdam olan işçilerin bu bölgelere göç ettiklerinde dışlanmalarına neden olmuştur. Göç eden bu işçiler genellikle pis, yorucu, hiçbir vasıf gerektirmeyen, insan onuruna yakışmayan işlerde çalışmıştır. Diğ er yandan göç eden bu işçilerin mesleklerinin gereğ i olarak sosyalleşme olanaklarından engellenmeleri, mesleklerinin gereğ i olan eğ itimlere katılamamaları durumunda büyük bir dışlanmaya maruz kalmışlardır (Sapançalı, 2003: 46).

#### **1.4.9. Nüfus Artışı**

Nüfus artışında meydana gelen ani hareketlenmeler yoksulluğ un nedenlerinden biridir. Ani nüfus artışı bir ülkede planlanmamış gelişmelerle meydana gelen ani artışlar, nüfus patlamalarıdır. Doğum ölüm oranları açısından bakıldığında doğum oranının ölüm oranından fazla olması durumudur (Seyyar, 2008: 316).

Literatürde nüfus artışının ekonomi üzerindeki etkilerini ilk tartışan eser Malthus'un 'Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme' adlı eserinde yer alır. Malthus bu eserde nüfusun geometrik olarak artarken, insanların gerekinimlerinin ise aritmetik olarak arttığını belirtmiştir. Ona göre nüfus sürekli artacak ve insanların nihai ihtiyaçlarının yetemeyeceğ i boyuta gelecektir. Ancak Malthus nüfus artış sürecinin oto-kontrol mekanizması olduğunu belirtmiştir. Eğer devletler nüfus artışını etkin bir şekilde kontrol edemezse, nüfus artışı bir noktadan sonra savaş, suç, hastalıklar ve yoksulluk gibi felaket unsurlarına yol açacaktır (Güneş , 2005: 124).

Ortodoks yada Malthusgil yaklaşımına göre ise hızlı nüfus artışı yoksulluğ a neden olmaktadır. Bu açıdan nüfus artışının ve yoğunluğ unun fazla olduğu ülkelerde ekonomik gelişmelerin ve ekonomik büyümenin devamlılığ i açısından nüfus politikalarını artırmaya yönelik politikalar oldukça önemlidir. Bu yaklaşıma karşılık olarak Revizyonist yaklaşıma göre ise hızlı nüfus artışı ve nüfus yoğunluğ u beşeri sermayeyi artırarak ekonomiye olumlu

yönde etki sağlar. Revizyonist yaklaşıma göre nüfus artışını azaltmaya yönelik politikalar ekonomik büyüme açısından gereksiz yada zararlıdır. Geçiş teorisi yaklaşımına göre ise nüfusu artıran unsur olarak kişi başına düşen gelirlerin artışı belirtilmiştir. Geçiş Teorisine göre ekonomik kötüleşme sonucunda hızlı nüfus artışı gerçekleşmektedir (Darrat ve Al-Yousif, 1999: 312).

Yoksulluğun nedenleri arasında demografik değişim incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı, göç daha fazla olurken, gelişmiş ülkelerde bu duruma daha az rastlanıldığı gözlemlenmiştir. Nüfus yoğunluğunda ortaya çıkan değişim, gelir dağılımının yapısını da belirlemektedir. Ayrıca çok çocuklu ailelerin de genellikle yoksulluk içinde yaşadıkları belirtilmiştir. Çocuklar büyüdükçe kendi gelirlerini elde etmeye başlarlar ve büyüdükten sonra evden ayrılırlar. Çocuklar büyüyüp yuva boşaldığında bireyler yaşlanmış olur ve ailelerin gelirlerinde azalma olur. Kural olarak ise çocuksuz ailelerdeki yoksulluk riski çocuklu ailelere oranla daha azdır (Şenkal, 2005: 400-401)

#### **1.4.10. Kapitalizm ve Küreselleşme**

Dünyanın sınırlardan, engellerden, farklılıklardan uzaklaşması, birbirine yakınlaşması anlamına gelen küreselleşme pek yeni olmayan bir süreci adlandırmaktadır (Koray, 2018: 200).

Küreselleşme kavramı politikada, ekonomide, kültürde, bütün sosyal alanlarda ve aynı zamanda ekolojik ve teknik alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. 1980'li yılların ortalarına kadar küreselleşme kavramı pek bilinmeyen bir kavramdı. Amerika ve İngiltere'de özellikle 1980 li yılların başlarında yeni siber teknoloji oluşumları ile kapitalizm oluşumlarının yükselişi, ekonomide liberalleşme ihtiyacı, sermaye yatırımları ve üretim biçimlerinde oluşan büyük farklılaşmalar ile dünyada yeni bir düzen oluşmaya başladı (Şenkal, 2005: 101).

Küreselleşme kavramından ilk kez 15 Kasım 1975 tarihinde Paris'in banliyölerinden olan Rambouillet'de o dönemin altı hükümeti ve devlet başkanının yaptığı bir toplantıda G 7 diye anılan Dünya Ekonomik Zirvesi doğdu ve bu zirvede ilk defa küreselleşme ve entegrasyon kavramından bahsedildi (Şenkal, 2005: 101).

Marshall McLuhan 1962 yılında küresel köy kavramını ilk defa kullanarak küreselleşme kavramının temelini oluşturmuştur. McLuhan'a, göre ticari, bilimsel, teknolojik, ticari, ekonomik gelişmeler, devletler ve toplumların oluşturduğu modern dünya arasında büyük bir ilinti bulunmaktadır. Böylece dünyanın herhangi bir yerinde gelişen durumlar çok uzakta dahi olsa diğer devletleri ya da toplumları derin bir şekilde etkileyebilecektir (Geray, 1997: 4-6).

İmmanuel Wallerstein'e göre küreselleşme kapitalizmin getirdiği zorunlu bir sistem olup, kapitalizmin milli duyguları köreltmeyeceğini aksine kendi içerisinde farklı bir sistemi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Wallerstein'e göre kapitalizm dünya üzerinde yayılması ile birlikte bir iş paylaşımı olmuştur. Bu dünya piyasası kar amacını yerine getiren bir düzen oluşturmaktadır. Kapitalizmin oluşturduğu bu dünya ekonomisi sömürü ilişkileriyle işlemektedir. Bir taraftan zenginlik diğer taraftan ise fakirlik yaratan kapitalizm, dünya üzerinde dolaşım ve etkileşim sayesinde ve sömürü özelliği sayesinde hiçbir zaman ulus devletlere özgü olmakla ve ulusal olmakla yetinmemiştir. Ayrıca sermaye de asla ulusal olmakla yetinmemiştir. Bu sistem kapitalizminden önceki çağlarda da vardı. Aradaki fark bu eski çağlarda sömürü düzeni politik güç hükümranlığı ile sağlanırken, yeni modern dünya üzerinde kantitatif olarak dünya ölçeğinde genişleyerek ekonomik boyutun hükümranlığına dönüşmesini sağlamıştır (Wallerstein, 1974: 18-20).

Giddens, Wallerstein'in modern dünya sistemi teorisinden hareket ederek kapitalizmin ve küreselleşmenin temellerinin aslında 16'ncı yüzyıla dayandığını belirtmektedir. 1846 yılında İngiltere yerli tarımını koruyan "Mısır Yasasını" kaldırma kararının ekonomiyi belirli çıkar lehine küreselleştirmek için bilinçli olarak yürütülen politik bir adım olarak değerlendirmektedir. Giddens'a göre küreselleşme kapitalist dünya

sistemi, ulus devlet sistemi, dünya askeri sistemi ve uluslararası iş bölümü şeklinde dört boyuttan oluşmaktadır. Ulus devlet bölgesel ve küresel politikaların yürütülmesinde rol alan küresel siyasi sistemin bir üyesidir. Ayrıca Dünyanın herhangi bir yerinde çatışma olması küresel bir sorun olup dünya devletleri arasındaki ekonomileri etkilemesinin nedeni de küreselleşmenin dünya askeri sistemi de etkiliyor olmasından kaynaklanmaktadır (Giddens, 1991: 22).

James Rosenau ve Zygmunt Bauman küreselleşmenin politik açıdan durumuna dikkat çeken yazarlardır. Rosenau'ya göre ulus devletler artık uluslararası politikayı şekillendirmediğini belirtmiştir. Uluslararası politika uluslararası teröristler ve uluslararası örgütler tarafından şekillenmektedir. Post-modern teorisyen Zygmunt Bauman ise küresel zenginler ile yerel yoksullar arasında oluşan kutuplaşmaya dikkat çekerek küreselleşme ve yerelleşmenin birbirine bağlandığını vurgulamıştır. Zenginlerin daha baskın hale geldiklerini, tek hedeflerinin zenginlik olduğunu ve artık yoksulları düşünmeyerek bu kutuplaşmanın ortaya çıktığını belirtiyor. Siyaset bilimi literatürüne göre küreselleşme, sosyal yapılar üzerinde değişik etkiler yapan farklı aşamalarda ortaya çıkmıştır (Şenkal, 2005: 106).

Küreselleşmenin bir tanımı da, ithalatta farklı miktarlardaki kısıtlamalar yürürlükten kaldırıldığında ve ülkelerin birbirine uyguladığı gümrük vergileri azaltıldığında oluşan piyasalar ve ulusal piyasalar arasında artan bağıdır (Şenkal, 2005: 109).

Küreselleşmenin kendi başına bir yönetim biçimi olduğunu iddia eden görüşler vardır. Desai'ye göre kapitalizm küreselleşmedir. Küreselleşme 19'ncü yüzyıl kapitalizminin yenilenmiş halidir. Desai 20'nci yüzyılı kapitalizmin gerçek ruhundan sapması olarak değerlendirmektedir (Desai, 2001: 9-18).

Diğer bir görüşe göre küreselleşme 1870 yılları ile 1914 yılları arasında iki evrede gelişmiştir. İlk evre 18'nci yüzyılda sanayi devrimi ile dünya para mal ve ticaret piyasalarında gelişim göstermiştir. Bu döneme kadar geçimlik ekonomi süregelirken, 19

yüzyıl boyunca sanayi devrimi ile ekonomik büyüme oranları artış göstermiştir. Yeldan'a göre elde edilen büyüme oranları dünya kapitalizminin lideri olan ülkeler tarafından elde edilmiştir. Aynı zamanda bu evre, üçüncü dünya ülkeleri açısından, dünya kapitalizm lideri olan ülkelerin etkileriyle sanayisizleştirme ve geri bıraktırma olgusu ile paralel olarak süregelmiştir (Yeldan, 2001: 14-16).

Küreselleşme sürecinde, iletişim ve ulaşımda ortaya çıkan yenilikler, barınma yeme içme düşünce biçimlerinde tek tip yaşantı tarzı giderek belirgin hale gelmiştir. Yönlendirilen küreselleşme, dünya üzerinde topyekün hesap yapma gücünü ve hakkını kendinde gören güçlü devletlerin, bu güçlerini kullanarak dünya üzerindeki ekonomik, siyasi ve askeri hâkimiyetlerini genişletme çabası olarak değerlendirilebilir. Özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) gibi uluslararası örgütlerin söz konusu ülkelerin küresel çıkarları ile paralel politikalar ürettikleri görülmektedir (Karagül, 2010: 11).

Küreselleşme sosyal, ekonomik, demografik ve kültürel alanda birçok eşitsizliğe neden olmuş, toplumsal barışa ve adaletsizliği de beraberinde getirerek içinde bulunduğumuz çağda sosyal dışlanma olgusunu da meydana getirerek bu çağı “dışlanma çağı” haline getirmiştir (Küçükşen, 2017: 2400).

Küreselleşmenin bir diğer olumsuz yoksullaştırıcı etkisi ücretler üzerindeki etkisiyle söz konusu olmuştur. Küreselleşme ve teknolojinin meydana getirdiği çok uluslu şirketlerin sermaye hareketliliği, çok uluslu şirketlerin dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Çok uluslu şirketler üretimlerini ücretlerin düşük olduğu yerlere kaydırmıştır. Bu durum diğer üretim faktörlerinin gelirlerini küresel düzeyde artırırken, ücretlerin düzeylerini küresel düzeyde düşürmüştür (Şahin, 2009: 61).

Küreselleşme az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dar gelirli ve yoksul bireylerin aleyhine çalıştığı, küresel ekonomide istikrarı sağlayamadığı, söz konusu sürecin idare edilmesi kötü biçimde olduğu için yoksulluğu artıran bir unsur olduğu açıkça

görülmektedir. Küresel gelişmeler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri aleyhte etkiliyor olsa da, dünya genelinde faydalar sağladığı da görülmüştür. Özellikle sağlık koşullarının iyileşmesi, küresel sivil toplum örgütlerinin oluşması da küreselleşmenin faydaları arasındadır (Çeken, Ökten, ve Ateşoğlu, 2008: 92-93).

Turner'a (Turner, 1997: 28) göre, "Modern kapitalizm, zenginlik, mülkiyet ve gelir bakımından eşitlikten son derece uzak bir toplumsal sistemdir. Kapitalizmde yaratılan ekonomik zenginlik ile daha yüksek yaşam standardı ve eşitlik isteyen politik talepler arasında, bir çelişki olmasa bile bir gerilim vardır. Yoksulluğun bir sonucu olarak beliren eşitsizliğin kapitalizmle olan ilişkisi bilinen bir durumdur.

Kapitalizmin getirdiği anlayışla tüketim toplumu yoksulluğa da farklı bir boyut kazandırmaktadır. Çünkü tüketim ideolojisinin yaygın olduğu toplumlarda tüketemiyor olmak yoksul olmak anlamına gelmektedir. Bu durum çağımızda yoksulluğun çok yaygın bir olgu olduğunu göstermektedir. Yoksulluğu sadece ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak "yoksul kalma" yerine, ekonomik boyutu yanında politik boyutlarını da içeren "yoksullaştırma" kavramıyla anlamaya çalışmak bu konudaki eşitsizliğin esas kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır (Karakaş, 2006: 16).

Kapitalist sistemin uygulamaları bir yanda yoksulluğu dayatırken diğer yanda tüketime özendirme sağlayan mekanizmaları ile, yoksulluğun dışlayıcı etkisini daha da artırmaktadır. Üretimin ve insan varlığının tamamen değişim değeri üzerinden yeniden tanımlanması, bireylerin kimliklerinin önüne geçerek anlamını nesnelleştirmiş, bu durum dışlama mekanizmalarını daha da hissedilir hale getirmiştir. Yeni liberal uygulamalar bireylere üretimden çok tüketimi hede haline getirerek toplumları tüketim toplumuna dönüştürmüştür. Kapitalizmin bu yeni evresinde bireylerin ihtiyaçları teknolojik gelişmelerle çeşitlenmekte, hizmet ve malların ömürleri de kitlesel olarak kısalmaktadır. Küreselleşme ile birlikte tüketicilik de uluslararası hale gelmiş, hizmet ve mallara erişimde yeterli alım gücüne sahip olamayan bireylerin dışlanmışlık hissi daha derin hale gelmiştir (Sapançalı, 2003: 133-134).

Üretim ağlarının küreselleşmesi ile beraber, kölelik de küresel bir nitelik kazanmıştır. Modern kölelik yalnızca reel ekonomi ile ilgili bir durum değildir. Kapitalizmin finansallaşması süreci modern köleliği geliştirmiştir. Küresel düzeyde faaliyet gösteren küresel şirketlerin, modern çalışanların yani modern kölelerin çalıştığı şirketlere yatırım yapması bu duruma bir örnektir (Bales, 2002: 10). Bales, geleneksel köle sisteminin yerini alan modern köleleri üç şekilde açıklamaktadır. İlki, dünya iş gücü piyasasının milyonlarca yoksul ve güvencesiz insanla dolmasına neden olan nüfus patlamasına işaret etmektedir. İkinci olarak yoksul çiftçilerin tarımda makinalaşmasına, üçüncü görüşüne göre ise sermayenin küresel düzeyde ucuz işgücünü tercih etmesine işaret etmektedir (Bales, 2002: 257).

Modern köleliğin en büyük nedeni küresel kapitalizmdir. En ağır yoksulluk koşullarında baskı altında yaşayan insanlar daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak ve yoksulluktan kurtulmak için insan ticaretinin bir parçası haline gelmekte ancak bu süreç zorla çalıştırma ve cinsel kölelik gibi çeşitli şekillere dönüşerek sona ermektedir (Fitzgibbon, 2003: 81-85).

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere küresel kapitalizm, yoksulluğu körüklemiştir. Gelişmekte olan ülkeler uluslar arası para kuruluşları aracılığıyla tarım, ticaret ve çeşitli konularda sömürgeleştirilmiştir. Ayrıca sanayileşme sonucu artık değer ile sermaye biriktiren uluslararası şirketlerin yoksul ülkelerdeki iş gücünü sömürmesini sağlamıştır. Yoksulluğun görünümü değişmiştir. Yoksulluk çok boyutlu karmaşık bir kavram haline almıştır. Küresel kapitalizm daha ucuz emek daha çok para daha çok yatırım daha çok yayılma mantığıyla çalışma biçim ve sistemlerini de değişime uğratarak emek sürecinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Tüm bu değişim, dönüşüm süreçleri neticesinde yoksullar daha fazla yoksullaşmış, zenginler ise daha fazla zenginleşmiştir.

### **1.4.11. Küresel Terörizm**

Terör faaliyetlerinin genel sebebinin yoksulluk ve cehalatten ileri geldiği önde genel dünya liderlerinin, politikacılarda dahil olmak üzere çoğu insanın ortak inancıdır. Kaybedecek bir şeyi olmayan kişilerin böyle faaliyetlere yatkın olması bu ortak inancın temel nedenini oluşturmaktadır. Terörle yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki olmasa bile, yoksul toplumlarda terörist faaliyetlerin daha yoğun yaşandığı görülmektedir (Ghatak ve Gold 2015: 620-621).

Teröre bağlı olaylar ve sorunlar az gelişmiş ülkelerde diğer ülkelere göre daha yaygın olmakla birlikte, suç işleyen kesim genellikle eğitimsiz ve yoksul kişilerden oluşur. Askeri harcamaların işsizliğe verimsizliğe yol açmasının yanı sıra terör nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan bireylerin yaşadığı yoksulluk, yardım örgütlerinin terörist faaliyetler nedeniyle bazı bölgelerdeki yoksullara ulaşamaması, aile reisinin terör nedeniyle ölmesi nedeniyle geride kalan aile bireylerinin yoksulluğa maruz kalması ve terörist faaliyetler sonucu bedensel yetilerinin kaybedilmesi ile oluşan yoksulluk terörizm sonucu oluşan yoksulluğun örneklerinden bazılarıdır (Özdemir, Eser ve Erol 2018: 5).

Özdemir, Eser ve Erol'un (2018: 11) analizine göre; kişi başına düşen gelirin azalması terör endeksinin artmasına neden olmakta iken, terör olaylarının azalması gelişmişlik düzeyini arttırmaktadır. Bu çalışmadan hareketle terör ile yoksulluk arasında çift yönlü bir ilişki olduğu ileri sürülebilir.

### **1.4.12. Engellilik**

Engelli kavramı fiziksel, düşünsel, zihinsel, algısal bozukluğu bulunan kişilerin bu bozukluklar nedeniyle topluma tam, etkin ve diğer bireylerle eşit bir şekilde katılamayan bireyleri anlatır (Özida, 2010: 10).



Dünya Sağlık Örgütü' ne göre engel (handicap), sakatlık (impairment), özürsüzlük/yeti yitimi (disability) kavramları ilk kez 1980 yılında yayımlanmış ve 1993 yılında revize edilerek engellilik durumu bu üç sınırlandırmaya göre tanımlanmıştır. 2001 yılında yapılan değişiklikte engel ve maluliyet anlamına gelen handicap, sözcüğünün kullanımını kaldırarak bunun yerine katılım kısıtlamaları anlamına gelen Participation Restrictions sözcüğünü uygun bulmuştur. Özürsüzlük/yeti yitimi anlamına gelen yeti yitimi kavramı genişletilerek, birey, toplum ve bedeni kapsayacak hale getirilmiştir (WHO, 2001: 3).

Gleeson'a göre feodal dönemde çalışma yeti yitimi olan insanlar için çok daha uygundu. Sanayi çağında yeti yitimi olan insanların çalışabileceği özgül alanlardan bazıları sokak satıcılığı, bekçilik, ev yardımcılığı, kapıcılık'dı ki bu özgül alanlar feodal dönemin gölgeleri idi (Gleeson, 2011: 373). Demircioğlu' na göre, sanayi döneminde başlayan işçinin makinenin bir parçası olması sürecinden sonra, Fordist ve Taylorist iş örgütlenme yöntemlerinde, çalışan bireyin eksiksiz-normal insan vasfına haiz olması gerekliliği ilk engellenmenin ortaya çıkmaya başladığını ifade etmektedir (Demircioğlu, 2010: 71-74). Fabrika sistemi ile yüksek hızda çalışma gerekliliğinin ihtiyaç duyduğu fiziksel yeterlilikler birçok kişinin bu çalışma düzeninde yer alamamasına, birçok kişinin de, sakatlanma risklerinin arttığı, iş kazaları ile sakatlık, engellilik haline dönüşerek, istihdam dışında işsiz kalmasına neden olacaktır (Seyyar, 2001: 24).

Vic Finkelstein' e göre engelliliğin tarihsel gelişimi üç aşamada meydana gelmiştir. Birinci aşama feodal dönemde engelli kişilerin toplumla kendiliğinden uyumlu halde yaşadıklarını ifade eder. İkinci aşamada kapitalizmle fabrikalarda çalışma döneminin yaygınlaşmasıyla beraber engelli kişilerin çalışma hayatından saf dışı kaldıklarını belirtmektedir. Önceki toplumlarda alt sınıfı geniş bir tabakada yer alırken sanayi döneminde bu sınıftan çıkarılarak ayrı ve özel bir tabaka haline gelmektedirler. Üçüncü aşamada teknolojinin gelişimiyle engelliliğin kaldırılacağı yönünde umut vaad edicidir. Burada vaad edilen umut şüpheli olsa da ilk aşamadaki toplumla uyumlu engelliler ile son aşamadaki teknolojik gelişmeler arasındaki bağlantı ile yeni bir tartışma ve araştırma hattı

oluşturmuştur. Bu aşamadan sonra engelliliğin tarihsel gelişiminin halen devam ettiği belirtilmektedir (Oliver, 2011: 210-2).

Goffman engellilerin sosyal dışlanmaya doğrudan maruz kalmadıklarını, ulaşım sistemleri, şehir mimarisi gibi makro ölçekli yapılanmaların engellilerin hareket alanını kısıtlamasıyla onları bir yardımcıya bağımlı hale getirirken, istihdam biçimleri de sosyal statüden mahrum olmalarını sağlamaktadır. Fakat burada söz konusu dışlanmanın asıl düşünülmesi gereken boyutu sosyal ilişkilerinde maruz kaldığı dışlanmadır. Goffman bu konu ile ilgili biz normallerin gösterdiği davranışlar ve engellilere yönelik eylemlerimizle, engellilerin yaşamını zorlaştıran, düşünmeden de gerçekleşse dahi muhtelif ayrımcılıkları uygulamamız nedeniyle engel durumları onların hayatını sınırlandırıcı hale dönüşür (Goffman, 2014: 77).

Savunmasız, kırılğan ve örselenebilir olmalarından dolayı yoksulluktan en çok etkilenen grupların başında engelliler gelmektedir. Yoksulluk ve engellilik arasındaki ilişki toplumdaki diğer kırılğan gruplar arasındaki ilişkiden çok daha farklı niteliklere sahip olduğu bilinmektedir. Bireysel engellilik, yoksullaşma ve var olan yoksulluğun daha da derinleşmesine neden olduğu için yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. Engellilik ve yoksulluk dinamik bir biçimde birbiriyle bağlantılı olduğundan dolayı neden sonuç içerisinde birbiriyle bağlantılı karmaşık bir yapıya sahiptir (Purutçuoğlu ve Doğan, 2017: 349).

## **1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER**

Yoksulluk sınırı ve ölçümü ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle ilk tespit edilen faktör, hayatını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyulan tüm şartların minimum seviyelerini belirlemektir (Erdoğan, 2002: 1). Aşağıdaki bölümde, yoksulluk sınırı ve yoksulluk ölçümlerinin matematiksel metodolojilerine yer verilmiştir.

### 1.5.1. Yoksulluk Sınırı

1886 yılında Charles Booth tarafından çalışanlarına anketler yaparak gerçekleştirilen ilk yoksulluk sınırı çalışması, 1902 yılında S. Rowntree tarafından yayınlanmıştır. Charles Booth yapmış olduğu bu çalışmada çalışanlarının aileleri ile görüşmeler yaparak, kazanç ve iş durumları hakkında bilgileri almıştır. Daha sonra bu bilgilerle yoksul aileleri birinci ve ikinci dereceden yoksul olarak iki gruba ayırmıştır. Birinci dereceden yoksulları temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir kazanamayanlar olarak ifade ederken ikinci dereceden yoksulları temel gereksinimlerini karşılıyor olsa da diğer harcamalar için gelir kazanamayanlar olarak ifade etmiştir. Gıda, giyim gibi asgari düzeyde harcamalar dikkate alınarak, bu harcamaların minimum maliyeti yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir (Erdoğan , 2002: 4).

Yoksulluğun en yaygın ve kullanılan nesnel tanımı bir ailenin yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu yıllık gelirin resmi olarak hükümet tarafından istatistiki verilerle duyurulmasıdır. Devletin belirlemiş olduğu bu tutar o ülkedeki yoksulluk sınırını gösterir. 1963 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Tarım Bakanı olarak görev yapan Mollie Orshanky tarafından literatüre kazandırılan yoksulluk sınırı kavramı, bireylerin beslenme harcamalarından ziyade fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek harcamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır (Bradshaw, 2006: 4).

Yoksulluğun ölçülmesi için atılacak ilk adım, yoksul ve yoksul olmayı birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı tanımlamaktır. Literatürde yoksulluk sınırının tanımlanması ile ilgili bazı tartışmalar ve sorunlar söz konusu olmuştur. Bu tartışmalar ve sorunları şu şekilde belirtebiliriz. Birinci sorun yoksulluk sınırını harcama üzerinden mi yoksa gelir üzerinden mi oluşturulması gerektiğidir (Balisacan, 1995: 33-62). İkinci sorun yoksulluk sınırının birey düzeyinde mi yoksa hanehalkı düzeyinde mi tanımlanması gerektiği sorunudur. Yoksulluk sınırının tanımlanmasında karşılaşılan bir diğer sorun da hanehalkı düzeyinde tanımlanacak bir yoksulluk sınırının, hanehalkının büyüklüğüne göre değişecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kalabalık ailelerin küçük ailelerden daha fazla tüketimde bulunduğu ve

daha yüksek bir gelire gereksinim duyduğu açıktır. Bu nedenle, farklı hane halkı büyüklükleri için farklı yoksulluk sınırlarının tanımlanması gerekmektedir (Fields, 1994: 89).

Yoksulluk sınırının zamanla değişkenlik göstermesi nedeniyle gelir düzeyindeki değişimleri ve ortalama yaşam standardındaki gelişmeleri yansıtacak şekilde zaman içinde dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu nedenle tanımlanacak yoksulluk sınırı ve yoksulluğun boyutları, gelir düzeyinin veya yaşam standardının bir fonksiyonu olarak tanımlanabilir (Atkinson, 1987: 751).

### 1.5.2. Leyden Yoksulluk Sınırı Metodolijisi

Leyden Yoksulluk Sınırına göre bireylere normal bir yaşam ve lüks bir yaşam için ne kadar gelire sahip olmaları gerektiği sorulmakta ve alınan cevaplara göre yoksulluk sınırı ortaya çıkarılmaktadır (Ökten ve Kale, 2009: 60).

Leyden Yoksulluk Sınırı tanımına göre yoksulluğa öznel olarak yaklaşımıştır. Gerçekleştirilen anketle bireylerin verdiği cevaplar  $y_{min}$  olarak kabul edilerek aşağıdaki regresyon ile çözülmüştür (Gül, 2010: 27).

Bu yaklaşımlarda minimum ya da yeterli olan gelirin ne olduğu hususunda objektif bir kriter belirlemek yerine, neyin yeterli olduğunun ya da refah düzeyinin tanımlaması bireyin kendi değerlendirmesine bırakılmaktadır. Bu anlamda Leyden Yaklaşımı yoksulluğu subjektif olarak ölçme konusunda araştırmacılara farklı bir çerçeveye sunmaktadır (Işık, 2018: 95).

Hesaplama yönteminde hane halkına yapılan çeşitli anketler sonrasında elde edilen verilere istinaden aşağıdaki formül kullanılmaktadır:

$$\ln Y_{min} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln(fs) + \alpha_2 \ln(y) + \varepsilon$$

Burada  $\epsilon$  hata teriminin fs hane halkındaki birey sayısını y ise hane halkındaki net geliri ifade etmektedir

### **1.5.3. Kafa Sayısı Endeksi**

Kafa Sayısı Endeksi genel nüfusa oranla yoksulluk sınırı altında yer alan nüfusun yüzde şeklinde ifade edilmesidir. Formüle edecek olursak N: Toplam Nüfusu, Y: Yoksulluk sınırı altındaki nüfusu gösteriyor olsun.

$$\text{Kafa Sayısı Endeksi} = Y/N$$

Kafa sayısı endeksi yukarıdaki şekilde formüle edilebilir. Çünkü Y, yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus bilinmekte ve endeks hesaplanmaktadır. Kafa Sayısı Endeksi, yoksulluğun toplam nüfus içindeki oranını verir ama yoksulluk sınırının altında olanların durumu hakkında bilgi vermez. Bu sınır altındakileri homojen olarak kabul etmektedir. Bu anlamda “duyarsız” olarak nitelendirilebilir (Dumanlı, 2002: 41).

### **1.5.4. Fakirlik Açığı Endeksi**

Fakirlik Açığı Endeksine göre ise her bir yoksul birey için onları yoksulluk sınırının üzerine çıkaracak olan miktarı ortaya koymaktadır. Yoksullukla ilgili gelir eksikliğini bertaraf edecek miktar şöyle hesaplanabilir.

Formüle edecek olursak TGE: Toplam Gelir Endeksi, P: Yoksul Kişi Sayısı, YSG: Yoksulluk Sınırı Gelir Düzeyi, YOG: Yoksulların ortalama geliri olarak tanımlansın. O halde formülümüz

$$\text{TGE} = P(\text{YSG} - \text{YOG})$$

Bu hesaplama yöntemi de yoksulların karşılaştığı şartları ve yoksulluğun şiddetini tam olarak ortaya koyamamaktadır (Dumanlı, 2002: 41).

### **1.5.5. Gıda Aktarımı Yöntemi**

Gıda Aktarımı Yönteminde ise yoksul olmayan kimselerden yoksul olanlara kaynak aktarılmasını temel alan bu yaklaşımda toplam aktarılabilir gelir (TAG), şöyle formüle edilebilir.

$$TAG = F(ASYOG) \frac{ASYOG - YOG}{TOG}$$

Burada, TOG; toplumun ortalama gelirini, YOG; yoksulların ortalama gelirini, ASYOG; aktarım sonrası yoksulların gelirini göstermektedir (Dumanlı, 2002: 41).

### **1.5.6. Sen Endeksi**

Sen (1976) tarafından önerilen endeks, yoksullar arasında da karşılaştırma yapılabilmesine olanak verecek bir değer ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir endektir (Erdoğan G. , 2002: 10). En çok bilinen mutlak yoksulluk ölçütlerindedir. Bu endeks, Kafa Sayısı Oranı, Gelir Açığı Oranı ve Gini katsayısının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Vural & Aktan, 2002: 29). Dolayısıyla yoksul sayısını, yoksulluk derecesini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını yansıtmaktadır. H; Kafa Sayısı Oranını, I; Gelir Açığı Oranını ve Gp de Gini katsayısını gösteriyor ise, Sen Endeksi aşağıdaki biçimde formüle edilebilir:

$$S = H.I + H.(1-I).Gp$$

Herhangi bir yoksulun gelirinde meydana gelen bir azalma yoksulluk ölçütünde bir artışa yol açar. Yoksul olmayan bir kişiden yoksul olana bir transfer gerçekleşirse, bu yoksulluk ölçütünde bir azalmaya neden olur. Gini katsayısı 1'e eşit iken (Gp=1), endeks Kafa Sayısı Oranına eşit olur, Gini katsayısı 0'a eşit iken (Gp=0), endeks Gelir Açığı

Oranına eşit olmaktadır (Aktan - Vural, 2002: 29). Endeks, H ve I ve Gp'nin artan bir fonksiyonudur.

### 1.5.7. Thomas Endeksi

Thomas (1980) endeksi, kitle ortalama gelirinden yoksulluk sınırının ayrılışını yoksul hanehalkı oranıyla birlikte vermektedir. Yoksulların gelirlerini kitle ortalamasına yükseltmelerinin boyutu yansıtılmaktadır (Erdoğan, 2002: 10). q; yoksul hanehalkı sayısını, n; toplam nüfusu,  $\Pi$ ; yoksulluk sınırını, v; yoksulların ortalama gelirini,  $\mu$  ise kitlenin ortalama gelirini gösteriyor ise T endeks olmak üzere şöyle yazılabilir:

$$T = (q/n)(\Pi - v/\mu).$$

### 1.5.8. Foster, Greer ve Thorback Endeksi

Foster, Greer ve Thorback Endeksi'nde ise, yoksul kitle birbirinden farklı gruplara ve bölgelere ayrılır. FGT endeksinde yoksulluk sınırı altında bulunan fakir bireylerinde gelirlerinde olan yükselme, farklı gelir gruplarındaki bireylerin artışlarından çok daha fazla fayda sağlayacağı görüşünü belirtmektedir (Şenses, 2013: 66-77).

Aşağıdaki şekilde bu endeks formüle edilmiştir.

$$pa = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n \left( \frac{Z - Y_i}{Z} \right)^a$$

Bu denklemde  $a > 1$  olduğunda ve yoksulluğun şiddeti arttıkça artan duyarlılık gösterilirken,  $a = 0$  olduğunda FGT endeksi kafa sayım oranına,  $a = 1$  olduğunda ise formül kafa sayısı oranının yoksulluk sınırı ile çarpımına dönüşmektedir (Şenses, 2013: 63).

### 1.5.9. İnsani Yoksulluk Sınırı Endeksi

İnsani yoksulluk kavramı ile yoksulluğun tanımlanmasında sağlık araştırmalarında beslenme ve çocuk ölümü, eğitim araştırmalarında okula başlama yaşı ve okullaşma seviyesi, yaşam standardı araştırmalarında elektrik sanitasyonu, temiz içme suyuna erişim, barınma alanlarının yapımında kullanılan malzemeler ve dayanıklılığı, yemek pişirmek için kullanılan yakıtlar, mal mülk ve eşya temini araştırmalarında araba, radyo, televizyon, buzdolabı, bisiklet, motorbisiklet, evcil hayvan sahibi olabilme oranlarını kullanmıştır. İnsani yoksulluk aynı zamanda sağlık, eğitim ve yaşam standardı değişkenlerini barındırdığı için çok boyutlu yoksulluk olarak atfedilir (UNDP, 2019: 1).

İnsani yoksulluk sınırı, küresel boyutta eşitsizliği gösteren uyarlanmış endekslerin aksine, hane halkı düzeyinde, sağlık, eğitim, yaşam standartlarının boyutlarını belirlemektedir. Micro veriler kullanılarak hane halkı anketleri ile oluşturulur. Tüm göstergeler aynı anketlerde yer alır.

İnsani yoksulluk sınırı hesaplamalarında kullanılan metodoloji 2018 yılı için şu şekilde hesaplanmıştır:

$$H = \frac{q}{n}$$

Burada q nüfus içerisindeki yoksulları gösterirken, n nüfusun tamamını, H ise nüfus içerisindeki çok boyutlu yoksulların hesaplanmasını göstermektedir.

Yoksul yoğunluğunun hesaplanmasının metodolojisi şu şekildedir:

$$A = \frac{\sum_{I}^q S_i}{q}$$



Burada  $A$  yoksul nüfusun yoğunluğunu göstermekte iken  $q$  yoksul nüfus sayısını göstermektedir.  $S_i$  ise, yoksunların sayısını göstermektedir.  $S_i$  ifadesindeki  $i$  ise yoksunların göstergesidir.

Çok boyutlu insani yoksulluk değeri hesaplanırken, yoksulların nüfus içerisindeki oranı ile, yoksul nüfus yoğunluğunun çarpılmasıyla şu şekilde bulunmaktadır:

$$MPI=H.A$$

Burada MPI çok boyutlu yoksulların değerini,  $H$  yoksul oranını  $A$  ise yoksul yoğunluğunu göstermektedir.

Sağlık, eğitim ve yaşam standardı değişkenlerinin hesaplanmasında ise şu metodoloji kullanılmaktadır:

$$Contributed_d = \frac{\sum_{j \in d} \sum_i^q c_{ij}}{n} / MPI$$

Bu denklemde  $d$  sağlık, eğitim yaşam standardı gibi değişkenleri,  $J$  ise yoksulların puanlamasını belirtirken,  $i$  ise yoksunların sayısını göstermektedir. (UNDP, 2019: 2).

## **1.6. YOKSULLUĞU AZALTMAYA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL YARDIMLAR**

Sosyal politika toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını gidermeye yönelik faaliyetlerde bulunan, bu faaliyetleri gerçekleştirirken de ekonomi, sosyoloji, felsefe, hukuk, siyaset bilimi ile yakın bir ilişki içerisinde olmasından dolayı disiplinler arası bir bilim dalıdır. Sosyal politika dar anlamı ile çıkarları uyuşmayan sınıflar arasındaki çatışmaları önleyerek toplumsal uyumu sağlamak iken geniş anlamıyla toplumun bütün sınıf ve zümreleri arasındaki zıtlıkları ve mücadeleleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Şenkal,

2005: 26-27). Sosyal politikanın hedeflerine ulaşmada kullandığı en etkili araçlar arasında sosyal yardımlar yer almaktadır.

### **1.6.1. Dünya' da Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi**

Sosyal politika her ne kadar Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan işçi- emek-sermaye ilişkileri arasındaki farklılıkların ve çatışmaların kökeni insanlık tarihi kadar eskidir. Ayrıca toplum içerisindeki gruplar arası farklılıklar tarih boyunca hep olagelen bir durumdur (Şenkal, 2005: 26-27).

Yoksulluk sorunu tarihin her döneminde var olmakla birlikte Sanayi Devrimi ile hem yoksullukla mücadelede kullanılan geleneksel yöntemlerin yetersiz kalması hem de üretim ilişkilerinde dönüşüme bağlı oluşan yeni sınıfsal yapı eşitsizlikleri arttırarak yoksulluğun daha da görünür olmasına yol açmıştır.

Sanayi Devrimi ile kentlerde yığılan iş bekleyen işsizler, bezdirici çalışma ve yaşama koşulları altında sefaletle ezilen proleterya toplum içerisindeki büyük sarsıntılara işaret etmektedir. İşçileşme kırdan kente göç etmiş köylülerin sefaleti anlamına gelmiyor, aynı zamanda loncalar içerisinde örgütlenmiş ve bazı haklar edinmiş emekçilerin de üretimin büyük atölyelere ve fabrikalara kaymasıyla haklarını kaybedip sefalete sürüklenmesi anlamına geliyordu. Bu dönemde yoksul insanların geçimini sağlamaları niyetiyle çocuk ve kadınların da iş hayatına atılmaları ücretlerin daha da sefalet derecesine inmesine neden olmuştur. Kadınlar erkelerin aldığı ücretin yarısını almakta, aldığı ücrette yalnızca çalıştığı günler için geçerliydi, hasta oluş işe gitmediklerinde ücret alamıyorlardı. Öyleki, hasta olması, iş yerinde karşılaştıkları iş kazaları için gereken sigortalara bile 1890 yılından sonra çıkmıştır (Koray, 2018: 56-57).

Sanayi devrimi ile üretim ve zenginlik artışına karşın, kentler yoksulluk ve sefalet yuvalarına dönüşmüş, oy hakkı olmayan bu fakir yığınlar kendilerini anlatacak ve dinletecek bir mercii bulamamıştır. Örneğin Fransa'da 1800 yılının sonlarında nüfusun

dörtte üçüne denk gelen 28 milyon nüfusun hiçbir mal varlığı olmamasına rağmen, 18.710 milyoner ve 94.170 zengin bulunduğu belirtilmektedir (Brizon, 1977: 407).

Jack London “Uçurum İnsanları” adlı romanında o dönemin yoksulluğunu betimeleyebilmek adına şu dizelere yer vermiştir “Çamurlu ve balgamlı kaldırımlardan, portakal, elma kabukları, üzüm salkımları toplayıp, bunları yiyorlardı. Yeşil erik çekirdeklerini kırıyorlardı dişlerinin arasında, içinden çıkanı yemek için. Sonra fasulye tanesi iriliğinde ekmek kırıntıları, pislikten simsiyah olmuş elma koçanları ki, insan kırk yıl düşünse bunun elma koçanı olduğunu aklına getiremezdi; bunları atıyorlardı ağızlarına. Evet bu iki adam yerden topladıkları bu pislikleri ağızlarına atıyor, çiğniyor ve yutuyordu. Ve bu, Tanrının 1902 yılının, 20 Ağustosunda, saat akşamın altısıyla yedisi arası, dünyanın en büyük, en zengin, en kuvvetli İmparatorluğunun tam göbeğinde oluyordu” . Endüstrileşmenin başlarında her yerde açlık, sefalet, yoksulluk, hastalık, ahlak düşkünlüğü bulunuyordu. Sanayide çalışan işçilerin hayatı yoksulluk, açlık ve sefaletle başarısızlıkla sonuçlanan bir dövüşten ibarettir (London, 1973: 222).

İngiltere’de ve Avrupa 14. Yüzyılda “Kara Ölüm” olarak adlandırılan veba salgını nedeniyle yaklaşık olarak 73 milyon olan nüfusun neredeyse 25 milyonu ölmüştür (Güran, 2011: 53). Ayrıca 1337 yılında İngiliz Kralı III. Edward’ın Fransız tahtının varisi olduğunu iddia etmesi nedeniyle 116 yıl süren Yüzyıl Savaşları Avrupa’da pek çok yıkıma neden olmuştur (Allmand, 1983: 13). Yoksulluk, sefalet, açlık, salgın hastalıklar bir yanda yıkımlara neden olurken diğer yanda bu kötü durumların sonucu olarak köylü isyanları daha kötü sonuçlara neden olduğu çıkarımı yapılabilir (Gümüş, 2018: 39). İngiltere’de yaşanan tüm bu kara veba, salgın hastalıklar, yoksulluk ve sefaletin olumsuz etkilerinden korunabilmek için ve aynı zamanda işçi hareketliliğini de kontrol altına alabilmek için 1351 yılında İşçi Yasası, 1388 yılında da yoksulluk yasası çıkarılmıştır. Böylelikle ailenin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yetemediği zamanlarda devletin olumsuz durumlara belli bir düzeyde müdahale etmesinin önü açılmıştır. 1576 yılında çıkarılan yoksulluk yasası ile devletin belirlediği ölçüde çalışma şartı koyularak ihtiyaç sahiplerine ve dilencilere yardım yapılmıştır (Fraser, 1984: 39).

1576 yılında çıkarılan yoksulluk yasası ardından 1601 yılında çıkarılan yoksulluk yasası ile yoksullar üç kategoriye ayrılmıştır. Hasta ve yaşlı olan yoksulların yoksul evlerinde bakımları ücretsiz üstlenilecek, çalışabilecek durumda olanlar ise ıslah evine yerleştirilerek burada onlara iş verilecektir. Çalışmayı reddedenler yine ıslahevinde kalmaya devam edebilecek ancak bunun karşılığı olarak orantılı bir biçimde cezalandırılacaklardır (Barr, 2004: 17). Burada çalışabilecek durumda olan yoksulların ataleti ve tembelliğini yenerek topluma faydalı olmalarının amacı güdülürken, çalışamayacak durumda olanların bakımları yoksullar evinde ücretsiz karşılanmıştır (Gümüş, 2018: 40).

1834 yılına gelindiğinde İngiltere’de Yoksulluk Raporu çıkarılmıştır. Rapora göre, sakatlar, körler ve yetimler gibi kendine bakamayacak olan gruplara yardım yapılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Çalışabilecek durumda olan yoksulların yardımları kesilmemiş, ıslahevindeki yaşama koşulları en düşük ücretle çalışan yoksulun sahip olduğu barınma koşullarının altında bırakılmıştır. Yasanın merkezi yönetime bağlı olarak uygulanması ön görülmüş ancak uygulama açısından zayıf kalmıştır. Merkezi yönetim yerel bölgelerde yasanın uygulaması aşamasında zayıf kalmış, ıslahevlerindeki olumsuz yaşama koşulları da eleştirilere neden olmuştur (Barr, 2004: 18).

İngiltere’de yoksulluk yasalarıyla çalışamayacak olanların yoksul damgasıyla damgalandıkları, ıslahevinde kalanların ise toplumda en düşük şartlar altında yaşayanlardan daha kötü koşullarda yaşaması sağlanmıştır. 1880 öncesi kapitalist üretim modelinin yaygın olmadığı ve tarımın hakim olduğu bu uzun dönemde para dolaşımının fazla olmaması nedeniyle metalaşmanın olmadığı, emeklilik uygulamalarının ise yoksulluk yardımlarının çok altında düzeyde ücretlerle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır (Gümüş, 2018: 41). 20. yüzyıl öncesi dönemde emeklilik uygulamalarının olmamasının nedeni bebek ölümlerinin çok yaygın olması, yetersiz beslenme, savaşlar, salgın hastalıklar nedeniyle ortalama yaşam ömrünün 40 yaş olmasından kaynaklanmaktadır. Belirtilen bu dönemde 65 yaşına ulaşabilenlerin dünya nüfusunun neredeyse 3 ila 5’i kadar olduğu anlaşılmaktadır (Maddison, 1982: 189).

Devlet tarafından uygulanan sosyal yardım programları 1880 yılı öncesinde de mevcut olsa da refah devleti kavramı 1880-1945 yılları arasında yaşanan siyasi, ideolojik ve toplumsal gelişmeler sayesinde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda toplumlar bir taraftan sanayi devrimi nedeniyle ekonomik olarak dönüşürken, diğer taraftan bireycilik, özgürlük, eşitlik gibi siyasi kavramların değişmesiyle beraber diğer taraftan siyasi ve ideolojik anlamlarda da dönüşüm yaşanmıştır. Dönüşüm sürecinde tarıma dayalı ekonomi çözülmüş, kırdan kente yoğun göçler yaşanmış, şehre göç edenlerin başkasının hesabına çalışması gerektiği yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı ve işsizlik gibi kavramlar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Tıp bilimi bu dönemde yavaş yavaş büyük gelişim gösterirken, işçilerin hayatlarını tehlikeye atarak çalışmaları, iş kazaları sonucunda oluşan mağduriyetle ilgili işçiler daha çok ses getirir olmuştur. Refah devleti kavramı tüm bu dönüşümlerin cevabı olarak ortaya çıkmıştır (Gümüş, 2018: 42-45).

1877 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz çalışanları olumsuz yönde etkilemiştir. Almanya Başbakanı Bismark bir yandan güçlenen sosyalizm akımları karşısında sosyalizmin taleplerini kontrol etmek, diğer yandan da işçiler arasında ortaya çıkan kargaşa ve huzursuzlukları azaltmak amacıyla bir takım sosyal güvenlik hizmetlerini hayata geçirmiştir. Bismark ilk olarak 1881 yılında parlamento da yapmış olduğu konuşma sırasında sosyal sıkıntıların halledilmesinin yolunun yalnızca sosyal demokratik aşırılıkların bastırılmasında değil, aynı zamanda işçilerin durumlarının iyileştirilmesi gerektiğini belirterek sosyal güvenlik yasasının ipuçlarını vermiştir (Hennoek, 2007: 91).

Sistem değişikliklerinin ipuçlarının verildiği bu konuşmadan sonra Almanya'da sırası ile 1880 yılında sağlık sigortası, 1883 de hastalık sigortası, 1884 yılında iş kazası yasası, 1889 yılında emeklilik sistemi getirilerek, bugün ki refah devleti resmen ortaya çıkmış ve kurumsal temelleri atılmıştır. İngiltere'de ise sırası ile 1906 yılında çocuklara yemek yardımı yasası ve iş sağlığı sigortası, 1907 yılında okula giden çocuklara tıbbi gözetim yasası, 1911 yılında hastalık ve işsizlik sigortası yürürlüğe girmiştir (Flora ve Heidenheimer, 1981: 83).

İngiltere’de 1906 ve 1911 yılları arasında gerçekleşen reformların arka planında üç ana etken mevcuttur. Tarihi anlamda marjinal ve kuşatıcı bir sosyal politika tecrübesi olmayan İngiltere’nin liberal iktisatçıların yoksullara yardım gibi sosyal politikaların uzun vadede toplumu geriye düşürecekleri savlarından siyasi iktidarların bir yere kadar kopulduğunu ve siyasilerin tutumlarının değiştiğini göstermektedir (Hay, 1975: 25). Liberal görüş, sosyal yardımların gereksizliğini belirterek devletin piyasaya müdahalesini gereksiz görüyordu. Diğer taraftan devletin sosyal müdahalesinin kişisel özgürlüklere yönelik bir müdahale olduğu görüşü yaygındı. Bu bağlamda kişisel özgürlük ideolojisinin sosyal uyumu önemsemediği ve dar bir bakış açısı içerdiği görüşü ile kolektivizm popüler hale geldi. Devlet yalnızca bireysel özgürlük değil aynı zamanda ekonomik güvence sağlayacaktı. Bireysel özgürlüğü bu çerçevede geliştiren devlet aynı zamanda sosyal rolünü oynamalıydı. İngiltere de yaşanan sosyal reformların perde arkasında kolektivizm anlayışının popüler hale gelmesi yatmaktadır (Barr, 2004: 22).

Almanya ve İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkede yavaş yavaş yürürlüğe giren sosyal yarımalar, Birinci Dünya Savaşı Döneminde sekteye uğradıktan sonra yeniden canlanmaya başlamıştır. Ancak 1929 yılında “Kara Perşembe” olarak tarihe geçen ve borsanın çökmesi ile yavaş yavaş tüm dünyaya yayılan ekonomik kriz neticesinde tekrar sekteye uğramıştır (Galbraith, 1954: 114).

1929 krizi döneminde devlet dengeli bütçe ve düşük devlet borçlarına daha çok önem veriyordu ve liberal iktisadi akımın egemen olması nedeniyle refah uygulamalarına yapılacak yardımları kısıyordu. Örneğin İngiltere’de 1931 yılında sosyal yardımlara yapılan uygulamalara %10 kesinti yapılarak ayrıca yapılan yardımlara hak kazanma koşullarını da sıkılaştırmıştır. ABD’de ise 1929 yılı öncesinde devletin herhangi bir sosyal yardım uygulamalarına rastlanmamaktadır. 1929 yılında gerçekleşen ekonomik krizin yıkıcı etkileri sonucunda ABD’nde 1933 ve 1935 yılları arasında devlete bağlı çeşitli sosyal yardım kuruluşları ihtiyaç sahiplerine çeşitli yardımlarda bulunmuşlar. ABD’de işsizlik oranının %20’ye çıkan yıkıcı etkisi ile beraber işsizlik yardımlarında da bulunulmuştur. Tüm bu gelişmeler neticesinde 1935 yılında ABD’ de sosyal güvenlik yasası yürürlüğe girmiştir. Bu

yasa ile emeklilik sistemi ve işsizlik sigortası oluşturulmasının yanı sıra körlere ve bakıma muhtaç olanlara nakdi yardım yapılması ön görülmüştür. Belirtilen yasa tüm ABD için geçerli olsa da, eyaletlere sağlanan yardımlar arasındaki farklılıklar ve eyaletler birbiriyle kıyaslandığında imkânlara hak kazanma sıklığının kısıtlanması nedeniyle belirtilen yasa uygulama açısından evrensel değerlere ulaşamamıştır. Örneğin 1940 yılında işçilerin yalnızca %60'ı işsizlik sigortasından faydalanabilmiştir (Barr, 2004: 25-29).

Klasik iktisadi anlayışa göre devletin piyasa gerçekleştireceği herhangi bir yardım gereksiz görülmekteydi. Piyasa kendini görünmeyen bir el ile düzenlemekte, bir tarafta bireyler bencilce dahi olsa bireysel kazanç peşinde karlı çıkarken diğer taraftan toplum da bu durumdan karlı çıkmaktadır (Smith, 1776: 264). Klasik iktisadın diğer düşüncesine göre kriz zamanlarında devletler bütçe denkliliği sağlayarak kendi başının çaresine bakmalı, işletmeler ise ücretlerde kesintiye giderek maliyeti korumalıdır (Towsend, 2002: 2).

1929 İktisadi krizi gerçekleştiğinde gelişmiş ülkeler klasik iktisadi akımın etkisinden dolayı piyasanın zamanla bu krizi çözmesini beklediler. Örneğin krizden 8 ay önce seçimle başa gelen Herbert Hoover, krize müdahale etmeyerek piyasanın çözmesini beklemiş ancak koşullar daha ağır hale geldiğinde müdahale etmiştir. Bu müdahaleler ise krize yeterli çözüm olmaktan uzak kalmıştır (Stein, 1966: 189). John Maynard Keynes'in İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi eseriyle klasik iktisadın tüm temel teorilerine karşı çıkmıştır. Keynes' e göre krizden çıkmanın temel reçetesi devletin sosyal yardımlar yaparak ya da piyasaya yatırımlar yaparak yeni istihdam alanları yaratmasıydı. Keynes'e göre yatırımlar faiz oranından ziyade beklentilerden etkileniyordu bu nedenle kriz zamanında faiz oranları ne kadar düşük olursa olsun işletmeler önünü göremeyeceği için yeni yatırımlar yapmayacaktı. Bu durumda işletmeler yatırım yapmayarak piyasanın düzelmesini bekleyecektir (Castilla, 2001: 1-19).

Keynes'in Genel Teorisine göre kapitalizmi çekip çevirecek aktif devlet politikası gereklidir. 1929 krizine klasik iktisat düşüncesi fayda sağlamayınca gelişmiş ülkeler Keynes'in fikirlerini benimsemeye başladı ve o yıllar Keynes yılları olarak da

adlandırılabilir. Örneğin İsveç'te işsizlik sigortasının mimarı sayılan Gustav Möller önceki işsizlik yasasının krizden çıkmaya yarayacak aktif bir rol oynamadığını belirtmektedir. Möller konjonktürel dalgalanmaların piyasanın aktif rolünün bir ürünü olmasından dolayı piyasanın bunu kendisi çözeceğini düşünmüştür. Ancak daha sonra devletin bu olumsuzluk içerisinde anti-konjonktürel destekleri ile işsizliği azaltabileceğinin ve ekonomiyi canlandırabileceğinin anlaşıldığını belirtmektedir (Prezerowski, 1985: 36).

1942 yılında iktisatçı olan William Beveridge tarafından John Maynard Keynes'in öneri ve eleştirileri ile beraber Beveridge Raporu oluşturuldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyal güvenlik sistemlerinin temelini oluşturan bu rapor ile üç ana öneri sunulmuştur. Kapsamlı bir sağlık sigortası oluşturulması, tam istihdamın devletçe sağlanması ve aile yardımlarının yapılması bu önerinin ana başlıklarıdır (Barr, 2004: 30). Evrensel niteliğe sahip olan bu sigorta sistemine katılım zorunlu ve sistem katkı temelli idi. Herkes haftalık sigorta katkı payını ödeyecek, bu katkı payı neticesinde işsizlik sigortası, emeklilik aylığı ve sakatlık yardımları herkese aynı miktarda ödenecekti. Temel seviyede yapılan katkı payı ödemeleri temel seviyedeki geçim yardımlarına hak kazanmayı sağlarken ayrıca hamilelere, dul ve yetimlere de bu doğrultuda yardım yapılacaktı. Katkı paylarına katılım neticesinde gerçekleştirilmesi nedeniyle bu sistem herhangi bir gelir veya varlık testi gerektirmiyordu (Gümüş, 2018: 50).

1944 yılında İngiliz hükümeti tarafından Ulusal Sağlık Hizmeti ve İstihdam Politikası raporları yayımlandı. Ulusal Sağlık Hizmeti raporu tüm sağlık hizmetleri kaynağının vergilerle karşılanmasını ve tüm vatandaşlara bedava sağlanmasını içeriyordu. Keynesyen bir karakteristiğe sahip olan İstihdam Raporu ise, devletin açık verse dahi harcama yaparak tam istihdam politikası yürütmesini esas alıyordu. Devamında ise İngiltere'de 1945 yılında Aile Yardımı Yasası, 1948 yılında ise Ulusal Sağlık Yasası Yürürlüğe girmiştir (Barr, 2004: 31).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti Keynesyen politikalar sayesinde altın çağını yaşamıştır. 1975 yılına kadar süren bu döneme Keynesyen refah devleti de denebilir.



Bu dönemde büyüme oranlarında büyük artışlar görülmüş, bu büyüme oranları sayesinde devlet kamu harcamalarını finanse etme noktasında fazla zorluk yaşamamıştır. Ancak 1970'li yıllardan itibaren Keynesyen refah devleti yeniden dönüşmeye başlamıştır. Refah devleti 1950 ve 1970 yılları arasında başarılı bir şekilde uygulandıktan sonra 1970'li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik çalkantılar nedeniyle 1971 yılında Bretton Woods sistemi fiili olarak çökmüş, 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol krizleri nedeniyle ciddi arz şokları yaşanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde yüksek işsizlik oranları, yüksek enflasyon neticesinde görülen yüksek stagflasyon ekonomik anlamda dünya genelinde ekonomik tahribata yol açmıştır. Bu nedenlerden dolayı OECD ülkelerinde 1960'lı yıllarda görülen ekonomik büyüme, 1970'li yıllarda %3'e gerilerken, 1980'lerde %2'ye kadar gerilemiştir. Yaşanan bu ekonomik zorluklar neticesinde hem Keynesyen akım zayıflamış hem de sosyal eşitlik ve sosyal adalet uygulamalarını zorlamıştır (Gümüş, 2018: 55-57).

Tüm bu gelişmeler neticesinde küreselleşme neo-liberalizmin habercisi olmuş (Yeates, 2001: 640), sosyal demokrat ve liberal partiler sağ politikalara yaklaşmaya başlamışlardır (Mishra, 1999: 55). Neo-liberal düşünceye göre refah devleti yüksek vergi rejimi ve kamu harcamalarıyla kapitalist düzeni zayıflatması nedeniyle, devlet sosyal harcamaları azaltmalı, özelleştirmeleri yaygınlaştırmalı ve müdahaleyi olabildiğince azaltmalıydı (Holden, 2003: 306).

1980'li yıllara gelindiğinde ABD' de Ronald Reagan'ın seçimleriyle, İngiltere'de Margaret Thatcher'ın, seçimleriyle refah devletinin sosyal boyutu küçültülerek, neo-liberal politikalar uygulamaya koyulmuştur (Starke, 2006: 106). Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Anglosakson ülkeler de kamu harcamaları, iş gücü piyasasının serbestleştirilmesi hedeflenmiş, kamu harcamaları kontrol edilmeye çalışılmıştır (Yeates, 2001: 632). Sosyal eşitsizlik ve yoksulluk tüm bu gelişmeler neticesinde sonuç olarak daha çok artmıştır (Mitrovic, 2008: 182).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan demografik gelişmeler, 1980'li yıllardan itibaren gelişen küresel eğilimler işgücü, istihdam koşullarının esnekleşmeye başlamasına

neden olmuş ve ulusal ekonomiler de dönüşüm geçirmek durumunda kalarak refah devletinin eski sosyal eşitlik, adalet, emeklilik gibi korumacı anlayışı dağılmaya başlamıştır. Yardımlara ve emekliliğe de hak kazanma hususunda da kısıtlamalar ve zorlaştırmalar olduğu anlaşılmaktadır.

### **1.6.2. OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Uygulamaları**

OECD ülkelerinde sosyal yardımlara yönelik sekiz farklı yardım tipolojisi bulunmaktadır. Aşağıda bu yardım tipolojileri Gough vd (2007) çalışmasından yola çıkarak özetlenecektir.

Seçici yardım sistemleri: Avusturya ve Yeni Zelanda' da uygulanır. Birçok program kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı olan görece cömert ve hak tabanlı ulusal olarak düzenlenmiş sosyal yardımlardır.

Kamusal yardım devleti: Yalnızca ABD' de uygulanan sistemdir. Geniş ölçüde kategorik yardımlardan oluşan, damgalayıcı ve çalışmaya güdüleyici ve cömert olmayan yardım sistemlerini ifade eder.

Entegre güvenlik ağları: İrlanda, Britanya ve Kanada' da uygulanır. Sosyal yardımların ulusal düzeyde ve hak tabanlı olarak kurumsallaştığı cömert yardım sistemini ifade eder.

İkili sosyal yardım sistemleri: Fransa, Belçika ve Almanya' da uygulanır. Kategorik yardımlar yaygın olmakla birlikte ihtiyaç duyan herkes için son çare olarak genel bir güvence ağı sunan sistemlerdir.

Vatandaşlığa dayalı artık sistemler: Hollanda, Norveç hariç İskandinav ülkelerinde uygulanır. Genel nitelikli ve görece olarak cömerttir ancak gelişmiş sosyal yardım sistemlerinde görece olarak marjinal yardım sistemlerini ifade eder.

Gelişmemiş sosyal yardım sistemleri: Güney Avrupa ülkeleri ve Türkiye’ de uygulanır. Yerel düzeyde örgütlenmiş az sayıda kategorik yardımlar olduğu, organizasyonu tam olarak kamusal alanda örgütlenemeyen, cömert olmayan ve yararlanan sayısının kısıtlı olduğu yardım sistemleridir.

Yerleşmiş ve takdire dayalı sistemler: Norveç, İsviçre ve Avusturya’ da uygulanır. Yerel yöneticilerin karar veridiği ortalamanın üzerinde bir cömertliğe sahip, yararlanan sayısının ise kısıtlı kaldığı yardım sistemlerini ifade eder.

Merkezileşmiş ve takdire dayalı sistemler: Tek örnek Japonya’ dır. Merkezi olmakla birlikte yönetim ve yardımlardan yararlananların yerel otoritelerin takdirine bağlı olarak belirlendiği sistemlerdir (Gough, vd 1997: 35-37).

OECD 2015-2018 verilerine göre GSYİH/Sosyal harcamaları en yüksek olan ilk beş ülkeyi Belçika %28.9, Fransa %31.1, Avusturya %26.6, Finlandiya %28.1, Danimarka %27.9 oranlarıyla oluşturur. GSYİH/Sosyal harcamaları en düşük olan ilk ülkeler ise Meksika %7.1, Türkiye %12.5, Kore %11.1, Şili %10.9, İrlanda %14.3 oranlarıyla oluşturur (<https://data.oecd.org>).

### **1.6.3. Türkiye’de Sosyal Yardımlar Uygulamaları**

Dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yoksullara yönelik sosyal yardım uygulamaları bulunmaktadır. Genel itibari ile günümüzde sosyal yardımlar Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın bu başlığında sosyal yardımlara ve sosyal güvenlik uygulamalarının tarihsel perspektifine dönem bazında ekonomik koşullarla beraber değerlendirilerek aktarılmaya çalışılacaktır.

1921 ve 1923 yılları arasına denk gelen Büyük Millet Meclisi Döneminde, çok ağır çalışma koşulları altında olan kalabalık işçi kitleleri bulunan Zonguldak Ereğli Kömür Bölgesi’ne yönelik 28.4.1921 tarihinde 114 sayılı “Zonguldak ve Ereğli Havza–i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi–i Umumiyesine Olarak Furuhtuna

Dair Kanun”, ve 10.9.1921 tarih ve 151 sayılı “Ereğli Havza–i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütteallik Kanun” çıkarılmıştır. 151 sayılı kanun oldukça dar kapsamlı ve ilkel olsa da işçilerin ve işverenlerin zorunlu katılımıyla ihtiyat ve teavün sandıkları kurulmasını ve işverenlerin belirli hallerde işçilere zorunlu sağlık yardımı yapmasını öngörmesi açısından sosyal güvenlik açısından oldukça önem arz eder. Bu iki sandık daha sonra Amele Birliği adı altında birleştirilmiştir (Dilik, 1971: 13).

Afet İnan’a göre 1923 yılında Mustafa Kemal liderliğinde gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi sonrasında 1924 yılında Türkiye’nin ilk yerel bankası olan İş Bankası ve 1925 yılında ise Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası aracılığıyla sanayii alanları için ekonomik destek veren krediler sağlanmıştır. Aşar vergisi de yürürlükten kaldırılmış ve 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi yatırımlarına yönelik özendirilme sağlanmaya çalışılmıştır. 1929 yılı ekonomik buhranı İzmir İktisat Kongresinden gelen liberal anlayış bırakılarak devletçilik ilkesi benimsenmiştir (Karadaş, 2019: 57).

Erken dönem sosyal politika uygulamalarına farklı bir açıdan baktığımızda aşar vergisinin kaldırılması ve düşük faizli ziraat kredileri gibi bazı ekonomik önlemler de yer almaktadır (Buğra, 2008: 109-112). Kenan Tunçomağ’a göre Cumhuriyetin ilanından 3008 sayılı İş Kanunu’ nun çıkarıldığı 1936 yılına kadar sosyal güvenlik açısından kapsamlı bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Ancak Osmanlı İmparator’ luğunda yaşlılık, malüllük ve ölüm risklerine karşı kurulmuş olan tekaüt sandıkları 1930 tarihli 1683 sayılı “Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu” ile yeni baştan düzenlenmiş ve memurlara sosyal güvenlik bakımından yeni haklar sağlanmıştır (Şenocak, 2010: 426). Sanayileşme evresi henüz gerçekleşmemiş olan Türkiye’ de o dönemde bağımlı çalışanların büyük çoğunluğunun kamu kesiminde olduğu dikkate alındığında bu adımın atılmasının sosyal güvenlik açısından ne kadar büyük ve önemli olduğu anlaşılabilir (Arıcı, 1934: 23-24).

Türkiye’nin 1932 yılında Milletler Cemiyetine üye olması ile beraber ILO’ya katılımının etkisi ile 1936 yılında 3008 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. Sendika hak ve

özgürlüğünden bahsetmeyen yasa, grevi de yasaklamakta ve zorunlu hakem uygulamasını da ön görmektedir. 1928 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile işçilerin örgütlenme özgürlüğündeki kısıtlamalar daha da belirgin hale gelmiştir. İkinci Dünya savaşının da başlamasıyla uygulanan savaş ekonomisi nedeniyle devletin endüstri ilişkileri karşısında uygulanan otoriter tavır daha da gelişmiştir. Her ne kadar bu dönem paternalist nitelikte olsa da dar anlamda sosyal politikanın kurumsallaşmaya başladığı dönem olarak da nitelendirmek mümkündür (Koray, 2018: 158).

1943 yılında ilk kez “dar ve mahdut gelirli nüfus” şeklinde ifade ile dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılar ve savaş sonucu uygulanan ekonomik politika nedeniyle dar gelirli kişilere mal oluş fiyatına ekmek temin edilmesi sağlanmıştır. (Özsoy, 2019: 81). 1943 yılında çıkarılan 4753 sayılı Kanun da Topraksız, Fakir Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da dönemin koşullarına göre önemli bir örnektir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarından itibaren toprak reformu ve tarımı kalkındırma hedefi önemli bir yer edinmiştir. Uzun bir dönem üzerinde çalışıldıktan sonra 1945 yılında 4753 sayılı kanun yoğun tartışmalarla Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiştir. Toprağı işleyenlerin ona sahip olması, toprağa sahip olanların da onu işlemesi esasları üzerinden hedef alınan bu kanun sekiz bölümden oluşup altmış altı madde içermekte idi. Dağıtılan arazilerin sürekli işlenmesi için devletin gerekli donanımı sağlayacağı da belirtilmiştir. Dağıtım yapılan çiftçilere fonların yetersizliği nedeniyle kredi sağlanamamış, gerekli donatım aletleri de temin edilememiştir. Kanun bunun gibi pek çok nedenden dolayı hedefini gerçekleştirmediği gibi, küçük ve verimsiz toprak sahibi olan çiftçi sayısının da artmasına neden olmuştur. Küçük ve verimsiz toprak sahibi olan çiftçiler gerekli olanağa sahip olamadığı için topraklarını büyük ve zengin çiftçilere satmak ya da kiralamak durumunda kaldığı için kanun uygulanma amacının tam tersine hasıl olmuştur. Çiftçiyi topraklandırma kanunu özünde içerik olarak doğru ve haklı bir kanun olmasına rağmen ek yönetmeliklerle ve maddi olanaklarla desteklenmediği için iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan beklentileri karşılamamıştır. Büyük toprak sahiplerinin oldukça tedirgin olmasının yanı sıra

parti içinde de bölünmeye neden olarak Demokrat Parti'nin kurulmasına neden olan faktörlerden biri olarak da tarih sahnesinde yer almıştır (Kayıran ve Demirtaş, 2018: 647).

1946 yılında 15. Hükümet programına dahil olarak yürütülen sosyal hizmet kapsamı gereğince kimsesiz çocukların korunması hususunda "sosyal yardımın günün gereklerine uygun olarak düzenlenmesi" konusu da ilk kez gündeme getirilen konular arasında yer almıştır. Ayrıca 15. Hükümet Programına dahil olarak da işçilerin meslek hastalığı, analık halleri, iş kazaları dışında yaşlılık hali de emeklilik sigortası kapsamında ele alınmıştır (Özsoy, 2019: 58).

İkinci Dünya Savaşından sonra diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’ de de demokrasi açısından hareketlenmeler olmuş ve çok partili hayata geçiş söz konusu olmuştur. Yaşanan bu demokratikleşme hareketi de endüstri ilişkilerini de etkilemiştir. Ekonomi politikalarında da değişim söz konusu olmuş ve özel kesim girişimleri artmaya başlamıştır. 1936 yılında 3008 sayılı ilk İş Kanunu yürürlüğe girmiş, Çalışma Bakanlığı da çalışma yaşamıyla ilgili konuları düzenleme, yürütme ve denetleme amacıyla kurulmuş aynı zamanda takip eden yıllarda İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuştur. 1946 yılında Cemiyetler Kanunu’ nun sınıf esasına göre dernek kurma yasağı da ortadan kaldırılarak, 1945 yılında ilk Sendikalar kanunu çıkarılarak, işçilere sendikal haklar tanınmış ancak sendikaların siyasetle bağlantısı ve grev hakkı yasaklanmıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrası kabul edilen 1961 anayasası ile sosyal devlet anlayışı anayasaya girmiştir. Emeğin korunması, çalışma hakkı, sosyal güvenlik gibi sosyal haklar artık anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasanın 41. Maddesinde “iktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insan haysiyetine yaraşır bir yaşam seviyesi sağlanması” ibaresi ile devlete geniş ödevler verilmektedir. Anayasanın 53. Maddesinde “Devlet.. iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ve mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir” ibaresi ile ekonomik koşullar ve siyasi anlayışın henüz tam çalışma ve insan onuruna yaraşır yaşam düzeyini sağlamada yeterli olmadığı için devletten bekleneceklere sınırlama getirilmeye çalışılmıştır. Türkiye 1961 anayasası ile yeniden planlı kalkınma dönemine girerek, Anayasanın 127. maddesiyle, ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmanın bir plan dahilinde yapılması

emredilmiş, 1960 yılında Devlet Planlama Teşikaltı kurulmuştur. 1960 dönemi ve 1980 yılları arasında yani 1980 askeri darbesi ile gelen sürece kadar sosyal haklar açısından oldukça önemli yerlere gelinmiştir (Koray, 2018: 159-162).

1982 Anayasası, 1961 Anayasasının özgürlükçü ruhundan uzaklaşma isteği ile hazırlanmış bir anayasa olduğu belirtilebilir. Örgütlenme hakları açısından kuşkulu ve sınırlayıcı olan 1982 Anayasası, iktisatta liberalizm, siyasette ise anti-liberalizm anlayışıyla kaleme alınarak, uzlaşmaya dayalı devleti, siyasal ve sendikal hakları da sınırlayan devlete dönüştürdüğü de ifade edilmektedir (Tanör, 1978: 159).

Genel itibariyle 1982 Anayasası devletin sosyal denge ve uzlaşma sağlayıcı vasıflarını kısıtlarken, diğer yandan liberal felsefesi ile sosyal denge anlayışından uzaklaşmıştır. 1982 Anayasası 1980 yılı sonrasında yürütülen dışa açık ve liberalleşme doğrultusundaki anlayış ile oldukça uyumludur. Bu dönemde yoksulluk, işsizlik, eşitsiz ve adaletsiz gelir dağılımı gibi konular birçok gazete haberi ile yansıtılırken devlet bu sorunları liberal devlet çerçevesinde gözlemlemiştir (Koray, 2018: 163-164).

1982 Anayasasının 60. maddesine göre “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” 61. maddeye göre ise “Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar ve kurdurur” ibaresi yer almaktadır (Gök 2012: 192-193).

1983 yılında çıkarılan 2828 nolu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu’na göre, sosyal hizmetler; “kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının

karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 1983).

1986 yılında 3294 sayılı kanunla Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Başbakanlığı döneminde Başbakanlık Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurularak, herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayıp, kendilerine destek sağlandığında içinde bulunduğu durumdan kurtulup topluma faydalı hale gelebilecek kişilere yardım yapılması amacı güdülmüştür. Halk arasında Fak Fuk fonu olarak bilinmektedir (Gök 2012: 189).

1992 yılında yürürlüğe giren 3816 sayılı kanunla ödeme gücü olmayan vatandaşların sağlık giderlerinin ödenmesi amaçlanmıştır (Baran, Kılağız ve Keleş 2010: 63). Yeşil Kart sisteminde, aile içindeki gelir payı veya aylık geliri 4857 sayılı kanunun belirtilen asgari ücretten yapılan vergi ve prim kesintisi sonrasında kalan tutarın, ve geliri bu tutarın1/3'ünden az olan Türkiye' de ikamet eden Türk vatandaşlarının tedavi giderlerinin tamamıyla ücretsiz hale getirilmesi sağlanmaktadır (Baran, Kılağız ve Keleş 2010: 63).

1976 tarihinde yayınlanan 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanmasına Yönelik Kanun'da 2013, 2014 ve 2018 yıllarında değişiklik yapılmış, çıkarılan yönetmelikle aylıklardan yararlanabileceklerin başvuru şekli, hak sahipliğinin tespiti, kontrolü ve aylıkların ödenmesine ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021). Yapılan değişiklikler neticesinde ilk defa özürlü aylığı %200 ila %300 oranında artmış, 200 metrekareden küçük ve tek konuta sahip özürlüler emlak vergisinden, kendilerine özel olan araçları gümrük vergisinden ve özel tüketim vergisinden muaf tutulmuşlardır.

Aşağıdaki tablo 1.3'de Türkiye'de TÜİK verileri baz alınarak 2008-2018 yılları arasında sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alan kişi sayısı verilmiştir.



Tablo 1. 3.: Türkiye’de Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı, 2008-2018 (Bin Kişi)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam engelli maaşı alan kişi sayısı	511	576	631	638	710	819	806	831	840	847	856
Toplam dul yetim maaşı alan kişi sayısı	2493	2593	2675	2810	3135	3149	3244	3407	3569	3660	3758
Toplam emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	9184	9576	9881	10295	10866	10965	11206	11707	12062	12417	12913
Toplam Yardım Sayısı	10041	10524	10911	11383	12047	12292	12557	13051	13444	13847	14389

kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do>

Tablo 1.3’e göre Türkiye de seçilmiş yıllara göre engelli maaşı alan kişi sayısı, toplam dul yetim maaşı alan kişi sayısı, toplam emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı, toplam yardım sayısı verilmiştir. Tablo incelendiğinde yardım alan kişi sayısının her yıl artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda nüfus artışına bağlı gelişen bir artış olabileceği gibi, politika gereği sosyal harcamalarda artış olduğu da düşünülebilir. Ödenek miktarındaki kişi sayılarında olması yoksul sayısında da artış olduğu anlamına gelmeyebilir. Tablo’yu diğer değişkenlerle karşılaştırma yapmadan yorumlamak yanlış olacaktır. Ayrıca bu tabloda partilerin, sosyal yardım kuruluşlarının, gönüllülerin yada fitre zekat kapsamı ile verilen dayanışma niteliği taşıyan yardımların da yer almadığı göz önüne alınmalıdır.

TÜİK 01 Aralık 2020 yılında yayınladığı haber bülteni verilerine göre sosyal koruma harcaması 2019 yılında %20,8 artış göstererek 542 milyar 2 milyon TL oldu. Bu harcamanın %98,4’ünü (533 milyar 168 milyon TL) sosyal koruma yardımları oluşturdu. Sosyal koruma yardımlarında ise en büyük harcama 263 milyar 78 milyon TL ile emekli/yaşlılara yapılan harcamalar oldu. Bunu 146 milyar 35 milyon TL ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları takip etti. 2018 yılında GSYİH harcamalarının %11,9’unu, 2019 yılında ise GSYİH harcamalarının %12,5’ünü sosyal koruma harcamaları oluşturdu. Şartlı yardımlar içinde en büyük payı %40,4 ile aile/çocuk yardımları oluşturdu. Bunu %27,4 ile engelli/malül yardımları ve %13,8 ile hastalık/sağlık bakımı yardımları takip etti. Nakdi yardımlarda en

büyük payı %72,5 ile emekli/yaşlılara yapılan yardımlar oluşturdu. Bunu %17,5 ile dul/yetim yardımları ve %4,2 ile işsizlik yardımları takip etti. Sosyal koruma gelirlerinin %40,2'sini devlet katkıları, %27,9'unu işveren sosyal katkıları ve %23,6'sını koruma kapsamındaki bireyler tarafından yapılan sosyal katkılar oluşturdu. Türkiye'de sosyal koruma kapsamında maaş (emekli/yaşlı, dul/yetim ve engelli/malül maaşı) alan kişi sayısı 2018 yılında 13 milyon 766 bin iken, %2,3 artarak 2019 yılında 14 milyon 89 bin kişiye yükselmiştir. Sosyal koruma kapsamında maaş yardımı sayısı 2018 yılında 14 milyon 389 bin iken, 2019 yılında 14 milyon 747 bine yükselmiştir (TÜİK, 2021).

## **2. BÖLÜM: SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUĞA ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ**

Çalışmanın bu bölümünde, OECD ülkeleri için sosyal yardımların yoksulluğa etkisinin belirlenmesinde uzun ve kısa dönem ilişkiler ile nedensellik analizlerine yer verilmiş, sonuçlar yorumlanmış ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

### **2.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ**

Yoksulluk dünya gündeminde yıllardır üzerinde sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Yoksulluğun küresel bir sorun olarak, yıllar itibariyle rakamsal olarak azaldığını görmek mümkünse de, halen dünya genelinde 900 milyona yakın insan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Gelişmiş ülkelerde dahi milyonlarca insan yoksulluk ve sefaletle mücadele etmektedir. Sosyoekonomik ve kültürel boyutları olan yoksulluk, üzerinde yoğun bir çaba gösterilmesi gereken bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Yoksulluk, bireylerin hem sosyokültürel imkânlarla erişmesinin hem de toplumsal bütünlüğün sağlanmasının önündeki engellerden birisidir. İnsanların asgari düzeyde bir yaşam sağlamada güçlük çektikleri bir durum olan yoksulluğun çözümünü kolaylaştıracak yönde atılacak adımlara duyulan ihtiyaç önemini korumaktadır.

Dünya ülkelerinin ortak amacı, ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik kalkınmanın sağlanması, gelir adaletsizliğinin minimize edilerek yoksulluğun aşağıya çekilmesi ve güvenli bir ortamda huzurlu şekilde yaşamaktır. Ancak, başta Afrika ülkeleri olmak üzere birçok ülkede bu ortam sağlanamamaktadır. Bu durumun nedeni olarak gösterilen en önemli etken, milli gelirin adaletsiz paylaşılmasıdır. Adaletten uzak gelir dağılımı, yoksulluğu doğurmakta, yoksulluk da beraberinde toplumsal sorunlar meydana getirmektedir.

Dünyada özellikle Asya ve Afrika ülkelerinde birçok yer altı zenginliği olmasına rağmen, bu ülkelerin gerek gelir gerekse de bunun dağılımı bakımından oldukça kötü durumda oldukları; susuzluk, açlık ve bunlara bağlı sağlık sorunları nedeniyle insanların

genç yaşta hayatlarını kaybettikleri bir durum söz konusudur. Bu çerçevede, dünyanın bir tarafında insanlar refah içerisinde yaşarken, diğer yanında içecek temiz su ve başlarını sokacak bir mekân bulamamalarının nedenleri ve sonuçları üzerinde yoğun bir mesai harcamak insanlığın en temel öncelikleri arasında olmalıdır. Çünkü kaybedecek bir şeyi olmayan insanın sadece yaşadığı toplum değil, dünya huzuru açısından da büyük bir sorun oluşturacağını öngörmek zor değildir.

Yoksullukla mücadelede büyük önem taşıyan sosyal yardımlar, asgari seviyede kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri, geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar, yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespiti ve kontrolüne dayalı olarak yapılan parasal ve nesnel (aynı) sosyal gelirden oluşan bir sosyal hizmet alanı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yardımların, bu bağlamda, yoksul/yardıma muhtaç insanların içinde buldukları olumsuz koşullardan kurtarma, onları soluklandırma işlevi yanı sıra özellikle bazı kriz dönemlerinde (afet, ekonomik bunalım v.b) ortaya çıkan mağdurlara destek sağlama gibi bir işlevi de bulunmaktadır. Bu çerçevede, sosyal yardımların Türkiye'deki gelişimine genel olarak bakıldığında, sosyal yardımlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıflar, ahi sandıkları, dinsel yardımlar ve aile içi yardımlar ile gerçekleştirilmiş, Cumhuriyetin kurulmasının ardından kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Türkiye'de merkezi yönetim ve taşra teşkilatları başta olmak üzere yerel yönetimler ile STK'lar sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın yanında birçok alanda faaliyet yürüterek yoksullukla mücadelede önemli görevler üstlenmektedir.

Sosyal koruma programlarını hayata geçirmek oldukça maliyetli bir iştir. Sosyal korumanın kapsamı, ortaya çıkaracağı fayda ve bunun yönetimi sosyal korumanın üç temel ekonomik bileşenini oluşturmaktadır. Sosyal korumanın kapsamı kaç kişiye ulaşılacağı anlamına gelirken, fayda boyutunda sosyal transferin miktarı belirleyici olup, ortaya çıkaracak fayda miktara göre değişmektedir. Sosyal korumanın maliyetini oluşturan üçüncü unsur yönetim boyutudur. Yönetim boyutunu ise, sosyal korumanın hedefleri, mevcut koşullar ve sosyal yardımların çoğaltılması gibi unsurlar oluşturmaktadır. Daha fazla kişinin

sosyal koruma şemsiyesi altına alınması için geniş kapsamlı sosyal politikalara ve güçlü bir ekonomiye ihtiyaç duyulmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan “Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri” doğrultusunda sosyal korumanın amaçları belirlenmiştir. (European Commission, 2015: 12)’ye göre bu amaçlar şunlardır:

- Dünyanın her yerinde ortaya çıkan yoksulluğun bütün türlerini bitirmek,
- Her yaştan herkesin sağlıklı bir hayat ve refah içinde yaşamasını temin etmek,
- Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınları ve kızları güçlendirmek,
- Sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi destekleyerek herkes için yeterli ve uygun bir istihdam oluşturmak,
- Ülke içinde ve ülkeler arası eşitsizlikleri azaltmak.

Sosyal transferler özellikle etkin kullanıldığında, yoksulluk üzerinde oldukça etkili olabilmektedir. Bir çok akademik çalışmada ülkelerin sosyal transfer harcamaları ve yoksulluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Daha düşük yoksulluk düzeyine sahip ülkeler, genellikle daha fazla sosyal harcama yapan ülkelerdir. Ülke deneyimleri, yoksulluğun, sosyal transferlerle birlikte oldukça azaldığını göstermektedir. Ancak, daha fazla sosyal harcama, her zaman daha fazla sosyal koruma anlamına da gelmemektedir. Sosyal transferlerin hedef kitlelerine ne kadar ulaşabildiği ve yoksul kesimin bu transferler ile ne kadar kapsandığı gibi hususlar, aynı miktardaki harcamanın yoksulluk üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye farklılaşmasına neden olmaktadır.

Yoksullukla mücadelede etkin bir şekilde kullanılan sosyal politika araçları içerisinde önemli bir yere sahip olan sosyal yardım uygulamaları, yoksul birey ve hane halklarının ihtiyaçlarına en kısa yoldan ve doğrudan cevap verebilme özelliği taşıması itibariyle uygulanabilirliği ve başarılı olma olasılığı en yüksek olan yoksullukla mücadele aracıdır. Bu uygulamaların diğer yandan insani gelişim referanslarına yönelik geliştirdiği projeler göz önüne alındığında, yoksullukla mücadeleyi parasal boyutun ötesine taşıdığı söylenebilir.

Sosyal transferlerin yoksulluğu azaltmada önemli etkileri olabilmesine karşın, Türkiye’de bu alandaki literatür oldukça kısıtlıdır. Mevcut çalışmalar başlı başına sosyal transfer ve yoksulluk ilişkisine yoğunlaşmamakta, ayrıca veri sıkıntısı nedeniyle ayrıntılı analizlere de yer vermemektedir. Ancak, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için, kısıtlı bütçe imkânları göz önüne alındığında, sosyal transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı, sosyal yardımların yoksulluğa etkisini belirlemek amaçlı, Türkiye’nin de dahil olduğu OECD ülkeleri için uzun ve kısa dönem etkilerini ortaya koymaktır. Literatürde, bu konuda çok fazla çalışma olmaması araştırmanın motivasyonunu oluşturmuştur.

## **2.2. EKONOMETRİK YÖNTEM**

[2000-2018] yılları için verisine ulaşılabilen Türkiye’nin de dâhil olduğu 36 OECD ülkesine yönelik, sosyal yardımlar ve yoksulluk ilişkisini belirlemek amacıyla ele alınan bu çalışmada, ilk aşamada homojenlik testi ve yatay kesit bağımsızlığı test edilmiştir. Birinci nesil birim kök testlerinden Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) uygulanmış, ikinci nesil birim kök testlerinden CADF testi ile durağanlık test edilmiş, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Uzun dönem katsayı tahminleri FMOLS ile yapıldıktan sonra, kısa dönem ilişkiler için hata düzeltme modeli uygulanmıştır. Son aşamada Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik analizi uygulanmıştır.

## **2.3. DEĞİŞKENLERİN TANITIMI**

Çalışmada, sosyal yardımlar ve yoksulluk arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler ile nedensellik analizi ele alınacaktır. Veriler [www.oecd.org](http://www.oecd.org) ve [www.worldbank.org](http://www.worldbank.org) veri sitelerinden elde edilmiştir. Analiz periyodu ele alınan ülkeler için verilerin bulunabildiği ve ortak noktada başladığı dönem [2000-2018] olarak yıllık bazda ele alınmıştır. Çalışmada

kullanılan veriler birçok ülke için ölçülenmemiştir ya da ölçülen yıl sayısı çok azdır. Veri elde edilmesinde yaşanan bu durum çalışmada önemli bir kısıt yaratmıştır. Analizler Gauss kodları ve Eviews 10.0 sürümü yardımıyla elde edilmiştir. Çalışmada yer alan değişkenler Tablo 2.1’de verilmiştir.

Tablo 2. 1.:Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı

<b>Değişken</b>	<b>Gösterimi</b>	<b>Tanımı</b>
Sosyal yardımların GSYİH’ya oranı	SYSL	Bağımlı Değişken
Milli gelirden pay alan en düşük %20’lik grup	YKSL	Bağımsız değişken

Aşağıda verilen Tablo 2.2’de OECD ülkelerindeki sosyal yardımların milli gelir içindeki paylarına yönelik tanımsal istatistik bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 2.2: OECD Ülkeleri Sosyal Yardım Harcamaları/GSYİH Verileri Tanımsal İstatistik Bilgiler

Ülkeler	Ortalama	Medyan	St.Sapma	Minimum	Maksimum
Avustralya	22.689	22.700	0.316	22.100	23.200
Avusturya	22.821	22.800	0.223	22.500	23.400
Belçika	22.368	22.700	0.613	20.800	23.000
Kanada	22.742	22.800	0.313	22.000	23.300
Şili	19.405	19.500	0.297	18.700	19.800
Çek Cumhuriyeti	21.858	21.900	0.126	21.600	22.100
Danimarka	22.258	22.300	0.271	21.800	22.600
Estonya	22.647	22.600	0.612	21.800	23.900
Finlandiya	22.337	22.400	0.171	22.000	22.600
Fransa	22.126	22.000	0.340	21.700	22.700
Almanya	21.437	22.400	4.591	2.500	22.900
Yunanistan	23.032	23.100	0.313	22.500	23.500
Macaristan	22.532	22.800	0.436	21.600	23.000
İzlanda	21.953	22.000	0.331	21.200	22.500
İrlanda	22.268	22.300	0.200	21.900	22.600
İsrail	23.305	23.400	0.253	22.800	23.600
İtalya	22.968	23.000	0.216	22.600	23.400
Japonya	21.921	21.900	0.392	21.400	22.900
Kore	23.184	23.200	0.171	23.000	23.500
Letonya	22.384	22.600	0.492	21.400	22.900
Litvanya	22.363	22.300	0.335	21.800	23.200
Lüksemburg	22.784	22.800	0.361	22.100	23.300
Meksika	19.742	19.700	0.345	19.100	20.300
Hollanda	22.274	22.400	0.335	21.500	22.700
Yeni Zelanda	22.653	22.600	0.232	22.300	23.000
Norveç	22.474	22.800	0.585	21.000	23.000
Polonya	22.595	22.600	0.339	21.800	23.000
Portekiz	21.742	21.700	0.435	21.000	22.300
Slovak Cumhuriyeti	22.632	22.700	0.590	21.500	23.500
Slovenya	22.516	22.600	0.224	21.900	22.700
İspanya	23.247	23.200	0.295	22.500	23.700
İsveç	22.937	22.900	0.134	22.700	23.200
İsviçre	22.653	22.600	0.229	22.300	23.200
Türkiye	21.842	21.700	0.476	21.100	22.700
İngiltere	22.526	22.500	0.411	21.800	23.100
Amerika	22.605	22.600	0.199	22.300	22.900

Tablo 2.2. verilerinden de görüldüğü gibi, sosyal yardım harcamalarının milli gelir içindeki payının en yüksek ortalamaya sahip olduğu ilk üç ülke İsrail, İspanya ve Kore olarak sıralanmaktadır.



Tablo 2.3: Örnekleme Oluşturan OECD Ülkeleri Milli Gelirden Pay Alan En Düşük %20'lik Grup Verileri Tanımsal İstatistik Bilgiler

Ülkeler	Ortalama	Medyan	St.Sapma	Minimum	Maksimum
Avustralya	22.100	23.200	22.700	0.316	22.689
Avusturya	22.500	23.400	22.800	0.223	22.821
Belçika	20.800	23.000	22.700	0.613	22.368
Kanada	22.000	23.300	22.800	0.313	22.742
Şili	18.700	19.800	19.500	0.297	19.405
Çek Cumhuriyeti	21.600	22.100	21.900	0.126	21.858
Danimarka	21.800	22.600	22.300	0.271	22.258
Estonya	21.800	23.900	22.600	0.612	22.647
Finlandiya	22.000	22.600	22.400	0.171	22.337
Fransa	21.700	22.700	22.000	0.340	22.126
Almanya	2.500	22.900	22.400	4.591	21.437
Yunanistan	22.500	23.500	23.100	0.313	23.032
Macaristan	21.600	23.000	22.800	0.436	22.532
İzlanda	21.200	22.500	22.000	0.331	21.953
İrlanda	21.900	22.600	22.300	0.200	22.268
İsrail	22.800	23.600	23.400	0.253	23.305
İtalya	22.600	23.400	23.000	0.216	22.968
Japonya	21.400	22.900	21.900	0.392	21.921
Kore	23.000	23.500	23.200	0.171	23.184
Letonya	21.400	22.900	22.600	0.492	22.384
Litvanya	21.800	23.200	22.300	0.335	22.363
Lüksemburg	22.100	23.300	22.800	0.361	22.784
Meksika	19.100	20.300	19.700	0.345	19.742
Hollanda	21.500	22.700	22.400	0.335	22.274
Yeni Zelanda	22.300	23.000	22.600	0.232	22.653
Norveç	21.000	23.000	22.800	0.585	22.474
Polonya	21.800	23.000	22.600	0.339	22.595
Portekiz	21.000	22.300	21.700	0.435	21.742
Slovak Cumhuriyeti	21.500	23.500	22.700	0.590	22.632
Slovenya	21.900	22.700	22.600	0.224	22.516
İspanya	22.500	23.700	23.200	0.295	23.247
İsveç	22.700	23.200	22.900	0.134	22.937
İsviçre	22.300	23.200	22.600	0.229	22.653
Türkiye	21.100	22.700	21.700	0.476	21.842
İngiltere	21.800	23.100	22.500	0.411	22.526
Amerika	22.300	22.900	22.600	0.199	22.605

Panel veri analizinde ilk önce yapılması gereken analizde kullanılan değişkenlerin homojenliğinin test edilmesidir. Değişkenlerin homojenliği uygulanacak olan birim kök testi ve eşbütünleşme testinin biçimini etkilemektedir. Birinci nesil birim kök testleri iki çeşittir; homojen modeller ve heterojen modeller. Homojen model varsayımına dayanana modeller Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2005) ve Hadri (2000) tarafından geliştirilirken,

heterojen model varsayımına dayanan modeller Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu(1999), Choi (2001) tarafından geliştirilmişlerdir.

## 2.4. PANEL VERİDE HOMOJENLİĞİN TEST EDİLMESİ

Paneli oluşturan yatay kesitlere ait eş bütünleşme denklemlerindeki eğim katsayılarının homojen olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ilk çalışmalar 1970 yılında Swamy (1970) tarafından başlamıştır. Daha sonra 2008 yılında Pesaran ve Yamagata (2008), Swamy testini geliştirmiştir.

$$X_{it} = \alpha + \beta_i M M_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

şeklindeki genel bir panel eş bütünleşme denkleminde  $\beta_i$  eğim katsayılarının yatay kesitler arasında farklı olup olmadığı test edilmektedir. Burada da N ve T büyüklükleri hangi testin seçileceği açısından önemlidir. Çalışmada  $N > T$  olduğu için uygun homojenlik testi Swamy testi olmuştur. Testin hipotezleri;

H0: Eğim katsayıları homojendir

H1: Eğim katsayıları homojen değildir

Hipotezleri test edebilmek için iki farklı test istatistiği geliştirilmiştir. Pesaran ve Yamagata (2008) çalışmasında aşağıdaki denklemleri önermiştir.

$$\text{Büyük örneklem için: } \hat{\Delta} = \sqrt{N} \left( \frac{N^{-1} \hat{s} - k}{2k} \right) \sim \chi_k^2 \quad (3.2)$$

$$\text{Küçük örneklem için: } \hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left( \frac{N^{-1} \hat{s} - k}{v(T,k)} \right) \sim N(0,1) \quad (3.3)$$

Bu denklemlerde,

$N \rightarrow$  yatay kesit sayısını,

$S \rightarrow$  Swamy test istatistiğini,

$k \rightarrow$  Açıklayıcı değişken sayısını,

$V(T,k) \rightarrow$  standart hatayı göstermektedir.

Gerçekleştirilen testin sonucunda elde edilen olasılık değerlerinin 0.05'den büyük olması durumunda  $H_0$  hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmekte ve eşbütünlük katsayılarının homojen olduğuna karar verilmektedir. Çalışma ile ilgili olarak homojenlik testi yapılmış ve sonuçları Tablo 2.4'de sunulmuştur.

Tablo 2.4.: Pasaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları

<b>Homojenlik testi (<math>H_0</math>: Eğim katsayıları homojendir)</b>		
<b>Test</b>	<b>Test istatistiği</b>	<b>p-değeri</b>
Delta_tilde	8.574	0.000
Delta_tilde_adj	9.201	0.005

Tablo 2. 4'de hesaplanan testlerin olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğu için  $H_0$  reddedilmiştir ve eğim katsayılarının homojen olmadığına karar verilmiştir. Analizde elde edilen heterojenlik varsayımına dayanan birinci nesil Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) testi kullanılacaktır

## **2.5. BİRİNCİ NESİL DURAĞANLIK TESTLERİ**

Tablo 2.5'de 1. nesil birim kök testlerinin birimsel sabitli ve trendli olarak panel verisine uygulanması sonucu oluşan düzey ve 1. farklardaki t-istatistiği ve olasılık değerleri ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 2.5.: Birinci Nesil Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		Im vd. (2003)	Maddala ve Wu (1999)	Choi (2001)
SYRD	Düzyey	-1.045(0.206)	10.453 (0.244)	-0.972(0.285)
	∇	-7.599(0.000)*	39.551(0.000)*	-8.606(0.000)*
YKSL	Düzyey	-1.156(0.181)	12.849(0.193)	-1.140(0.172)
	∇	-8.903(0.001)*	40.227(0.000)*	-9.203(0.000)*

**Not:** ∇ gösterimi birinci mertebe farkı, (\*) gösterimi ise, durağanlık durumunu göstermektedir. Testlerin deterministik spesifikasyonu sabit ve trendi içermektedir. Olasılık değerleri parantez içerisinde belirtilmektedir. %5 düzeyinde anlamlılık için sınamalar yapılmıştır. Testlerin sıfır hipotezi birim kök vardır şeklindedir. Optimal gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriteri kullanılarak belirlenmiştir.

Tablo 2.5’de görüldüğü üzere, tüm değişkenler seviye değerlerinde birim köke sahip olmasına karşın ilk fark serileri birim kök içermemektedir. Bu nedenle, ele alınan tüm değişkenlerin I(1) oldukları, diğer bir ifadeyle; 1. mertebe fark için durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 2.5’de sonuçları verilen testler birinci nesil testler olarak adlandırılmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin bağımsız olduğu ve paneli oluşturan birimlerden birine gelen şoktan, tüm yatay kesit birimlerinin aynı düzeyde etkilendikleri varsayımına dayanmaktadır. Gerçekte var olan durumlara baktığımızda, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinden birine gelen bir şok diğer birimleri farklı düzeyde etkilemesi daha muhtemeldir. Birinci nesil testlerde karşılaşılan bu eksikliği gidermek için, yatay kesit birimleri arasındaki bağımlılığı göz önünde bulundurarak durağanlığı analiz eden ikinci nesil birim kök testleri geliştirilmiştir.

## 2.6. YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI TESTİ

Birinci nesil birim kök testleri, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin her birinin bağımsız olduğunu ve paneli oluşturan birimlerden birine gelen şokun tüm yatay kesit birimlerini aynı düzeyde etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. Uluslararası ekonomilerinin birbirleri ile bu denli ilişkili olduğu düşünülürse, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinden birine gelen bir şoktan birimlerin farklı düzeyde etkilenmesi daha gerçekçi bir yaklaşım olmaktadır. Bu eksikliği gidermek için, yatay kesit birimleri arasındaki yatay kesit

bağımlılığını göz önünde bulundurarak birim kök analizi yapan ikinci nesil birim kök testleri geliştirilmiştir.

Birim kökün varlığını test etmek için panel veri analizleri kullanıldığında, yatay kesit bağımlılığının test edilmesi gerekmektedir. Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının (cross-section dependence) varlığının reddedilmesi durumunda 1. nesil birim kök testleri kullanılabilir. Diğer tarafta, panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı mevcut ise 2. nesil birim kök testlerini kullanmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahminleme yapılmasını sağlamaktadır.

Yatay kesit bağımlılığının varlığı panel veri setinin yapısına göre değişiklik göstermektedir. Panel verinin zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olması durumunda Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testiyle; her ikisinin de büyük olması durumunda Pesaran (2004) Cross-Section Dependence (CD) testiyle araştırılabilmektedir. Ancak bu test, grup ortalamasının sıfır, bireysel ortalamasının ise sıfırdan farklı olduğu durumlarda sapmalı olmaktadır. Pesaran vd. 2008 yılında yaptıkları çalışmada bu sapmayı, test istatistiğine varyansı ve ortalamayı da ekleyerek düzeltmiştir. Pesaran vd.'lerinin geliştirdiği bu yeni testin ismi sapması düzeltilmiş LM testi ( $LM_{adj}$ ) olarak ifade edilmektedir. LM test istatistiği ilk haliyle aşağıdaki gibidir (Breush ve Pagan, 1980):

$$CDLM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \frac{\chi_{N(N-1)}^2}{2} \quad (3.4)$$

Bu istatistik daha sonra Pesaran (2008) tarafından yapılan bir düzenleme ile şöyle olmuştur:

$$CDLM_{adj} = \left( \frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \frac{(T-K-1)\hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{Tij}}{v_{Tij}} \sim N(0,1) \quad (3.5)$$

Burada  $\mu_{Tij}$  ortalamayı,  $v_{Tij}$  varyansı temsil etmektedir. Buradan elde edilecek olan test istatistiği asimtotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Testin hipotezleri:

H0: Yatay kesit bağımlılığı yoktur

H1: Yatay kesit bağımlılığı vardır

Test sonucunda elde edilecek olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması durumunda H0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Böylece de panel veriyi oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir (Paseran vd., 2008).

Yatay kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi;

- Zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ( $T > N$ ); Berusch Pagan (1980) CDLM1 testi ile,
- Zaman boyutu yatay kesit boyutuna eşit olduğunda ( $T = N$ ); Pesaran (2004) CDLM2 testi ile,
- Zaman boyutu yatay kesit boyutundan küçük olduğunda ( $T < N$ ); Pesaran (2004) CDLM testi ile yapılmaktadır.

Bu çalışmada 36 ülke ( $N=36$ ) ve 19 yıl ( $T=19$ ) olduğundan  $T < N$  durumu vardır ve Pesaran (2004) CDLM testi kullanılmıştır. Tablo 2.6'da yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 2.6.: Pesaran (2004) CDLM Test Sonuçları

Değişkenler		Pesaran (2004) CDLM test
SYRD	t istatistiği	8.901
	P	0.005*
YKSL	t istatistiği	8.743
	P	0.000*

\* 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı değişken

Tablo 2.6'daki sonuçlara göre; olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğu için, serilerde ve denklemde yatay kesit bağımlılığının var olduğu görülmektedir. Bu durumda da paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır. Diğer bir ifade ile ülkelerden birine gelen şok, diğerlerini de etkilemektedir.

## 2.7. İKİNCİ NESİL BİRİM KÖK SONUÇLARI

Bu çalışmada paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için, serilerin durağanlığı, ikinci kuşak birim kök testlerinden CADF ile test edilmiştir. CADF testinde, hata teriminin tüm seriler için ortak olarak ya da her seri için özel olarak iki bölümden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bu model içinde ise yatay kesit bağımlılığının, gözlemlenemeyen ortak öğelerin varlığından kaynaklandığı varsayılmaktadır. Testin hipotezleri şu şekildedir;

H0: Birim kök var

H1: Birim kök yok

Bu teste önce her bir ülke için CADF istatistikleri hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu değerler, Pesaran tarafından 2006 yılında geliştirilen Monte Carlo simülasyonu (Pesaran, 2006) ile hesaplanan tablo değerleriyle karşılaştırılır. Hesaplanan CADF istatistiği, tablo kritik değerinden küçük olduğunda, H0 reddedilmektedir. Yani, birim kök olmadığına ve şokların geçici olduğuna karar verilmektedir. Diğer bir ifade ile CADF kritik tablo değeri, CADF istatistiği değerinden büyükse boş hipotez reddedilir ve sadece o ülkenin serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır.

Panelin genelinde birim kökün varlığına karar verebilmek amacıyla; her bir ülke için bulunan CADF istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak, CIPS istatistiği hesaplanmaktadır. Hesaplanan CIPS istatistiği, Pesaran'ın (2007) çalışmasında var olan tablo değerleriyle karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan CIPS değeri, tablo kritik değerinden küçük olduğunda, H0 reddedilmektedir. Bu durumda, paneli oluşturan ülkeler için, ilgili veride birim kök olmadığına ve şokların geçici olduğuna karar verilmektedir. CIPS istatistikleri hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3.6'da verilmiştir.

CADF test istatistiği aşağıdaki şekilde tahmin edilir:

$$Y_{it} = (1-\theta_i) \mu_i + \theta_i y_{it-1} + \mu_{it} \quad i=1,2,\dots,N \text{ ve } t=1,2,\dots,T \quad (3.6)$$

$$\mu_{it} = \gamma_i f_i + \varepsilon_{it} \quad (3.7)$$

Burada,  $f_i$  her ülkenin gözlemlenemeyen ortak etkilerini (common effect),  $\varepsilon_{it}$  bireysel-spesifik hatayı gösterir. Denklem (6), (7) ve birim kök hipotezleri şu şekilde yazılabilir:

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{it-1} + \gamma_i f_i + \varepsilon_{it} \quad i = 1,2,\dots,N \text{ ve } t = 1,2,\dots,T \quad (3.8)$$

Ayrıca her bir yatay kesite (ülkelere) ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) elde edilebilir (Pesaran 2006). CIPS istatistiği şu şekilde ifade edilebilir:

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^n CADF_i \quad (3.9)$$



Tablo 2. 7: CIPS Testi Sonuçları

Değişkenler	CIPS istatistiği
SYDR	-8.855*
YKSL	-9.251*

\* Birinci mertebe fark için durağan seri,

*Not:* CIPS için Pesaran (2007) sf 281 Tablo IIc'de %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değer = -2.935'dür. Gecikme sayısı, Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Trend+sabit modeli çalışılmıştır.

Hesaplanan CIPS istatistiği, tablo kritik değerinden büyük olduğu için, H0 kabul edilmiş ve paneli oluşturan serilerde birinci mertebe fark alındığında birim kök olmadığına karar verilmiştir. Bu durumda, seriler düzey değerlerinde durağan değildir, birinci mertebe fark alındığında durağandır. Seriler düzey değerlerinde durağan olmadığı için eşbütünleşme analizi birinci mertebe farkları ile gerçekleştirilecektir.

## 2.8. WESTERLUND VE EDGERTON (2007) LM BOOTSTRAP PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ

Bu çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM Bootstrap panel eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. LM Bootstrap panel eşbütünleşme testi McCoskey ve Kao (1998) tarafından geliştirilen Lagrange multiplier testine dayanmaktadır. LM bootstrap sürecinin kullanıldığı bu testte;

$$y_{it} = \alpha_i + x'_{it}\beta_i + z_{it} \quad (3.10)$$

şeklindeki denklemde  $z_{it} = u_{it} + \sum_{j=1}^t \eta_{ij}$  eşitliğinde  $\eta_{ij}$  ortalaması sıfır,  $\sigma_i^2$  varyansı olan bir hata terimidir. Testin hipotezleri:

$H_0: \sigma_i^2 = 0 \quad \forall i$  için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.

$H_1: \sigma_i > 0 \exists i$  için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

LM istatistiği;

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{w}_i^{-2} S_{it}^2 \quad (3.11)$$

Burada  $w_{it} = (u_{it}, \Delta x'_{it})'$  ve  $S_{it}$  FMOLS ile tahmin edilmiş modeldeki  $\hat{Z}_{it}$  hata terimlerinin kısmi toplamlarıdır.

Testin yatay kesit bağımlılığına izin vermesi, eşbütünlüşme ilişkisini paneldeki tüm ülkeler için belirlemesi, eşbütünlüşme denkleminde otokorelasyon ve değişen varyansa izin vermesi, küçük örneklemlerde de etkin sonuçlar üretebilmesi en temel avantajlarıdır. Testin boş hipotezi paneldeki tüm ülkeler için eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğu yönünde olup hesaplanmasında bootstrap simülasyonundan faydalanılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının mevcut olması durumunda bootstrap kritik değerler kullanılmaktadır. LM test istatistiği ve olasılık değerleri bootstrap kullanarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan LMN+ test istatistiği ile eşbütünlüşmenin mevcut olduğuna yönünde kurulan H0 hipotezi sınanmaktadır.

Tablo 2. 8.: Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünlüşme Sonuçları

LMN+	Sabit			Sabit ve Trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değer	Bootstrap p-değer	İstatistik	Asimptotik p-değer	Bootstrap p-değer
	0.904	0.126	0.367	1.249	0.183	0.432

Not: Bootstrap olasılık değerleri 10.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. Gecikme değerleri 3 alınmıştır.

Tablo 2. 8'deki sonuçlar incelendiğinde, seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğu ( $p > 0.05$ ) görülmektedir. Bu durumda seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Seriler arasında uzun dönem ilişki elde edilmiştir.

## 2.9. UZUN DÖNEM EŞBÜTÜNLEŞME KATSAYILARININ TAHMİNİ

Bu çalışmada uzun dönem eşbütünlüşme katsayıları FMOLS (Full Modified OLS) yöntemiyle incelenmiştir. Phillips ve Hansen (1990) göre, FMOLS yöntemi; değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eş-anlı ilişkileri dikkate aldığından, ikinci derece sapmaları da gidermektedir.

FMOLS tahmincisi, standart tahminlerde meydana gelen diagnostik sorunları gidermektedir. Bu yöntem içsellik ve otokorelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünlüşik denklemlerin optimal değerlerini hesaplamada ortaya çıkan yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsallık varsayımı kullanılmıştır. Yatay kesit bağımsızlığını varsayan bu tahminci aynı zamanda heterojenitenin söz konusu olması durumunda paneli oluşturan her bir yatay kesit için ise farklı bir eşbütünlüşme vektörünün tahminine izin

vermektedir. Panel FMOLS tahmincisi  $\hat{\beta}_{GFM}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{FMi}^*$  şeklinde ifade edilmektedir ki,

burada  $\beta_{FMi}^*$  her bir ülke için elde edilen katsayıyı göstermektedir. FMOLS tahmin sonuçları Tablo 8' de verilmiştir.

FMOLS yöntemi analizleri yapılırken, otokorelasyon ve değişen varyans sorunları Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır. Varsayım testleri sonucunda herhangi bir varsayım sapması durumuna rastlanmamıştır.

Tablo 2.9.: FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri

ÜLKE	SYSL	ÜLKE	SYSL
Avustralya	-0.265*	Kore	-0.254*
Avusturya	-0.281*	Letonya	-0.190*
Belçika	-0.237*	Litvanya	-0.151*
Kanada	-0.248*	Lüksemburg	-0.261*
Şili	-0.253*	Meksika	-0.143*
Çek Cumhuriyeti	-0.206*	Hollanda	-0.252*
Danimarka	-0.274*	Yeni Zelanda	-0.244*
Estonya	-0.213*	Norveç	-0.263*
Finlandiya	-0.289*	Polonya	-0.183*
Fransa	-0.241*	Portekiz	-0.247*
Almanya	-0.275*	Slovak Cumhuriyeti	-0.146*
Yunanistan	-0.229*	Slovenya	-0.129*
Macaristan	-0.207*	İspanya	-0.225*
İzlanda	-0.286*	İsveç	-0.288*
İrlanda	-0.270*	İsviçre	-0.284*
İsrail	-0.218*	Türkiye	-0.142*
İtalya	-0.227*	İngiltere	-0.277*
Japonya	-0.293*	ABD	-0.229*
<b>PANEL</b>	<b>-0.238*</b>		

\*0.05 için istatistik anlamlı değişken, tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2.9'a göre; sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeni tüm ülkeler için yoksulluğu azaltıcı yönde istatistik anlamlıdır. sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeni %1 arttığında, yoksulluk göstergesi milli gelirden pay alan en düşük %20'lik grup %23.8 azalış gösterecektir. Ülkeler içinde sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada yüksek etkili olan ve ilk sıralarda yer alan ülkeler sırasıyla; Japonya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Danimarka ve Avusturya'dır. Sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada düşük etkili olan ülkelere başlıcaları; Slovenya, Slovak cumhuriyeti, Türkiye, Meksika ve Litvanya olarak belirlenmiştir. Görüleceği üzere, Türkiye'de sosyal yardımlar yoksulluğu azaltmada yüksek etkili çıkmamıştır.

## 2.10. KISA DÖNEM İLİŞKİ ANALİZİ: HATA DÜZELTME MODELİ

Eşbütünleşik seriler arasında kısa dönemde meydana gelen nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde hata düzeltme teriminden yararlanılarak bilgi elde edilmektedir. Kısaca, bağımsız değişkende meydana gelen dengesizliğin bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltileceğini gösteren hata düzeltme modelidir. Kısa dönem analizinde, farkı alınmış serilerin gecikmeleri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri (Error Correction Term:  $ECT_{t-1}$ ) kullanılmaktadır.  $\Delta YKSL_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta SYSL_t + \beta_2 \Delta ECT_{t-1} + v_t$  denklemi sonuçları Tablo 2.10'da verilmiştir.

Tablo 2. 10.: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri

Bağımlı Değişken: $\Delta YKSL$	Katsayı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
$\Delta SYSL$	-0.194	0.043	-4.511	0.000*
$\Delta ECT_{t-1}$	-0.398	0.067	-5.940	0.000*
Sabit	1.275	0.238	5.357	0.002*
R <sup>2</sup> =0.635, DW=2.29, J-B=0.351, Harvey test(p)=0.141				

**Not:** \*0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2.10'da hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani; modellerin, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların %39.8'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır. Yani; kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar (her yıl %39.8'lük kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır. Sisteme giren bir şokun etkisi  $1/0.398=2.51$  dönem (yıl) sonra ortadan kalkacaktır.

## 2.11. DUMİTRESCU ve HURLİN (2012) NEDENSELLİK ANALİZİ

Paneli oluşturan serilerdeki eşbütünleşik ilişkinin olup olmaması kullanılacak olan nedensellik testini değiştirmektedir. Panel nedensellik testlerinin tümü yatay kesit bağımsızlığı varsayımı altında tahmin yapmaktadır. Yalnızca Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi ile hem yatay kesit bağımlılığı hem de yatay kesit bağımsızlığı durumunda tahmin yapılabilmekte ve etkin sonuçlara ulaşılmaktadır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi, heterojen paneller için Granger nedensellik testi ile benzerlik göstermektedir. Bu test, Granger nedensellik testi kapsamında yatay kesit birimleri için hesaplanan bireysel Wald testlerinin ortalamasını ifade etmektedir. Bu test, hem heterojenliği hem de yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır. Dumitrescu ve Hurlin testinin diğer bir özelliği ise hem eşbütünleşik ilişkinin varlığında hem de olmadığı durumda çalışmasıdır. Panel nedensellik testinde 3 farklı istatistik değeri hesaplanmaktadır.

Dumitrescu - Hurlin panel Granger nedensellik testinde X ve Y , N sayıda birim için T dönem boyunca gözlemlenen iki durağan süreci ifade ettiğinde, t zamanında her birim (i) için aşağıdaki doğrusal heterojen modeli dikkate alınır:

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (3.12)$$

Denklem (3.12)'de  $\beta_i = (\beta_i^{(1)}, \beta_i^{(2)}, \beta_i^{(3)} \dots, \beta_i^{(K)})$  Bireysel etkilerin  $(\alpha_i)$  sabit olduğu, gecikme parametreleri  $\gamma_i^{(k)}$  ve regresyon eğim katsayıları  $\beta_i^{(k)}$  birimler arasında değiştiği varsayılır. Dolayısıyla yapılan nedensellik testi için sabit etkiler modeli kurulmaktadır. Burada yer alan gecikme uzunluğu  $K$  'nın yatay kesitlerde aynı olduğu varsayılır. Denklem (3.12)'den faydalanılarak test edilen temel ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned}
H_0 &= \beta_i = 0 & \forall i = 1, \dots, N \\
H_1 &= \beta_i = 0 & \forall i = 1, \dots, N_1 \\
&\beta_i \neq 0 & \forall i = N_1 + 1, \dots, N
\end{aligned}
\quad 0 \leq N_1/N < 1 \quad (3.13)$$

Temel hipotez altında, tüm birimlerin incelenen değişkenleri arasında Granger nedensellik ilişkisi olmadığı; alternatif hipotez altında ise en az bir birimde bu iki değişken arasında bu ilişkinin olduğu ifade edilmektedir. Kullanılan modelin heterojen olmasına rağmen temel hipotez homojen bir sonuca, alternatif hipotez ise heterojen bir sonuca ulaşmayı sağlamaktadır. Temel hipotezi test etmek için kullanılan test istatistiği, bireysel Wald istatistiklerinin basit ortalamasıdır:

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (3.14)$$

(3.14) numaralı eşitlikte yer alan  $W_{i,T}$   $i$ .inci ülke için Granger nedenselliği test etmek amacıyla kullanılan Wald test istatistiğini göstermektedir.  $T$ 'nin küçük değerleri için bireysel Wald istatistikleri, aynı ki-kare dağılımına yakınsamadığı için Dumitrescu ve Hurlin (2012) bilinmeyen bu dağılımın ortalama ve varyansının tahmini değerlerini kullanarak  $W_{N,T}^{Hnc}$  için tahmini standardize edilmiş test istatistiğini kullanmayı önermişlerdir:

$$\tilde{Z}_{N,T}^{HNC} = \frac{\sqrt{N}[W_{N,T}^{Hnc} - \sum_{i=1}^N E(\tilde{W}_{i,T})]}{\sqrt{\sum_{i=1}^N \text{Var}(\tilde{W}_{i,T})}} \quad (3.15)$$

(3.15) numaralı eşitlikte yer alan ortalama ve varyans,  $T \geq 6 \geq 2K$  olmak üzere, (3.16)'da gösterildiği gibi hesaplanır:

$$\begin{aligned}
E(\tilde{W}_{i,T}) &= N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i,T}) = K \times \frac{(T-2K-1)}{(T-2K-3)} \\
\text{Var}(\tilde{W}_{i,T}) &= N^{-1} \sum_{i=1}^N \text{Var}(W_{i,T}) = 2K \times \frac{(T-2K-1)^2 \times (T-K-3)}{(T-2K-3)^2 \times (T-2K-5)}
\end{aligned}
\quad (3.16)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) yaptıkları simülasyonlarla  $\tilde{Z}_{N,T}^{HNC}$  test istatistiğinin az sayıda birime sahip panellerde bile iyi boyut ve güç özelliklerine sahip olduğunu, gecikme uzunluğunun yanlış belirlenmesi durumunda bile bu test istatistiğinin oldukça güçlü olduğunu göstermişlerdir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından literature kazandırılan bu panel Granger nedensellik testi dengesiz paneller ve birimlerin heterojen gecikme uzunluklarına sahip olduğu paneller için de uygulanabilmektedir. Bu durumda, (10) numaralı eşitlikte yer alan test istatistiği yerine, (3.17) numaralı eşitlikte gösterilen test istatistiğinin kullanılması gerekmektedir:

$$\tilde{Z}_{N,T}^{FNC} = \frac{\sqrt{N} \left[ W_{N,T}^{Hnc} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(\tilde{W}_{i,T}) \right]}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N \text{Var}(\tilde{W}_{i,T})}} \quad (3.17)$$

$$= \frac{\sqrt{N} \left[ W_{N,T}^{H,c} - N^{-1} \sum_{i=1}^N K_i \times \frac{(T_i - 2K_i - 1)}{(T_i - 2K_i - 3)} \right]}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N 2K_i \times \frac{(T_i - 2K_i - 1)^2 \times (T_i - K_i - 3)}{(T_i - 2K_i - 3)^2 \times (T_i - 2K_i - 5)}}} \quad (3.18)$$

Tablo 2.11.: Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik Testi Sonuçları

Boş hipotez	Test	İstatistik Değerleri	P	Sonuç
SYRD değişkeni YKSL değişkeninin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	8.842	0.000	Nedensellik Var
	<i>Zhnc</i>	9.598	0.006	
	<i>Ztild</i>	9.722	0.000	
YKSL değişkeni SYRD değişkeninin Granger nedeni değildir	<i>Whnc</i>	6.432	0.000	Nedensellik Var
	<i>Zhnc</i>	8.055	0.000	
	<i>Ztild</i>	8.126	0.005	

Tablo 2.11'den de görüleceği üzere, SYRD değişkeni YKSL değişkeninin Granger nedenidir, diğer yandan YKSL değişkeni de SYRD değişkeninin Granger nedenidir. Çift yönlü nedensellik elde edilmiştir (SYRD ↔ YKSL). Böylece SYRD değişkenin geçmiş değerleri bugünkü YKSL değişkeni üzerinde anlamlı etkili iken, YKSL değişkenin de geçmiş değerleri bugünkü SYRD değişkeni üzerinde anlamlı etkilidir.



## SONUÇ

Yoksulluk dünya tarihinde varlığını değişik anlamlarla hissettiren, hemen hemen neredeyse her ülkenin farklı biçimlerde yaşadığı temel sorunlardan biridir. Her ülkenin kendine özgü gelişmişlik seviyesi, ekonomisi, sosyolojik yapısı, kültürel özellikleri olması nedeniyle yoksulluk olgusu her ülkede farklı düzeylerde hissedilir. Bu nedenle yoksulluk, tanımlanması oldukça güç bir kavramdır.

Genel itibari ile yardım yapılmadığı takdirde hayatını idame ettirebilecek gelire sahip olamayan kişileri tanımlayan yoksulluk kavramı işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kişisel engeller, coğrafi koşullar, ekonomik krizler, göç, küresel terörizm gibi pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. Yoksulluğa neden olan faktörler aynı zamanda yoksulluğun sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır.

Sosyal yardımlar ise en temel seviyede asgari gelir güvencesi ile yoksulların asgari yaşam standardını hedefleyen politikaları ve harcamaları ifade eder. Temel amacı yoksulların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan geliri elde etmeleri ve toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

Sosyal yardımlar da yoksullukla bağlı olarak geçmişten günümüze çeşitli biçimlerde uygulanmıştır. Ancak tıpkı yoksulluk gibi niteliksel ve niceliksel olarak değişikliğe uğramıştır. Modern zamanlar öncesinde aile, çevre, din adamları ve farklı teşkilatlar ile yürütülürken, ulus devleti kavramının gelişmesi, sosyal yardımların yoksullukla mücadelece devletin yürütmesi gereken ulusal ve yasal programlar çerçevesine organize edildiği kurumsallaşan yapı haline bürünmüştür.

Sosyal yardımları anlayabilmek adına hiç şüphesiz sosyal politikanın doğuşu, sosyal güvenlik kavramlarının gelişimi, yasal süreçler ve ülkenin geçirdiği ekonomik evrimleri de anlamak önemlidir. Dünya genelinde neredeyse hemen hemen her ülke yoksullara yönelik sosyal politika programları yürütmektedir.

Sosyal yardımlar yoksullukla mücadelenin en önemli araçlarından biridir ve sosyal politikalar ile yürütülür. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk, yoksulluk yaklaşımları, yoksulluk türleri, yoksulluk nedenleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise sosyal yardım kavramları refah devleti yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak, sosyal politikanın dar ve geniş anlamları ile tarihsel süreçlerine, sosyal güvenlik teorisi ve dönüşümüne, OECD ülkelerinde sosyal yardım uygulamalarına ve Türkiye’ de sosyal yardımların tarihsel süreçlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın amacı [2000-2018] yılları için Türkiye’nin de dâhil olduğu 36 OECD ülkesine yönelik, sosyal yardımlar ve yoksulluk ilişkisi analiz edilerek Türkiye’de sosyal harcamaların yoksulluğa yönelik ilişkisinin yanı sıra diğer 36 ülkenin de sosyal harcamaların yoksulluk üzerine ilişkisi de yorumlanmaya çalışılmıştır. İlk aşamada homojenlik testi sonucunda eşbütünleşme katsayılarının homojen olduğu ve yatay kesit bağımsızlığı testi sonucunda paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı belirlenmiştir. Bu nedenle birinci nesil birim kök testlerinden Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) uygulanmış, ikinci nesil birim kök testlerinden CADF testi ile durağanlık test edilmiş, verilerin birinci mertebeye fark için durağan olduğu I(1) belirlenmiştir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi amacıyla Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Analiz sonucunda, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu görülmüştür, seriler uzun dönemli ilişkilidir. FMOLS yöntemi ile uzun dönem ilişki katsayıları belirlenmiş ve sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeni %1 arttığında, yoksulluk göstergesi milli gelirden pay alan en düşük %20’lik grup %23.8 azalış göstereceği belirlenmiştir. Bu doğrultuda sosyal yardımların uzun dönemde daha fazla yoksulluk giderici etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Ele alınan ülkeler içinde, sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada yüksek etkili olan ve ilk sıralarda yer alan ülkeler sırasıyla; Japonya,

İsveç, İsviçre, İzlanda, Danimarka ve Avusturya'dır. Sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada düşük etkili olan ülkelerden başlıcaları; Slovenya, Slovak Cumhuriyeti, Türkiye, Meksika ve Litvanya olarak belirlenmiştir. Türkiye'de sosyal yardımlar yoksulluğu azaltmada yüksek etkili çıkmamıştır.

Uzun dönemli ilişkilerin sosyal yardım harcamaları/GSYİH değişkeninin yoksulluğu azaltmada yüksek etkili ve düşük etkili çıkmamasının arasında ülkelerin sosyal harcamalarının cömertliğine, yoksulların seçimindeki kategorik programların çeşitleri ile yerel yönetimlerin ve merkezi uygulamaların değişiklik göstertmesi olarak gösterilebilir.

Kısa dönem ilişkilerin belirlenmesi amaçlı hata düzeltme modeli analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların %39.8'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır.

Son aşamada nedensellik durumunun belirlenmesi amaçlı Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda; SYRD değişkeni YKSL değişkeninin Granger nedenidir, diğer yandan YKSL değişkeni de SYRD değişkeninin Granger nedenidir.

Sosyal yardım harcamalarında çift yönlü bir ilişki söz konusudur. Sosyal yardım harcamaları uzun dönemde yüksek etkilidir. Sosyal yardım harcamaları yoksulluğu uzun dönemde azaltırken, yoksulluğun azalması da sosyal yardım harcamalarının azalmasına neden olduğu anlaşılabilir.

Araştırmanın analiz verilerine göre 2000-2018 yılları arasında Türkiye'de sosyal harcamaların yoksulluğu iyileştirici etkisi %1,42 seyrinde gözükmektedir. Diğer 36 OECD ülkeleri ile kıyaslandığında bu oran yüksek etkili değildir. Türkiye'de sosyal yardım programları diğer sistemlerin programlarına göre hem karma nitelik taşırken hem de hak temelli ve daha çok yerel yönetimlerle organize edilen ayni ve nakdi yardımları ifade

etmektedir. Analiz sonucu yüksek etkili çıkan ülkelere göre görece cömert olmayan niteliğe sahiptir.

Sosyal yardımların yapılmasına toplumda bazı gruplar karşı durmaktadır. Bu gruplara göre, eskimiş kıyafetlerin, eskimiş evlerin, eskimiş arabaların değerlendirilmesi açısından yoksulların varlığı gereklidir. Yoksulların varlığı ve yoksulların yarattığı sorunlarla beraber yeni istihdam alanları yaratmaktadır. Yoksullar ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış ötekiler politika üreticilerin varlığını sürdürmeleri için gerekli olduğunu düşünen ideolojiler de mevcuttur. Bu açıdan yoksulların var olması sistem için gereklidir. Sosyal yardımların miktarı günü kurtaracak değerde olursa zaten yoksulluğu azaltmayacak, yoksullar muhtaç bırakılmaya devam edileceklerdir. Bu durum yoksulların var olması gerektiğini düşünen ideolojiler için sosyal yardımlar önemli bir araçtır. Sosyal yardımlar ülkenin belirlediği ortalama gelir seviyesine çıkarılırsa, yani ödenekler artırılırsa, yoksullar bu kez tembelleşerek, çalışmak istemeyecek, yine yardıma muhtaçlıkları devam edecektir. Bazı görüşlere göre, sosyal yardımlar herhangi bir biçimiyle niteliksel ve niceliksel olarak arttırılsa dahi yoksulluğu önlemez. Yoksulların varlığına ihtiyaç duyan ve her zaman gerçeği yansıtmayan bu görüşler sosyal yardımların da varlığına ihtiyaç duyarlar.

Sosyal yardımların toplumda bazı gruplar tarafından zorunlu olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, yoksulluğun sadece bireysel nedenlerden dolayı değil, yapısal, ekonomik, coğrafi nedenlere ve hastalıklara bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı hem yiyecek bulamayacak, hem üretemeyecek, hem de salgın hastalıklar nedeniyle çalışamayacak hale gelebilirler. Bu nedenle sosyal yardımları gereksiz bulanlar eleştiri alırlar. Çünkü yoksulluğun bireysel bir tercih olmadığını, kimsenin bilerek ve isteyerek yoksul kalmayacağını düşünürler.

Covid-19 salgını vakalarının katlanarak artmaya devam ettiği günümüzde dünya genelinde açlık, işsizlik ve sosyal riskler de katlanarak artmaya devam etmektedir. Pandemi süreci ansızın ortaya çıktığı için halk sağlığını korumak ve ekonomik yükümlülükleri azaltma amacıyla kullanılacak sosyal güvenlik sistemi tam anlamıyla

oluşturulamamıştır. Dünya genelinde pek çok işletme, sanayi kuruluşu faaliyetini tamamen durdurmak ya da kapamak zorunda kalmıştır. ILO salgın devam ettiği sürece 200 milyondan fazla insanın işsizlikle karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. ABD ve Avrupa genelinde kapanan işletmelerin ve işsiz kalan bireylerin maddi zararlarının tazmini için benzeri görülmemiş mali yardım sözleri verilmiştir. Salgın gelişmemiş ülkelerde yayılmaya devam ettikçe, 140 milyondan fazla insanın günlük geliri 1,90 doların altına düşeceği ve oluşacak açlık nedeniyle gıda yardımı ihtiyacının artacağı düşünülmektedir.

Sosyal risklere hassas ve sosyal güvencesi bulunmayan gruplar, yoksullar salgın sürecinde daha kırılgan hale gelmiştir ve yoksulluğun derinliği daha hissedilmektedir. Ayrıca daha üst grupta faaliyeti durduran işletmelere verilen faiz oranları düşük teşvikler de salgın süresi uzadıkça ödeme riskini zorlayacağından dolayı üst grupların da yoksulluk düzeyine inebileceği riski bulunmaktadır. İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal harcamalar ve sosyal riskler salgın dursa dahi etkilerini yitirmeyecek gibi görünmektedir. Bu açıdan uluslararası yardım ağları kurulmalıdır. Oluşacak olan yeni sistemlerin tüm senaryolarında belirsizlik bulunmaktadır. Oluşan bu belirsizlik dünya genelinde meydana gelecek ekonomik krize işaret etmektedir. Yoksulluğun derinliğinin ve hissedilirliğinin etkilerini en aza indirmek için yeni yardım ağları ve küresel düzeyde yalnızca işsizler ve yardım yapılmadığı takdirde ölme riskiyle karşı karşıya kalan açlık sınırı altında yaşayan bireyler için karşılıksız yardım ve istihdam ağları kurulmalıdır. Dünya genelinde yeni istihdam projeleri geliştirilerek işsiz kalan, salgın sürecinde ailesiz kalan bireyler becerilerine ve tecrübelerine göre istihdam sağlanmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal politika aktörleri çalışma programlarında adaletsiz gelir dağılımını engellemeye yönelik çeşitli kollarda yeni üretim politikaları geliştirebilirler. Üretim politikaları istihdam yaratabilecek nitelikte olursa, yoksullar üretime ve istihdama katıldıklarında, artık yardıma muhtaçlıktan kurtulan bireyler haline dönüşebilirler. Çalışabilecek durumda olan yoksullar istihdama dâhil edilip yoksullukları azaltıldığında, onlara aktarılan ödenekler, çalışabilecek durumda olmayan dul, yetim, öksüz, engelli, yaşlı,

hasta, kimsesiz bireylere ve çocuklara eklenirse, yoksul kesimin de refah seviyesinde yükselme sağlanabilir.

Araştırmacılar farklı ülkeleri ve değişkenleri kullanarak, sosyal harcamaların yoksulluk üzerindeki etkilerini analiz edebilir. Yine gelişmiş ülke verileri ile OECD ülke verilerini ayrı ayrı analiz ederek karşılaştırabilir. Yoksulluk, yoksul, ötekiler ve sosyal dışlanma ile ilgili farkındalık yaratabilecek, sosyolojik ve psikolojik bakış açısıyla yeni çalışmalar geliştirebilir. Ayrıca, savaşların ve askeri harcamaların yoksulluk üzerine etkileriyle ilgili çalışmalar gerçekleştirebilir. Tüm bu çalışma alanları hangi yöntemi uygularsa uygulasin “insan temelli” bir yaklaşımla konuların ele alınması, yoksulluk sorununun çözümünde büyük önem taşımaktadır.

## KAYNAKÇA

- Abrahamson, P. (1995). Social Exclusion in Europe: Old Wine New Bottles? *Druzboslovne Razprave*, XI(19-20), 199-136.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye' de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. AB Komisyonu Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(54), 296-306.
- Akçakaya, M. (2009). Türkiye'de Bölgesel Yoksulluk. *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 32.
- Aktan, C. C. (2002). Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 9.
- Aktan, C. C. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, 2-5.
- Alcock, P. (2011). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. P. Alcock, M. May, & K. Rowlingson (Dü) içinde, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (Ş. Gökbayrak, Çev., s. 179-180). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alkire, S. (2002). Dimension of Human Development. *World Development*, 181-205.
- Altay, A. (2005). Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi Dergisi*, 158.

- Arıcı, K. (1998). Cumhuriyetimizin Yetmişbesinci Yılında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Geline Nokta. *Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı*(23-24), 1932-1942.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, 34.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlıdere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 1-45.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlıdere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 1-45.
- Atkinson, A. (1987). On The Measurement of Poverty. *Econometrica*, 55(4), 749-764.
- Atkinson, A. (1998). Social Exclusion, Poverty and Unemployment. *Exclusion, Employment and Opportunity*, 9-11.
- Atkinson, A. B. (1987). On The Measurement of Poverty. *Econometrica*(55), 751.
- Aybay, R. (1970). *Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Balisacan, A. M. (1995). Anatomy of Poverty During Adjustment: The Case of the Philippines. *Economic Development and Cultural Change*(1), 33-62.
- Baran, A., Kılağız, Y., & Keleş, A. (2010). Bulanık Uzman Sistem Yaklaşımı İle Yeşil Kart Başvuru Değerlendirme Sistemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 63-76.



- Barr, N. (2004). *Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü*. Ankara.
- Başel, H. (2011). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. *Journal of Social Policy Conferences*, 515-542.
- Başkaya, F. (1997). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Bayat, İ. (2015). Kadın Yoksulluğu-Enformel İstihdam İlişkisi: Uygulamalı Bir Araştırma. 79. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bellamy, C. (2004). Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Çocukluk Tehdit Altında. *Unicef*, 15.
- Bilge, O. (2009). Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri. 127 - 129. Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü.
- Bocock, R. (1993). *Consumption*. London : Routledge.
- Booth, C. (1992-1993). *Life and Labour of the people in London*. London: Macmillan.
- Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2003). The Measurement of Multidimensional Poverty. *Journal of Economic Inequality*(1), 25-49.
- Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2003). The measurement of Multidimensional Poverty. *Journal of Economic Inequality* 1, 25.
- Bradshaw, T. (2006). Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development. *Rural Poverty Research Center*, 4.

- Bradshaw, T. K. (2007). Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development. *Community Development*, 38(1), 7-25.
- Breitung, J. (2005). A Parametric Approach to the Estimation of Cointegration Vectors In Panel Data. *Econometric Reviews*, 24(2), 151-173.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification tests in econometrics. *Review of Econometric Studies*, 47(1), 239-253.
- Brizon, P. (1977). *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*. Ankara: Onur Yayınları.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). "New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey. *United Nations Development Programme*, 20.
- Castilla, A. J. (2001). Keynesian Economics and The Welfare State. *TJSGA/TLWNSI Essay*, 4, 1-19.
- Choi, I. (2001). Unit root tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20(1), 249-272.
- Cordoso, E. (1992). Inflation and Poverty. *NBER Working Paper Series*, 2.
- Coşkun, S., & Tireli, M. (2005). Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişmesine Yönelik Yaklaşımları. *Yardım ve Dayanışma*, 41-55.
- Coşkun, S., & Tireli, M. (2010). Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme - Yoksulluk İlişmesine Yönelik Yaklaşımları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 42.

- Coudouel, A., Hentschel, J. S., & Wodol, Q. H. (2002). *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*. Washington D.C: The World Bank.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Çeken, H., Ökten, Ş., & Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-95.
- Çengelci, E. (1998). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemi İçindeki Yeri*. Ankara: Matbaacılık Yayınları.
- Dağdemir, Ö. (2002). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi 1987-1994. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 98.
- Darrat, A. F., & Al-Yousif, Y. K. (1999). On the Long-Run Relationship Between Population and Economic Growth: Some Time Series Evidence for Developing Countries. *Eastren Economic Journal*, 25(3), 301-312.
- Demircioğlu, M. (2010). *Üretim Sürecinde Sakat Emegi*. İstanbul: Kibele Yayıncılık.
- Desai, M. (2001). Globalisation: Neither İdeology nor Utopia. *Cambridge Review of International Affairs*, 19(3), 18-9.
- DFID. (2000). *Disability, Poverty and Development*, 1-17.
- Dilik, S. (1971). *Türkiye'de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi*. Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Dinler, Z. (2011). *İktisada Giriş*. Ankara: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

- Dovring, F. (1991). İnequality. *The Political Economy of Income*, 32-33.
- Drewnowski, j. (1977). Poverty: It's Meaning and Measurement. *Development and Change*, 8(2), 183-208.
- Dumanlı, R. (2002). Türkiye' de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 1.
- Dumanlı, R. (2002). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları. *Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi*, 41.
- Dumanlı, R. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. (C. C. Aktan, Dü.) *Türkiye'de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları*, s. 2.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Erdem, T. (2003). Yoksulluk Kimin Sorunudur? *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(49), 130-149.
- Erdoğan, G. (2002). Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümü Üzerine Değerlendirmeler. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 10.
- Erdoğan, G. (2002). Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 4.
- Erdoğan, I. (2007). Karl Marx İnsan Toplum ve İletişim. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 199-200.
- Erdoğan, N. (2001). 'Garibanların Dünyası': Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar. *Toplum ve Bilim*, 3-21.

- Erol, N. (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. 38. Konya.
- Es, M. (2007). Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Belediyeciliğin Rolü. *Yerel Siyaset Dergisi*.
- Eş, M., & Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği . *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 79-93.
- European Commission. (2015). Supporting social protection systems, tools and methods series. *Concept Paper 4*.
- Evcim, N., Güneş, S., & Orhan, H. S. (2019). Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 145-164.
- Ferrera, M. (2008). The European welfare state: Golden achievements, silver prospects. *West European Politics*, 31(1-2), 82-107.
- Fidan, F. Z. (2016). *Yoksulluk Kısılacında Kadın*. İstanbul: Opsiyon Yayınları.
- Fields, G. S. (1994). Poverty and Income Distribution Data for Measuring Poverty and Inequality Changes in the Developing Countries. *Journal of Development Economics*, 89.
- Fitzgibbon, K. (2003). Modern- Day Slavery. *African Security Review*, 12(1), 81-89.
- Fraser, D. (1984). *The Evolution of the British Welfare State*. London: Palgrave.
- Gafar, J. (2004). Income Distribution, Inequality, and Poverty During Economic Reforms in Guyana. *The Journal of Economic Areas*, 38(1), 58.

- Gafar, J. (2004, Autumn). Income Distribution, Inequality, and Poverty during Economic Reforms in Guyana. *The Journal of Developing Areas*, 38(1), 55-77.
- Galbraith, J. K. (1954). *The Great Crash*. New York: Mifflin Company.
- Geray, H. (1997). *İletişim, Bilgi Toplumu ve Küreselleşme- Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*. Ankara: İmge Yayınları.
- Ghatak, S., & Gold, A. (2015). Development, Discrimination, and Domestic Terrorism: Looking Beyond a Linear Relationship. *Conflict Management and Peace Science*, 34(6), 618-639.
- Gidens, A. (1991). Modernity and Self Identity, Polity. *Polity*, 22.
- Gleeson, B. (2011). *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin Gdare Ediliği Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, & S. N. Ağırnaslı, Çev.) İstanbul: Heretik Yayınları.
- Gough, L., Ditch, J., Bradshaw, J., & Eardley, T. (1997). Social Assistance in OECD Countries. *Journal of European Social Policy*, 7(1), 17-43.
- Gök, M. (2012). Türkiye'de Bir Sosyal Devlet Uygulaması Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(43-44), 189-233.
- Gökçe, B. (1983). *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*. Ankara: TC Basbakanlık Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

- Gökçeoğlu-Balcı, Ş. ( 2010). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Fransız Hukukundan Bir Örnek: Tutunma Geliri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(42), 33-52.
- Gremek, B. (1994). *Poverty a History*. New Jersey: Blackwell Publishers.
- Gül, L. (2010). Leyden Yoksulluk Çizgisi. 27. Antalya.
- Gül, S. S., & GÜL, H. (2008). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları*. İzmir: Yakın Kitabevi.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci. *Journal Of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- Gündoğan, N. (2003). Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi. *Yoksulluk*, 1(1), 161.
- Gündoğan, N. (2007). *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Ankara Sanayi Odası*, 42-56.
- Güneş, Ş. (2005). Türkiye'de Nüfus Artışının Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 124.
- Güran, T. (2011). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi.

- Hadri, K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogeneous Panels. *Econometrics Journal*, 3(1), 148-161.
- Hagenaars, A. J., & Praag, B. M. (1985). A Synthesis Of Poverty Line Definitions. *Leyden University Center for Research in Public Economics* (31), 139-154.
- Hay, J. R. (1975). *The Origins of the Liberal Welfare Reforms 1906-1914*. London: Macmillan.
- Hennock, P. E. (2007). *The Origin of the Welfare State in England and Germany, 1850-1914: Social Policies Compared*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Holden, C. (2003). Decommodification and the Workfare State. *Political Studies Review*, 1(3), 303-316.
- ILO. (2006). "What is poverty and Who are the poor?". *Unresolved Issues & ILO Activities*, 75.
- Im, K. S., Peseran, M., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- İncedal, S. (2013). *TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- İşgüden, T., Erkan, H., Pirili, M., Türkay, M., Kurtuluş, H., Ceylan, T., & Ercan, F. (1995). *Gelişme İktisadı: Kuram-Eleştiri-Yorum*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Işık, A. D. (2018). Subjektif Yoksulluk: Leyden Yaklaşımı ile Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(1), 71-100.



- Kabaş, T. (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları. *Doktora Tezi*, 9.
- Kahraman, F. (2007). Yoksulluğun Çalışma İle İmtihani: Çalışan Yoksullar Üzerine Bir Araştırma. *İdealkent*, 6(16), 50-70.
- Kapar, R. (2005). Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi. *Birleşik Metal-İş Yayınları*(17), 196.
- Karadaş, E. (2019). *Cumhuriyetten günümüze Sosyal Politikalarındaki Dönüşüm*. Sakarya: T.C Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karagül, M. (2010). *Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az gelişmiş Ülkeler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karakaş, M. (2006). Yeni Yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Eşitsizlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-16.
- Kayıran, M., & Demirtaş, M. Y. (2018). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 647-666.
- Kazgan, G. (1984). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Khan, A. R. (2001). Employment Policies for Poverty Reduction. *Recovery and Reconstruction Department Discussion paper 1*, 1-36.
- Kilmurray, A. (1995). Beyond the Stereotypes. *Democratic Dialogue Report*, 32-38.

- Koray, M. (2015). AKP Dönemi Neo-liberalizm, Neo-muhafazakarlık, NePopülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet ve Sosyal Politika. M. Koray, & A. Çelik (Dü) içinde, *Himmet-Fıtrat-Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koray, M. (2018). *Sosyal Politika* (s. 306-307). içinde Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, M., & Alev, H. (2002). Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği. (E. Y. Özdek, Dü.) *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*, 452.
- Kurnaz, Ş. A. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Aile ve Toplum Dergisi*, 9(12), 47-55.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları*, 6(5), 2399-2413.
- Kümbetoğlu, B. (2002). *Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk*. (Y. Özdek, Dü.) Ankara: TODAİ.
- Laderchi, R., Ruhi, S., & Frances, S. (2003). Does It Matter That We Don't Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches. *Oxford Development Studies*(31), 3.
- Levin, A., Lin, C.-F., & Chu, C.-S. (2002). Asymptotic and finitesample properties. *Journal of Econometrics*(108), 1-24.
- Levitas, R. (1998). *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lipton, M. (1997). Poverty: Are There Holes in the Consensus . *World Development*, 25(7), 1003-1007.

- London, J. (1973). *Uçurum İnsanları*. İstanbul: Arat Yayınevi.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics. Special Issue, 61(1)*, 631-632.
- Maddison, A. (1982). *Phases of Capitalist Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Marks, G. N. (2005). Income Poverty, Subjective Poverty and Financial Stress. *Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research, 5*.
- Marshall, G. (1999). A Dictionary of Sociology. 825. (D. Kömürcü, & O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marshall, G. (1998). Dictionary of Sociology. 836. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayer, S. (2003). What Money Can't Buy: Family Income and Children's Life Changes. *Wealth and Poverty in America*, 115-116.
- Mbonda, E.-M. (2004). *Poverty as a Violation of Human Rights: Towards a Right Non-Poverty* (s. 278). içinde Oxford: Blackwell Publishing.
- Metin, B. (2012). Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye'de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(1)*, 117-151.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen' in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Journal of Yasar University, 9(36)*, 6262-6380.

- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2021, 2 2).  
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17049&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır
- Mishra, R. (1999). *Globalization and the Welfare State*. London: Edward Elgar Publishing Limited.
- Mitrovic, B. (2008). Globalization and the Welfare State. *Economics and Organization*, 5(3), 179 – 184.
- Nakiboğlu, C. (tarih yok). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Yoksullukla. *Yüksek Lisans Tezi*, 2. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nallari, R., & Griffith, B. (2011). *Understanding Growth and Poverty*. Washington D.C: The World Bank.
- OECD. (2020, 1 20). Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi İstatistikleri.
- Oliver, M. (2011). Sakatlık ve Kapitalizmin Yükselişİ. *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (s. 209-223). içinde İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ökten, Z., & Kale, T. (2009). Türkiye’de Bölgesel Yoksulluğun Yapısı ve Yoksulluğa Karşı Politikalar. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(3), 60.
- Özdemir, A. (2015). Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme: Dünya’da ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları ve Mücadele Politikaları. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(30), 96-126.
- Özdemir, A., Eser, M., & Erol, H. (2018). Küresel Terörizm ve Yoksulluk İlişkisi. *Social Science Development Journal*, 1-13.

- Özgüler, V. C. (2014). *Gelir, Servet ve Yoksulluk*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- ÖZİDA. (2010). *Özürllüler Kanunu ve İlgili Mevzuat* (4. Baskı b.). Ankara: T.C Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı.
- Özveri, M. (2012). Güvencesiz Çalışmanın Hukiki Dayanakları. *Çalışma ve Toplum*(33), 142-142.
- Pasaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *CESifo Working Papers*(1233), 255-260.
- Pasaran, M. H. (2007). A Simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pasaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pasaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted lm test of error cross-section independence. *Econometric Journal*, 11(1), 105-127.
- Paul, S. (1989). 1989. *Journal of Development Economies*(30), 12144.
- Philips, P., & Hansen, B. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *Review of Econometric Studies*(57), 99-125.
- Prezerowski, A. (1985). *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge: Cambridge Universtiy Press.
- Purutçuoğlu, E., & Doğan, İ. (2017). Engelli Yakınlarının Engelli Yoksulluğuna İlişkin Düşünceleri ve İnançları: Ankara Keçiören Örneği. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 348-361.

- Ravallion, M. (1988). Poverty Comparison - A Guide Through Methods and Concepts. *LSMS Working Paper*, 88.
- Resmi Gazete. (1983). 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. *Sosyal Hizmetler Kanunu*.
- Robb, C. M. (2000). How the Poor Can Voice in Government Policy. *Finance and Development*(37), 4.
- Russel, B. (1983). *Batı Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sam, N. (2008). Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 59-70.
- Sapancalı, F. (2003). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sapancalı, F. (2007). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme Sorunlar ve Yeni Stratejiler. *Çimento İşveren Dergisi*, 21.
- Schubert, R. (1994). *Armut in Entwicklungsländern – Begriff Ausmaß Konsequenzen*. Berlin: In SCHÄFER.
- Schubert, R. (1994). Armut in Entwicklungsländern – Begriff, Ausmaß, Konsequenzen. *Schriften des Vereins für Socialpolitik*, 13-39.
- Selamoğlu, A. (2002). Yoğunlaşan Sosyal Sorunlarıyla Küreselleşme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2), 47.
- Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*, 35(2), 153-169.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Seyyar, A. (2001). *Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası*. İstanbul: Türdav.
- Seyyar, A. (2008). *Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradings. *International Labour Review*, 133(5), 532.
- Smith, A. (1776). *Ulusların Zenginliği*. İskoçta, Büyük Britanya Krallığı: William Strahan; Thomas Cadell.
- Sipahi, E. B. (2006). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 173.
- Sırma, Ş. (2016). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Çalışan Yoksullar.
- Smith, A. (1992). *Wealth of Nations*. New York: Random House.
- Starke, P. (2006). The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review. *Social Policy & Administration*, 40(1), 104–120.
- Swamy, P. (1970). Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model. *Econometrica Journal of The Econometric Society*, 38(1), 311-323.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Uzmanlık Tezi*, 97.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şahin, T. (2010). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Yardım ve Dayanışma*, 1(2), 71-80.

- Şenkal, A. (2005). *Küreeleşme Sürecinde Sosyal Politika*. Kocaeli: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Şenocak, H. (2010). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 409-468.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanör, B. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. İstanbul: May Yayınları.
- Tanör, B. (1986). *İki Anasa 1961-1982*. İstanbul: Beta Basım.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*(42), 1-42.
- Taş, H. Y., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *International Conference on Eurosan Economies* (s. 2). Almathy: Beykent Üniversitesi.
- Taş, Y., & Özcan, S. (2013). Türkiye'de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies: Büyüme ve Gelişme, III*, 289-298.
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taylan, H. H., & Barış, İ. (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Temiz, H. E. (2008). Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme stratejileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*(17), 61-100.



- Tokol, A. (2015). Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Politika-II* (s. 41). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’ de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 277-294.
- Topkaya, Ö., & Benli, A. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal İçerme Faaliyetleri: Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler Yeni Bir Toplumsal Tabaka Mı? *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 418-429.
- Townsen, P. (1992). *The International Analysis of Poverty*. Hemel-Hempstead, England: Harvester-Wheatsheaf.
- Tuncay, A. (1984). *Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıfla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar*. İstanbul,: Yıldız Sarayı Vakfı YayINLARI.
- Turner, B. (1997). *Eşitlik*. (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Turner, B. S. (2007). *Eşitlik*. Ankara: Dost Kitabevi.
- TÜİK. (2015). *Yoksulluk Çalışması*. 01 22, 2020 tarihinde [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1013](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013) adresinden alındı
- TÜİK. (2018). 09 29, 2018 tarihinde TÜİK Web Sitesi: [http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA\\_2011/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html](http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html) adresinden alındı
- TÜİK. (2021, 02 02). *Haber Bülteni*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2019-33668> adresinden alınmıştır

- Tümtaş, M. S., & Ergun, C. (2014). Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Türk Dil Kurumu. (2019, 05 25). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <http://sozluk.gov.tr/?q=YOKSUL&aranan=> adresinden alınmıştır
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019, 07 06). *Tüketim Harcamaları Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*. Tuik Yoksullukla İlgili Tanımlar: [http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA\\_2014/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html](http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2014/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html) adresinden alınmıştır
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 25-40.
- UNDP. (2013). The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. *Nations Development Programme*, 17.
- UNDP. (2019). Gbal Multidimensional Poverty Index Illuminating Inequalities. 1. United Nations Development Programme and Oxford Poverty and Human Development Initiative.
- UNDP. (2019). *Global Multidimensional Poverty index 2019 Illuminating Inequalities*. <https://ophi.org.uk/multidimensional-poverty-index/> adresinden alınmıştır
- UNDP. (2019). Overview Inequalities in human development in the 21st century. *Human Development Report 2019*, 1-292.
- UNDP. (2019, 10 01). *UNDP Technical Notes*. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME Human Development Report: [file:///C:/Users/CASPER/Desktop/hdr2019\\_technical\\_notes.pdf](file:///C:/Users/CASPER/Desktop/hdr2019_technical_notes.pdf) adresinden alınmıştır

- UNICEF. (2005). *Dünya Çocuklarının Durumu*. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu.
- Ünsal, E. M. (2005). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Vaughan, S. K. (2009). *Poverty, Justice, and Western Political Thought*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Vural, İ. Y., & Aktan, C. C. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 29.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System*. New York: Academic Press.
- Watt, M. (1998). Ein effizientes entwicklungspolitisches Instrument zur Bekämpfung der Armut in Bolivien? *Der Fonde de Inversión Social*, 6.
- Westerlund, J., & Edgerton, D. (2007). A panel bootstrap cointegration test. *Economic Letters*, 97(3), 185-190.
- WHO. (2001). International classification of functioning, disability and health : ICF. *World Health Organization* .
- World Bank. (2000/2001). *World Bank Development Report*. 01 21, 2020 tarihinde <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> adresinden alındı
- World Bank Group. (2018). Poverty and Shared Prosperity 2018: Piecing Together The Poverty Puzzle. *World Bank*, 1.
- Yeates, N. (2001). *Globalization and Social Policy*. London: SAGE Publications.
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Yeniçeri, C. (2009). *İslamın Emeğe Bakışı ve Emek Hayatını Düzenlemesi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yılmaz, T. (2018). *Çalışan Yoksulluğu*. G. Cerev, & B. Yenihan (Dü). içinde Bursa: Dora Basım-Yayın.
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2010). *Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Zeytingönül, O. (2004). *Küreselleşme Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde*. Ankara: Adres Yayınları.

# ÖZGEÇMİŞ

## Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Gamze Duygu UZA

Doğum Yeri ve Tarihi: Van/ 13.08.1990

## Eğitim Durumu

Meslek Yüksekokulu: Sakarya Üniversitesi / Ferizli MYO / Muhasebe

Lisans Öğrenimi: Kocaeli Üniversitesi / Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

## İş Deneyimi

Çağrı Merkezi: (2015-2017) Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş / Gebze / Kocaeli

Yabancı Dil Bilgisi: İngilizce (75,00 YÖKDİL)

## İletişim

e-posta adresi: gamzeduyguince5461@gmail.com

## Tarih

25.12.2020